

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Zdeněk Jičínský: Žité dějiny

Bakalářská práce

Veronika Mayerová

Vedoucí práce: Mgr. Jan Kašpar

Praha 2007

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně, s použitím uvedené literatury. Souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním Fakultou Humanitních Studií Univerzity Karlovy, v tištěné nebo elektronické podobě.

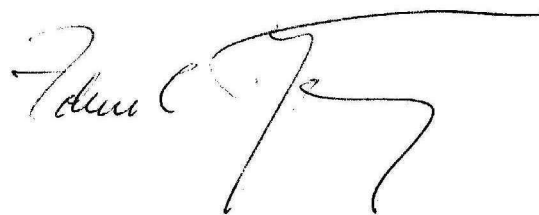
V Praze dne:

Veronika Mayerová

Autorizace

Já, níže podepsaný Prof. JUDr. Zdeněk Jičínský DrSc., autorizuji tento rozhovor, neshledávám v něm žádná faktická zkreslení ani zkreslení mé výpovědi a souhlasím s jeho zveřejněním v podobě bakalářské práce Fakultou Humanitních Studií Univerzity Karlovy.

V Praze dne:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Zdeněk Jičínský', with a long horizontal stroke extending to the right.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala profesorovi Zdeňku Jičínskému za čas a trpělivost, kterou mi věnoval. Po celou dobu natáčení celkem sedmi rozhovorů byl aktivním členem poslaneckého klubu Sociální demokracie. Naše setkání probíhala většinou v ranních hodinách, před začátky poslaneckých schůzí, a přesto na ně vzpomínám jako na příjemné a obohacující chvíle. Necítila jsem z jeho strany žádné profesorské mentorství, ale lidskou vlídnost, galantnost a upřímnou snahu o skutečnou fungující komunikaci, která nejde jen jedním směrem. Velké díky také patří mému tutorovi a vedoucímu práce, Mgr. Janu Kašparovi a v neposlední řadě proděkanu doc. PhDr. Zdeňku Pincovi.

Veronika Mayerová

Obsah

Čestné prohlášení.....	2
Autorizace.....	3
Poděkování.....	4
Obsah.....	5
1. Úvod.....	6
2. Metoda práce.....	8
2.1 Oral history, životopisné vyprávění.....	8
2.2 Struktura a zpracování rozhovorů.....	10
2.2.1. Příprava.....	10
2.2.2. Taktika.....	11
2.2.3. Čas a místo (důvěra).....	11
2.2.4. Technika.....	11
2.2.5. Jazyk a úprava rozhovorů.....	11
2.2.6. Ovlivnění.....	12
3. Vlastní životopisné vyprávění.....	13
4. Závěr.....	106
Protokoly k rozhovorům.....	107
Životopis.....	108
Použitá Literatura.....	109
Internetové zdroje.....	110
Seznam příloh.....	111
Příloha 1.....	112
Příloha 2.....	113
Příloha 3.....	114
Příloha 4.....	134

1. Úvod

Zdeněk Jičínský. Zástupce generace „osmašedesátníků“. Jeden z těch, kdo se jako náctiletí nadchli pro ideu komunismu a dali jí životní energii svého mládí. Jako člen Komunistické strany prožil období jejího vzestupu a stal se součástí nového establishmentu. Zblízka sledoval, jakými prostředky jsou prosazovány vznešené ideály a profesně stoupal díky politické nepohodlnosti jiných. Na myslí mu vyvstávalo čím dál tím více otázek a pochybností, ale odpovědi chyběly, alespoň po určitou dobu. Jako pro většinu lidí jeho generace byl pro Zdeňka Jičínského zásadním životním přelomem rok 1968 a následná sovětská okupace. V šedesátých letech se naplno zapojil do reformních snah, ale srpen 1968 udusil veškeré naděje na změnu. Následné vyloučení z komunistické strany neznamenovalo jen ztrátu politického vlivu, ale také znemožnění univerzitního působení, které bylo a je pro Zdeňka Jičínského silným životním zájmem. K obojímu se po revoluci 1989 vrátil a dodnes ve školství i v politice aktivně působí.

Při rozhovorech se Zdeňkem Jičínským mi šlo především o pochopení, které nemusí nutně znamenat souhlas. Některé události jeho života se zdají být kontroverzní, až protichůdné. Je známý jako ten, kdo psal naprosto rozdílné ústavy. Komunistickou z roku 1960, která konstatovala vítězství socialismu v Československu, ale i demokratickou, po Sametové revoluci 1989, která veškeré zmínky o komunismu gumovala. Podílel se na formulaci česko – slovenských federativních vztahů, ale byl i u vzniku samostatného Českého státu. Zajímalo mě, jaké byly a jsou jeho zájmy a motivace. S čím do politiky na začátku vstupoval a jak ji vidí dnes. Jde o chladného byrokrata, který nepřikládá důležitost jednotlivým osobním názorům a nadevše staví systém, nebo je v jeho jednání určitá hlubší logika, která se vyjeví v kontextu dobové a životní situace? Jak veřejné působení ovlivňovalo a ovlivňuje jeho soukromý život a naopak?

Odpovědi na všechny tyto otázky jsem v rozhovorech se Zdeňkem Jičínským nenašla. Přímá konfrontace s lidskou osobou a jejím vyprávěním mě vedla do jisté míry k přeformulování původních otázek a jejich novému promýšlení. Ze své každodenní rozhlasové praxe vím, jak zásadně rozhovor ovlivňuje tazatel, ale až při rozhovoru o době a událostech, které znám jen zprostředkovaně, jsem si uvědomila, kolik ze svého vidění světa do svých otázek vkládám.

Některé mé formulace byly ovlivněné jednostranným viděním určitých témat. V průběhu práce jsem se přesunula do pozice jakéhosi středu, která se mi zdá mnohem bližší skutečnosti. Neznamená to, že se dnes mohu s názory a postoji Zdeňka Jičínského ztotožnit, ale mnohem jasněji teď chápu příčiny a motivy jednání mnoha lidí. Následující rozhovor je určen těm, kterým nestačí jednoduché jednostranné postoje.

2. Metoda práce

2.1 Oral history, životopisné vyprávění

Hlavním důvodem, proč jsem se rozhodla napsat svojí bakalářskou práci ve formátu Oral history, bylo mé okouzlení přeepsanou spontánní ústní výpovědí. Při psaní závěrečné práce na Vošp¹ o zvolení Václava Havla prezidentem v roce 1989, jsem mimo jiné čerpala z knihy Jiřího Suka Občanské fórum.² Tato kniha se z velké části skládá z přepisů zvukových záznamů, které pořizovalo OF na svých jednáních. Ačkoliv tyto přepisy nebyly zpracovány s úmyslem strhnout a zaujmout čtenáře, v mém případě se tak stalo. Zmíněnou práci mi oponoval Prof. JUDr. Zdeněk Jičínský DrSc. a při konzultacích s ním jsem si uvědomila, že má nejen k listopadovým událostem hodně co říci. Měl na některé věci jiný názor, než jaký jsem si na základě různých přednášek a knih vytvořila já. V této fázi jsem ještě byla, abych tak řekla, hledačem „pravdy“.

Po úspěšném absolvování Vošp jsem začala studovat na FHS UK a díky prozřetelnému doporučení proděkana doc. PhDr. Zdeňka Pince jsem se dostala do tutorialu Mgr. Jana Kašpara. Prostřednictvím jeho přednášek a seminářů Oral history jsem se blíže seznámila s touto metodou, kterou jsem chtěla použít ve své bakalářské práci. S myšlenkou, abych vedla rozhovory se Zdeňkem Jičínským, přišel po přečtení mé předchozí práce z Vošp právě Jan Kašpar. Jsem mu za to velmi vděčná, protože komunikace se Zdeňkem Jičínským pro mě byla velmi zajímavá a poučná. Až po nastudování literatury o Oral history a hlavně při samotných rozhovorech v praxi jsem si plně uvědomila, že nejde a ani nemůže jít o hledání pravdy, ale toho, co narátor za pravdu ze svého hlediska považuje.³

Historické události můžeme pozorovat a promýšlet ze dvou úhlů pohledu. Z nezúčastněného a nezajímavého hlediska uvidíme zcela jinou realitu, než na jakou bude vzpomínat člověk, který minulé události prožil, nebo se na nich dokonce aktivně podílel.⁴ Objektivní hledisko s výhodou časového i osobního odstupu působí důvěryhodněji, ale subjektivní výpověď (ve

---

¹ Vyšší odborná škola publicistiky

² Suk, Jiří: „Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989.2. díl – dokumenty,“ Brno, 1998

³ viz Vaněk Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, Praha 2004, str. 123

⁴ „v historii neexistují prameny, které by skutečnost zrcadlily úplně nestranně“ viz. Vaněk Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, Praha 2004, str. 44

formátu Oral history) nabízí jedinečnou možnost rozklíčovat a pochopit dobové motivace a jednání lidí. Hodnota metody Orální historie spočívá v unikátním sdělení. Jde o kvalitativní přístup, jehož cílem není generalizace.

„Všechno poznání, které má člověk o světě, je zprostředkováno jazykem... Jazykový charakter našeho bytí ve světě artikuluje celou oblast zkušenosti.“⁵

Protože osobní poselství je uložené a přenositelné jen v osobním jazyce, ukazuje se forma ústní výpovědi jako nejvhodnější médium.

---

⁵ citát H.G. Gadamera in Vaněk Miroslav: Orální historie ve výzkumu soudobých dějin, Praha 2004, str. 79

2.2 Struktura a zpracování rozhovorů

Centrum orální historie, které působí v rámci Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, už v rámci svého projektu *Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografie příslušníků dělnických profesí a inteligence* interviu se Zdeňkem Jičínským pořídilo. Pro zajímavost a doplnění tento materiál přikládám jako přílohu práce.

2.2.1. Příprava

Při vlastní přípravě rozhovorů jsem vycházela ze zásadních historických událostí, které Zdeněk Jičínský prožil. Po uskutečnění interviu jsem zvukovou nahrávku vždy co nejdříve přepsala a při dalším rozhovoru z ní vycházela, buď doplněním nějakého tématu, nebo připomenutím, kde jsme minule skončili. Délka rozhovorů se odvíjela od časových možností obou stran, ne podle předem daného rozvrhu. Struktura témat byla následující:

1. rozhovor: 2. světová válka, rodiče, víra, poválečné období, vstup do Komunistické strany
2. rozhovor: vítězství komunistů ve volbách 1948, padesátá léta, ideály a kultura této doby
3. rozhovor: ústava 1960, vítězství socialismu, politické procesy, Barnabitská komise, rok 1968, vyloučení z Komunistické strany, začátek normalizace
4. rozhovor: návrat k Barnabitské komisi a roku 1968, dotazy na soukromí, bydlení, synové
5. rozhovor: život mimo Komunistickou stranu, dopad na rodinu, aktivity v sedmdesátých a osmdesátých letech, zaměstnání, okruh přátel, samizdat
6. rozhovor: návrat ke kritice stalinismu v šedesátých letech, porevoluční vstup do ČSSD, proč ne zpět do KSČ? Osmdesátá léta, Charta 77, zahraniční a vnitrostátní okolnosti Sametové revoluce 1989, Občanské fórum
7. rozhovor: Sametová revoluce, působení v OF a porevolučním parlamentu, Václav Havel

2.2.2. Taktika

Při rozhovorech jsem od veřejné sféry a politiky postupovala do oblasti kultury, všednodennosti a soukromí, ale v tomto směru mě narátor vytrvale udržoval v určitém odstupu. Nejméně informací byl ochoten sdělovat o své manželce a matce, trochu více, ale stále velmi stručně mluvil o svých synech a otci. Více otevřený byl ohledně svých koníčků jako je třeba lyžování, nebo při otázkách na svůj vztah k autům a motorismu.

2.2.3. Čas a místo (důvěra)

Vzhledem k velké zaneprázdněnosti narátora i tazatele probíhaly rozhovory v rozestupech jednoho týdne až dvou měsíců a většinou nebyly delší než hodinu a půl. K setkáním docházelo většinou ráno, před tím, než narátor i tazatel museli do zaměstnání. Záznam a přepis rozhovorů probíhal na jaře, v létě a na podzim 2006, úpravy a finální redakce práce na podzim a v zimě 2006–2007. K navázání vzájemného vztahu důvěry podle mého soudu došlo, protože po prvním rozhovoru ve sněmovní kanceláři narátor sám pro další interviu navrhl prostředí svého pražského bytu. K setkáním v kanceláři docházelo později jen tehdy, pokud to časově nebylo jinak možné. Ve svém domácím prostředí působil narátor jako pozorný hostitel, ale navzdory mému očekávání se nenechal zviklat k osobnějším výpovědím, než ve svém pracovním prostředí.

2.2.4. Technika

Rozhovory jsem nahrávala nejdříve na diktafon (1. a 2. rozhovor, horší zvuková kvalita záznamu), později na minidisk. Všechny rozhovory (s výjimkou prvního, který jsem omylem smazala), příkládám k práci v původní podobě, vypálené na CD.

2.2.5. Jazyk a úprava rozhovorů

Vzhledem k dlouholetému politickému a univerzitnímu působení je mluvený jazyk narátora na vysoké úrovni. Kvůli „čtivosti“ přepisu ale bylo nutné provést určité zásahy. Upravovala jsem některé nespisovné a hovorové tvary, odstraňovala nadbytečná slova (ukazovací zájmena, plevelná slova typu prostě, jaksi, že) a v některých případech upravovala větnou

stavbu výpovědi (zkracování souvětí rozčleněním do několika samostatných vět). Doufám, že se mi podařilo nezkraslit faktickou a obsahovou stránku výpovědi a přiblížit se co nejvíce „psanému“ jazyku Zdeňka Jičínského. I když někdy dochází k časovým skokům, všech sedm rozhovorů na sebe plynule navazuje, a proto jsem je spojila do jednoho souvislého celku.

2.2.6. Ovlivnění

Ačkoliv Orální historie nemá být investigativní a její kouzlo je v tom, že vypravěč mluví jen o tom, co on sám považuje za důležité a pravdivé, neodpustila jsem si občas určité vyptávání a návraty k tématům, která mi nebyla z předchozího rozhovoru jasná. Kromě této zvědavosti je výsledný text z mé strany ovlivněný úrovní vzdělání, výrazně kratší životní zkušeností, každodenní novinářskou praxí a tím, že jsem nikdy nebyla členem žádné politické strany nebo uskupení. Ze strany narátora je nutné mít na zřeteli, že jde stále ještě o politicky aktivní osobu, člena poslaneckého klubu ČSSD.

3. Vlastní životopisné vyprávění

Vaše generace zažila v dětství 2. světovou válku. Když začala v roce 1939 okupace Československa, bylo vám 10 let a bydlel jste s rodiči v Pardubicích. Jak jste tenkrát válku prožíval?

Mě jsou hodně blízké knihy Škvoreckého⁶ o válečné atmosféře. Mám rád Zbabělce i různé novely, které podle mého tu historickou atmosféru vystihly přesně. O této problematice toho už bylo mnohé napsáno a já vám asi žádné zvláštní novosti neřeknu. Jako celá rodina jsme samozřejmě pociťovali tlak německé okupace. Když německá armáda obsadila Československo, byl jsem ještě kluk. Vzpomínám si, že když Němci přijeli, běhali jsme kolem nich společně s ostatními dětmi, protože to pro nás bylo něco zajímavého. I v protektorátu jsme prožívali běžné klukovské radosti a starosti. Protektorát totiž v prvních letech válku přímo nezažíval, až ke konci pak bylo na Pardubice podniknuto několik bombardovacích náletů. Byly vypáleny Ležáky a u Pardubic byl zámeček, kam Němci vozili lidi a stříleli je tam. Pamatuji si také plakáty na kterých byla jména popravených lidí. Nemuseli ani vyvíjet nějakou zvláštní odbojovou činnost, tenkrát stačil třeba poslech zakázaného rádia. Ke konci války přišly bombardovací nálety, věděli jsme o transportech židů a tohle všechno na mě samozřejmě nějak působilo. Byť jsem tehdy ještě dosah všech těch věcí netušil, věděl jsem o nich a spoluutvářely můj dětský svět.

V protektorátní době jste také začal chodit na střední školu...

Ano, měli jsme některé předměty německy, takže jsem se celkem slušně naučil. Po válce byl ale k němčině velký odpor a nebyl ani důvod mluvit německy. V tomto směru jsem tedy, chcete-li, podlehl dobové atmosféře a k němčině jsem se vrátil až na začátku padesátých let, kdy jsem pracoval jako pomocná síla na právnické fakultě, kde byla německá knihovna.

Jakou střední školu jste v Pardubicích studoval?

Narodil jsem se v Ostřešanech, ale když jsem měl jít do školy, to znamená v roce 1935, přestěhovali jsme se do Pardubic. Chodil jsem na reálné gymnázium. Byla tam podobná

---

⁶ Josef Škvorecký (*27. září 1924), český spisovatel, překladatel a vydavatel (po roce 1968) české a slovenské exilové prózy v kanadském Torontu. Zdroj: Wikipedie

atmosféra, jakou vystihl Jan Drda⁷ v románu Vyšší princip. Profesoři byli pod velkým tlakem a mladý člověk si uvědomoval, že se v této situaci chovají různí lidé různě. Někteří byli velmi poddajní a ochotní a někteří nám svým jednáním dávali najevo, že mají jiný postoj.

Zasáhla okupace Vaší rodinu nějak přímo?

Nijak zvlášť, asi podobně jako ostatní obyčejné lidi. Žili jsme ve městě a měli jsme příbuzné na venkově, takže se samozřejmě různými způsoby zajišťoval vyšší přísun potravy, než jaký umožňovaly potravinové lístky. Jezdívám na kole s tatínkem po vedlejších cestách do mlýnů pro mouku. Míval jsem strach, aby na cestě nebyla německá hlídka. Zažívali jsme prostě běžné problémy a strasti protektorátního života.

V té době jste byl ve věku, kdy člověk velmi citlivě vnímá vše kolem sebe a hledá nějaké vzory, obdivoval jste někoho? Byl to třeba Váš otec, nebo nějaký odvážný profesor ve škole?

Podívejte, tatínka jsem si velmi vážil a byl jsem na něj hrdý, protože tatínek byl bývalý ruský legionář a to pro mě hodně znamenalo. Tato, řekl bych, republikánská legionářská tradice, to bylo něco, co jsem velmi oceňoval a co ovlivňovalo moje postoje.

Vyprávěl doma otec o svém legionářském působení, nebo jste o tom moc nemluvili?

Moc o tom nevyprávěl, ale někdy na to vzpomínal. Měl různé fotografie z Ruska a z té anabáze, když se pak vraceli přes Sibiř a přes Japonsko lodí domů. Byly to spíš útržky, než systematické výklady.

Váš otec zažil v legionářské praxi ruské bolševiky, ale když pak v roce 1945 přijela Rudá armáda, přijal ji, jak jste mi říkal cestou, dost přátelsky. Není v tom rozpor?

---

⁷ Jan Drda (4. dubna 1915–28. listopadu 1970), český prozaik a dramatik. Z rozvrácené rodiny. Od mládí psal povídky i hry pro ochotnické divadlo. Nedokončil studium filologie, od roku 1932 přispíval do novin a časopisů. Svoji románovou prvotinu Městečko na dlani vydal v 25 letech. 1937–1942 redaktorem Lidových novin. Po osvobození přesídlil do Svobodných novin, později do deníku Práce, 1948 se vrátil do LN jako šéfredaktor (do r. 1952). 1945 vstoupil do KSČ. Po Únoru zastával významné kulturní i politické funkce, mj. byl 1948–1960 poslancem Národního shromáždění a 1949–1956 předsedou Svazu československých spisovatelů. Spolupráce s filmem, autor námětů a scénářů. Ke konci života šéfredaktorem týdeníku Svět práce, který roku 1968 sám založil. Postavil se proti invazi vojsk Varšavské smlouvy 1968, 1969 z místa šéfredaktora vyhozen. Zemřel osamělý na zámku v Dobříši. Je pohřben na Dobříšském hřbitově. Zdroj: Wikipedie

Otcovy dojmy z Ruska nebyly negativní, ani když vzpomínal na dobu, kdy byl v zajetí. Oni drželi magistrálu, ale proti nim nebyli jenom bolševici, proti nim byly i různé oddíly těch takzvaných Bílých, to byly vzpoury různých generálů, které lze označit za kontrarevoluční, nebo reakční, chcete-li, protibolševické. Situace byla velmi chaotická a nemyslím si, že normální legionáři vnímali nějaký problém menševik - bolševik, o tom oni moc nevěděli. To jsou dojmy, nebo optika, která se tam zpětně vnáší. Jiná věc je, co věděli důstojníci, nebo vyšší velitelské jádro. Normální legionáři byli poměrně mladí, museli narukovat na rakouskou frontu, pak se dostali do ruského zajetí. Tam pracovali někde na vesnici u ruského mužíka a pak se nějakým způsobem přihlásili do tvořících se legií. Myslím, že neměli hlubší informace o tom, co se vlastně děje. To mohli potom spíš zhodnotit po návratu do republiky. Můj otec neměl na Rusko negativní vzpomínky a příchod Rudé armády vnímal pozitivně, jako většina lidí v té době, protože to bylo vojsko, které osvobozovalo Československo.

Jak vlastně vypadal konec války v Pardubicích?

V Pardubicích byly dost silné německé posádky a bylo tam vojenské letiště. Když se blížil konec války, byla různě slyšet střelba. Poslouchali jsme rádio, sledovali jsme Pražské povstání. S kamarády jsme měli takovou partu a považovali jsme za nezbytné nějak se do toho hnutí zapojit. Dali jsme se k dispozici orgánům obnovovaného Československa. Prováděli jsme třeba strážní službu v kasárnách. Jeden večer jsem vedl velký zástup německých zajatců na stadion, to byl velmi zvláštní pocit. Před tím, když ve městě ještě byli Němci a sovětská armáda zatím nepřišla, tak vím že jsme šli na letiště, které už německá posádka opustila a vzali jsme tam nějaké granáty a už ani nevím co ještě. Když jsme se vraceli zpátky, narazili jsme na německou hlídku. Byli to mladí ozbrojení Němci, ale naštěstí už měli rozum a nechali nás jít. Později chodilo na letiště mnoho lidí, kteří si různým způsobem odmontovávali všelijaké přístroje. Ani nevím, k čemu jim pak mohly sloužit. Ale to už byla taková doba.

V Pardubicích tedy Němci odešli dřív než přijela Rudá armáda?

Právě, tam žádné vojenské střety neprobíhaly. Když Rusové přijeli, hodně nás to zaujalo, protože tehdy bylo ještě kromě vojenských aut mnoho povozů tažených koňmi, jako součást vojenské složky. U nás v rodině, jak bylo tehdy běžné, byli ubytovaní nějakí ruští vojáci, jeden mladší voják a jedna vojínka.

Příchod Rudé armády jste tedy vnímal pozitivně, aktivně jste se zapojil...

Měl jsem pocit, že musím něco dělat, býval jsem často pryč i přes noc, i když o mě měli rodiče strach.

Zájem o veřejné věci Vám vydržel i po osvobození? Působil jste dál ve veřejných orgánech?

Ne, nepůsobil, to bylo jenom bezprostředně ve dnech osvobozování, potom už začal normální život. V té době byl každý tak nebo onak vtažen do dění. Okupace a následné osvobozování vyvolalo velké naděje a očekávání co bude dál. Obecná nálada byla příznivá tomu, čemu se později říkalo socializační snahy. Byly tady čtyři politické strany: Komunistická, Národně socialistická, a dělnická Sociální demokracie, ty tvořily socialistický blok v rámci Národní fronty.⁸ Lidovci byli chápáni jako občanská strana, která má vůči socialismu určitý odstup, ale také fungovali v rámci Národní fronty. Byl tu Beneš,⁹ Košický vládní program¹⁰ a v roce 1946 volby. Doba byla taková, že zájem o veřejné dění byl značný. No a zejména mládež na gymnáziu se o tyto věci dost zajímala. Vedle toho jsme ale samozřejmě řešili normální starosti mladého věku.

Po válce jste dokončil střední školu a odešel studovat práva do Prahy, kdy jste se rozhodl právě pro práva?

Po válce jsem se zajímal o občanský život a tehdy se utvářelo i moje levicové nebo socialistické přesvědčení. Měli jsme diskusní skupiny, scházeli jsme se mimo školu a debatovali o různých problémech. Když jsem se rozhodoval, jestli budu dál studovat a co, tak

---

⁸ Národní fronta Čechů a Slováků bylo sdružení politických stran (později byly do něj přijaty i další organizace), které bylo založeno za účelem převzetí řízení státu po druhé světové válce. Zdroj: Wikipedie

⁹ Edvard Beneš (28. května 1884–3. září 1948), druhý československý prezident v letech 1935–1948 (resp. v letech 1935–1938, v období druhé republiky a okupace v letech 1938–1945 byl v exilu, v letech 1940–1945 jako prezident v exilu, dále prezidentem v letech 1945–1948). Byl jedním z vůdců I. odboje a představitel II. odboje. Zdroj: Wikipedie

¹⁰ V závěrečné etapě 2. světové války proběhla jednání mezi prezidentem Edvardem Benešem a moskevským vedením KSČ v čele s Klementem Gottwaldem, jehož výsledkem byla dohoda o vytvoření domácí vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Po příjezdu na československé území schválila vláda dne 5. dubna 1945 Košický vládní program. Dokument určoval zásady budoucí politiky a byl označován za program národní a demokratické revoluce. Zdroj: Wikipedie

jsem zhruba uvažoval o Filosofické fakultě, nebo o vysoké škole Politicko-sociální a nebo o právech. Pak převládlo přesvědčení, že práva jsou nejvýhodnější, protože dávají určitou přípravu na praktický život, i když o tom jsem ještě tak nepřemýšlel a žádnou přesnou představu jsem neměl. Velká část mých spolužáků se rozhodla pro medicínu, ale já jsem věděl, že bych chtěl studovat nějaký společensko vědní obor.

Když jste tedy přišel studovat do Prahy, bydlel jste na koleji, nebo někde u známých?

Bydlel jsem na kolejích a prošel jsem jich mnoho. První byla takzvaná Masarykova kolej v Dejvicích, tam jsem ale dlouho nebyl, asi jen rok. Potom jsem střídal různé koleje, protože po roce 1948 se zabíraly hotely pro jednu noc, které pak sloužily jako vysokoškolské ubytovny. Jednu dobu jsem bydlel v koleji S. K. Neumann, býval jsem v koleji Jednota v Opletalově ulici a v mnoha dalších.

Jak na Vás působila poválečná Praha?

Byla to zvláštní doba. Docházelo k velkým společenským přeměnám, které ten volnější život sešroubovávaly do tvrdého režimu. Konec čtyřicátých a začátek padesátých let, politické procesy, tohle všechno život poznamenávalo. Na vysokých školách probíhaly různé prověrky kádrových profilů profesorů i studentů, čistky se dotkly i Právnické fakulty. Velká část profesorů odešla, sbor se obnovoval a já jsem se díky tomu stal velmi brzy vědeckou pomocnou silou. Byl jsem asistentem ještě dřív, než jsem složil absolutoria. Jako posluchač čtvrtého ročníku jsem vedl semináře posluchačů prvního ročníku. Někdo prostě musel učit. Také pedagogický proces se měnil, velice brzy se přešlo k systému studijních kroužků a skupin, takových povinných seminářů, které proti tomu jak to bylo dřív, sloužily spíš k opakování, než jako místo nějakých diskusí.

Jak na vás tyhle čistky působily, jaké to bylo dostávat se nahoru díky tomu, že starší měli jiný názor?

Tohle se dá těžko nějak věrohodně vysvětlit, asi nejlíp se to dá pochopit z románů, které zachytily atmosféru doby. Ta doba byla charakterizovaná jako revoluční, protože změny měly revoluční charakter. Bylo jasné, že ti co jsou ve straně jsou vítězové, a ti co jsou

protirevoluční jsou poražení. Člověk pak některé věci, které se mu nabídly, považoval za normální.

V té době jste také možná byl ve věku, kdy je člověk náchylnější k radikálnějším postojům...

To se samozřejmě projevilo dost značně, pochopitelně velká část tehdejší mládeže byla nositelem radikalismu. Bylo to jednak věkem a jednak byli naočkovaní zvenčí. Podléhali tomu hlavně pro přirozenou tendenci mládeže k radikálním postojům a jednoduchým řešením.

Vy jste to v té době viděl jednoznačně? Byl jste nadšený pro myšlenku socialismu?

Přiznám se, že jsem byl pro tu myšlenku nadšen. I když jsem svým založením racionální člověk, nepodléhám příliš emocím a vnější formy projevování pocitů mi nejsou moc vlastní. Tohle základní nadšení jsem ale sdílel. Po únoru tady byl masivní ideologický a propagandistický tlak, takže člověk určité věci, o kterých měl třeba i pochybnosti, nějak přijímal. Větší pochybnosti, jestli to tak má, nebo nemá být, přišly až později.

Co obnášela Vaše práce asistenta na univerzitě?

Nepřednášel jsem, jen jsem vedl semináře, staral se o knihovnu a podobně. Dělal jsem pomocnou sílu na katedře teorie státu a práva. Jeden čas byla dokonce spojená katedra historie a katedra státu a práva. Tam byl vedoucí profesor Vaněček¹¹ a vznikla tam taková skupinka pomocných vědeckých sil, které vykonávaly pomocné práce pro chod katedry.

V té době jste také vstoupil do strany. Muselo v ní tehdy být hodně mladých lidí, jaký byl stranický život?

Do strany jsem vstoupil dřív, už v roce 1948. Stranický život byl velmi intenzivní. Fungovala zvláštní vysokoškolská organizace, členové strany působili na fakultách jako učitelé, zaměstnanci i studenti. Na každé fakultě byla stranická organizace, pravidelně se schůzovalo a na schůzích se živě diskutovalo. Pro většinu lidí to tenkrát nebyla jen součást kariérního postupu, i když někteří lidé to určitě tak brali, to nemůžu vyloučit. V diskusích se řešily

---

¹¹ Václav Vaněček (1905–1985), profesor dějin státu a práva

takové ty ideově teoretické problémy, problémy praktické politiky, bylo to velmi živé. Přečtěte si Kunderův¹² román o padesátých letech, Žert. Tam je jeden student vyloučen, protože napsal někomu pozdrav s vtipkem „*optimismus je blbost, Trocký*“¹³. Stane se z toho případ, který se řeší na stranických nebo svazáckých schůzích a autor pozdravu na svůj vtip těžce doplatí vyloučením ze školy. To bylo tehdy skutečně běžnou součástí vysokoškolského studia. Ale kdybyste o tom mluvila s někým jiným, třeba s mojí kolegyní z fakulty, doktorkou Burešovou¹⁴, tak by to určitě viděla jinak.

Jaké bylo Vaše postavení v hierarchii komunistické strany?

Možná právě proto že jsem byl mladý asistent, tak jsem jakousi váhu v této organizaci získával. Hlavně jsem ale chtěl vědecko-pedagogicky pracovat. Poměrně brzy jsem začal psát různé články. Nechtěl jsem se orientovat cestou politické kariéry, chtěl jsem být platný ve sféře pedagogicko-vědecké. Bavilo mě učit, psát...

Jak vnímala Vaše členství ve straně Vaše rodina?

Tato moje aktivita rodičům blízká nebyla, oni byli z úplně jiného prostředí. Tatínek pracoval na dráze a matka byla doma. V ničem mi nebránili, ale ani moji činnost nemohli nějak zblízka sledovat. Projevovaly se mezi námi určité rozpory, protože tatínek byl starší člověk, lidsky dobrý a v jistém smyslu moudrý. Když jsem projevoval radikálnější postoje v diskusi, tak mě spíš mírnil a dával mi najevo, že je to jinak, ale já jsem to tehdy nebyl sto docenit.

Já myslela, že to viděli pozitivně?

Podívejte se, maminka byla věřící katolička, čili ta na to moc kladně nenahlížela. Došlo i k věci, která mi byla velmi nepříjemná. Začátkem padesátých let bylo velké napětí mezi režimem a katolickou církví. Různí katoličtí knězi byli zavíráni a tak dále. Lidé uvnitř KSČ,

---

¹² Milan Kundera (* 1. dubna 1929, Brno) je česko-francouzský spisovatel, žijící od roku 1975 ve Francii a od konce 80. let píšící francouzsky. Je světově nejúspěšnějším a nejprekládanějším autorem českého původu a jeho romány a eseje výrazně přispěly k vývoji románu jakožto žánru. Na počátku své literární dráhy psal též básně, dramata a překládal. Zroj: Wikipedie

¹³ nepřesná citace, originální text z Kundery: „Optimismus je opium lidstva, ať žije Trocký!“

¹⁴ JUDr. Dagmar Burešová, bývalá ministryně spravedlnosti ČSFR a bývalá předsedkyně České národní rady ČSFR, studovala společně se Zdeňkem Jičínským práva.

kteří byli v církvi, z církve vystupovali. Jejich politický postoj se projevoval tímto způsobem. To jsem učinil i já, ale nechtěl jsem, aby to posílali domů.

Jak se vystoupení z církve provádělo?

Tehdy ještě žádné elektronické formy komunikace neexistovaly. Šel jsem prostě na nějaký městský úřad, nebo co to bylo a řekl jsem, že vystupuji z církve. Oni to sdělení nějak poslali domů, maminka ho dostala a velmi jí to mrzelo. Mě to mrzelo taky, protože jsem jí nechtěl způsobovat bolest.

Na Vás nikdy nikdo netlačil kvůli tomu že Vaše maminka je katolička?

To ne, to zase tak daleko nešlo....

Byl jste před vystoupením z církve alespoň určitou dobu věřící? Nebo jste byl věřící jen kvůli rodičům?

To je otázka, která se dnes často dává, jste věřící, nejste věřící.... Já jsem byl vychováván v duchu... Prostě moje maminka byla věřící katolička, chodil jsem na náboženství, chodil jsem do určité doby i v neděli na mši do kostela, byť jsem tam potom chodil už dost nerad. Jako mladý člověk máte v sobě určitý svár. Kromě toho chování některých kněží nepůsobilo příznivě, vyvolávalo určité pochybnosti. Víte, takové ty problémy, že kněží mají tendenci... no prostě... třeba... zneužívat mladé hochy a podobně. Netvrdím, že se mi něco takového stalo, ale z chování některých jsem cítil něco, co mi nebylo v tomto ohledu příjemné. Těch pocitů bylo hodně, ale nemůžu říct, že jsem byl zcela nevěřící. Pochyboval jsem, protože různá dogmata církve se dostávala do sporu s tím, co se člověk dozvídal ve škole, s fakty vědeckého poznání, se kterými se člověk seznamoval v různých studijních oborech. Když jsem o určitých věcech přemýšlel, měl jsem pochybnosti, ale nemůžu jednoznačně říct, že bych byl už v té době výrazný ateista. K ateizmu jsem směřoval, ale byla to taková směs různých pocitů a postojů, člověk si klade určité otázky, na které nemá odpovědi, existuje tu něco tajemného...

V letech 1954–64 jste přednášel na vysoké stranické škole ÚV KSČ, to už jste měl v Praze trvalé bydliště?

Já jsem bydlel dost dlouho po kolejích a ubytovnách a začátkem šedesátých let jsem dostal garsoniéru. Když jsem se potom oženil, podařilo se nám naše dva byty vyměnit za jeden společný na Betlémském náměstí.

Jak jste přešel na stranickou školu?

Já jsem byl na Právnické fakultě na katedře teorie, dejme tomu, s jistou dávkou ironie, jako nadějný mladík a vědeckopedagogický pracovník. Skládal jsem kandidátské zkoušky a psal kandidátskou práci. V té době byl na fakultě jako děkan Ferdinand Boura¹⁵, vynikající právník a mladý člověk. Byl silně politicky angažován, několik let pracoval v aparátu ústředního výboru. V rámci jeho působení u nás na fakultě jsme se velmi spřátelili, lidsky jsme se velmi sblížili. On mi potom doporučil, že pro můj další vývoj by bylo vhodné, kdybych zkusil působit na vysoké škole stranické, protože oni hledali nové lidi. Nejdřív to byla škola jen pro stranickou potřebu KSČ, ale pak se z ní stávala samostatná vysoká škola a budovaly se nové katedry. Na základě jeho doporučení jsem tam šel a působil jsem tam deset let. Časem se to stalo vysokou školou politickou, nevím přesně rok, ale bylo to na přelomu padesátých a šedesátých let.¹⁶ Pořád jsem přitom udržoval spojení s právnickou fakultou, na které jsem měl mnoho přátel.

Se svou ženou, Naděždou Schuhovou, jste se oženil v roce 1961, jak jste se seznámili?

To bylo na konci padesátých let. Moje žena nebyla Pražanka, pochází z Nymburka, takže dnes opět část života tráví v rodinném domku v Nymburce, kam já jezdím na víkendy. Ona se do Prahy dostala, když začala pracovat. Pracovala ve farmakologii, ale vysokou školu dodělala až později.

---

¹⁵ Ferdinand Boura (30.listopadu 1921–14.února 1957), právník, VŠ pedagog. Zdroj: Historický ústav AV ČR www.hiu.cas.cz/

¹⁶ Šlo o Vysokou školu politickou při Komunistické straně, nezaměňovat s Vysokou školou politickou a sociální (VŠPS), která byla zřízena v roce 1945.

Byla také nějak politicky angažovaná?

Ona můj vnitřní zájem o politiku nikdy nesdílela, ale nijak nám to nevadilo. Měla spíš kulturní orientaci. Brali jsme se v Praze na Staroměstské radnici, myslím že jsme pak jeli na dovolenou do Bulharska.

Dočetla jsem se o Vás, že rád lyžujete, začínal jste už odmala?

Velikou radost mi udělal tatínek, když mi někdy ke konci války dal pod stromeček lyže. To byly ještě takové jednoduché jasanové lyže bez kovových hran. Měly takovou tu špičku a vázání, které dnes patří do lyžařského muzea. Když se po válce objevil kandahár, znamenalo to velký skok v lyžařském vybavení. Jako malej kluk jsem lyžoval v tom smyslu, že jsem chodil, protože jinak to nešlo, na lyžích kolem Pardubic. Jezdili jsme do Železných hor, k Vápennému Podolu. Tam jsou takové mírné kopce, na kterých se dalo jezdit. Jezdili jsme také na Českomoravskou vysočinu, protože Krkonoše byly tehdy součástí Říše¹⁷ a jezdit tam nepřipadalo v úvahu... Po válce jsme začali jezdit do Krkonoš pravidelně, byť vybavení jsme měli velmi jednoduché. Byl třeba problém, získat látku na šponovky, to tehdy nebylo. Nebo lyžařské boty... Člověk se vybavoval postupně. My jsme měli lyžařský oddíl, ve kterém jsem se účastnil závodů a lyžařská vášeň mi vydržela dodnes.

Jezdili jste lyžovat i do zahraničí?

Ted' si nevzpomínám přesně, ale v padesátých letech jsme se do zahraničí určitě nedostali. Jezdili jsme na Slovensko na Chopok. To bylo oblíbené středisko. Manželka začala lyžovat taky, a když jsme pak měli děti, tak jsme je od jejich dětských let brali s sebou na lyže. Já jsem v té době působil na fakultě a dělal jsem tam i lyžařského instruktora na takových těch povinných lyžařských kurzech, takže jsem bral děti s sebou.

Nový režim nepřinášel zdaleka jen pozitiva, ale přesto se velmi rychle a pevně ujal, jak si vysvětlujete poválečný levicový příklon většiny lidí?

---

¹⁷ Krkonoše spadaly do oblasti Sudet, pohraničního území Československa, které bylo v říjnu 1938 obsazeno německou brannou mocí a začleněno do Německé říše. V březnu 1939 byla vybudována Říšská župa Sudety s hlavním městem Libercem. Zdroj: Wikipedie

Pod dojmem hrůz války byla mezi lidmi obecná touha po lepší společnosti. S tím úzce souvisel příklon značné části, hlavně mladé generace, ke komunismu. Bylo v tom cosi náboženského. Komunismus nebyl pouhou příslušností k politické straně, byla to určitá světská náboženská víra. O této tématice byla napsána řada knih, ale dnes je to opomíjeno a zdůrazňuje se jen dobový politický charakter. Šimon Pánek se v Občanském fóru¹⁸ ptá, jak bylo možné, že jsme byli tenkrát tak hloupí a tak dále... Já mu tu otázku nemám za zlou, ale svědčí o nepochopení toho, co patří k určité době, která má své zvláštní rysy vnímání různých procesů. Říká se tomu duch doby.

V té době jste byl myšlenkou komunismu osobně nadšený, co Vás na ní tak zaujalo? Jaké věci Vám na ní tehdy připadaly důležité?

Tuto problematiku musíme vidět z různých hledisek. Část mladé generace byla plná dobré víry a také na ni silně působila česká i československá literatura předválečné doby, kdy český národ jako moderní národ vznikal. Tato literatura byla ze značné části sociálně orientovaná: sociální nerovnosti, sociální rozdíly, bohatství na jedné straně a bída na druhé... To bylo velmi častým tématem poezie a zejména beletrické literatury. A na mladou citlivou duši, mojí i mých mladších nebo starších vrstevníků, to velmi silně působilo. Při posuzování tehdejšího příklonu značné části zejména mladší generace k levici nelze brát tyto momenty na lehkou váhu.

Jedna věc je literatura, druhá reálný život. Jak jste vnímal politickou realitu, která se vznešenými ideály často ostře kontrastovala? Dotkla se třeba někoho z vašeho okolí kolektivizace?

Rozpor mezi deklarovanými ušlechtilými programovými požadavky a cíli a tou, jaksi, řekl bych, špinavou praxí, si v určité fázi člověk tak ostře nepřipouštěl. Něco také považoval za nutnou daň těm hodnotám, o které jde. Když tehdy třeba vyšly knihy Romaina Rolanda,¹⁹

---

¹⁸ Míněno v knize Josefa Suka, Občanské fórum, listopad - prosinec 1989, 2 díl, dokumenty

¹⁹ Romain Rolland (1866–1944), francouzský prozaik, dramatik, esejista, hudební historik a literární kritik. Profesor dějin hudby na Sorbonně, autor mistrovských životopisů významných osobností. Stavěl se proti válce a fašismu, oslavoval výjimečné osobnosti, vyjádřil poselství o nutnosti znovunalezení lidské lásky, moudrosti, životní síly a smyslu pro mravní velikost a ušlechtilost. Od touhy po vytvoření jednotné evropské kultury dospěl až k utopickému socialismu. Autor divadelních her o 'Velké francouzské revoluci' (1789-94). Laureát 'Nobelovy ceny' za literaturu pro rok 1915 - finanční obnos spojený s oceněním věnoval 'Červenému kříži'. V textu se naráží na romány jako Danton nebo Vlci. Zdroj: <http://literatura.kvalitne.cz>

teré se zabývají problematikou francouzské revoluce, tak se hodně nabízela analogie Francouzské revoluce se socialistickou revolucí Říjnovou.²⁰ Nevím, nakolik měl autor při psaní tyto momenty na zřeteli. Revoluce tehdy nebyla nic odpudivého. Pro část společnosti a mladé generace, ke které jsem patřil, byla revoluce hodná obdivu, bylo to něco velkého, co přinese společenské přeměny. Existovala určitá potřeba těchto procesů a z toho plynula určitá shovívavost k některým jevům, které se v praxi děly. A znárodňování nikomu nevadilo, pokud mluvím za tu část lidí kolem sebe. Lidem, kterých se to týkalo, to vadilo, ale jinak šlo v podstatě o požadavek všech složek odboje, aby po válce došlo ke znárodnění. Po únoru se to dostalo ještě do další dimenze, ve spojení se změnami, ke kterým došlo.

Jak jste se na Národní Frontu díval jako člověk, který studoval a později přednášel ústavní právo?

Ve vaší otázce už je obsažená zkušenost člověka, který vyrůstá v demokratické společnosti. Tehdy to oficiální ideologie koncipovala jinak. Určité věci, které byly omezením demokracie, se v oficiální ideologii marxismu-leninismu²¹ považovaly za nezbytná opatření přechodného rázu, která by v průběhu času měla zmizet. Až se společnost bude utvářet bez třídních antagonismů, nebude už potřeba omezovat politické ani jiné svobody. Takže to byla součást oficiální ideologie, která určité odpovědi na takovéto otázky měla. Jiná věc je, jestli to bylo, nebo nebylo přesvědčivé... V tom se tehdejší režim řadí k režimům totalitním, že měl zájem nejenom na moci, ale i na tom, aby jeho představa o fungování společnosti byla lidmi sdílená. Snažil se nejen vzdělávat, ale i vychovávat a převychovávat. To bylo spojené s koncepcí

---

²⁰ Velká francouzská revoluce 1789–1799, Tehdejší absolutní monarchie ve Francii byla během ní nahrazena demokracií a republikánstvím; francouzská větev římskokatolické církve byla donucena k radikální restrukturalizaci. Říjnová revoluce (jinak také Bolševická revoluce nebo Velká říjnová socialistická revoluce (VŘSR), což je termín užívaný komunisty), ozbrojený převrat v Rusku 7. listopadu 1917 (25. října podle juliánského kalendáře, který tehdy v Rusku platil) Zdroj: Wikipedie

²¹ Marxismus - politická praxe, filosofický a ideologický směr, který založil Karl Marx a rozvinul Friedrich Engels. Základním dílem je Kapitál. Komunismus je založen na marxistické ideologii. Základem marxismu je historický a dialektický materialismus: třídní boj mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými. Hlavním motorem dějin je změna výrobního způsobu následkem akumulace kapitálu. Alternativním radikalismem byl leninismus Vladimíra Iljiče Lenina. K teorii a praxi tohoto revolucionáře se hlásil minulý režim ve Východním bloku, a svou ideologii oficiálně označoval jako marxismus-leninismus-stalinismus, později jen jako marxismus-leninismus.

Vladimír Iljič Uljanov (10. / 22. dubna 1870–21. ledna 1924), přijal přezdívku Lenin, byl ruský komunistický politik a revolucionář, vůdce bolševické strany, první předseda vlády SSSR a teoretik leninismu, který definoval jako adaptaci marxismu v období imperialismu. Všeobecně je označován za zakladatele komunistického Sovětského svazu. Stál v čele bolševické revoluce (1917) v Rusku. Zdroj: Wikipedie

dobrého socialistického člověka a podobně. Nedávno byla vzpomínána doba roku 1946, protože před těmi 60ti lety²² byly první svobodné volby po válce. Při vědomí všech kritických výhrad si myslím, že situace v poválečném Československu se zase tolik nelišila od dění ve Francii nebo v Itálii. Tam byly také zakázané různé strany, dříve spojené s nacistickým nebo fašistickým režimem. Takže skutečnost, že tu byly jen čtyři strany, se brala jako součást nové reality a svobodný charakter voleb nenarušila. Komunisté získali v těchto volbách značnou většinu, byli se 40% první stranou a myslím, že jejich program byl tehdy míněn vážně. Dnes se to samozřejmě jeví úplně jinak, že to byla jen příprava na to, aby se zmocnili všech důležitých pozic. Já se ale domnívám, že tehdy byly ty řeči o národní cestě k socialismu myšleny vážně. Po únoru, v souvislosti s rozdělením Evropy, když padla železná opona a Sovětský svaz tu uplatňoval svůj vliv, byly představy specifické cesty přece jen opuštěny. Ale nemyslím si, že toto zpětné hledisko můžeme bez dalšího posunout zpátky. Po únoru tady byl velký tlak, komunistická strana dostala všechny mocenské pozice do svých rukou. Vyvíjela tlak existenční, ideologický a tak dále. Díky velkému náboru se KSČ stala opravdu masovou stranou. Ostatní strany ztratily na významu. Kdybych vám teď chtěl vyprávět o svých pocitech z té doby, asi by to nebylo moc smysluplné, protože je to už příliš dávno a já nevím, jestli by to byly opravdu mé tehdejší pocity, nebo mé pocity už filtrované pozdější zkušeností. Proto bych raději odkázal na literaturu. Z jedné strany je to například Otčenáškův *Občan Brych*,²³ nebo povídky Škvoreckého. Ve společnosti prostě probíhalo určité tříbení a třídění. Samozřejmě tu byl i moment strachu, protože nová moc dávala najevo, že se nebude před ničím zastavovat. Ale jak jsem řekl, některé věci se tehdy braly jako daň, daň doby.

Jak jste jako mladý aktivní komunista vnímal politické procesy?

Politické procesy byly jedním z momentů, které vedly lidi k zamyšlení. Procesy, které byly zaměřené proti představitelům jiných politických proudů nebo katolické církve, brali lidé hlásící se ke komunismu jako nezbytnou součást politického zápasu proti nepříteli. Když ale probíhaly procesy, které směřovaly dovnitř komunistické strany, vyvolávalo to rozruch. Mám na mysli stále tu svou vrstvu lidí, protože vnímání těchto skutečností bylo v různých vrstvách společnosti a možná i generačně rozdílné. Všichni lidé si v souvislosti s procesy museli klást

---

²² Rozhovor veden v roce 2006

²³ *Občan Brych*, 1955, psychologický román o člověku, který se neztotožňuje ani se socialistickou revolucí, ani se západní kulturou. Postupně se hlavní hrdina přidá k socialismu. Autor - Jan Otčenášek (19. listopadu 1924–24. února 1979) český spisovatel, divadelní filmový a seriálový scénárista. Zdroj: Wikipedie

určité otázky, ale odpovědi na ně tenkrát nikdo nedával, teď myslím nějakou oficiální odpověď. V rámci Komunistické strany probíhaly různé schůze, kde se o tom jednalo, situace nebyla taková, že by se lidé vůbec na nic neptali, ale oficiální kurz se samozřejmě prosazoval. Poměrně brzo, začátkem padesátých let zemřel Stalin²⁴ a brzo na to Gottwald.²⁵ Nastalo jisté uvolnění a řekl bych i očekávání. V rámci marxistické ideologie se zdůrazňoval kolektiv a mě tehdy zaujalo, že najednou, když Stalin zemřel, tak ačkoliv tady byla jeho nesmírná glorifikace a téměř zbožnění, oficiální stanoviska sovětské strany k tomu, že ten první zemřel, se s představou kolektivního vedení neshodovala. Mě to překvapilo, protože určité věci o tom, jak to reálně fungovalo, se nevěděly. Když jsem byl jako mladý pomocný asistent na Právnické fakultě, četl jsem knihy, které tam po druhé světové válce zůstaly po Němcích. Vzpomínám si, že se mi dostala do ruky kniha někdejšího Stalinova tajemníka, Bažanova, který se nějak dostal na západ a kriticky popsal poměry Stalinova vládnutí. V tomto směru jsem si určité otázky kladl, ale odpovědi jsem si skládal až teprve postupně. V této věci byl významný XX. sjezd KSSS,²⁶ který uvolnil cestu k tomu, aby se v rámci daných poměrů začalo o těchto věcech otevřeněji mluvit. Zejména uvnitř komunistických organizací, protože na veřejnosti větší diskuse nebyla, i když různé věci už tam pronikaly. Proběhl sjezd spisovatelů a uvolnil se prostor k formulaci určitých otázek a kritiky. Když se o těch věcech

---

²⁴ Josif Vissarionovič Stalin (21.prosince.1878–5.března.1953) vlastním jménem Josif V. Džugašvili, 1929–53 neomezený vládce Sovětského svazu a jeden z největších diktátorů v dějinách lidstva, muž, za jehož diktátu umírá na následky válek, hladomorů a čistek v Sovětském svazu na 40 miliónů lidí

²⁵ Klement Gottwald (23.listopadu 1896–14.března 1953), první komunistický prezident Československa, 1915 až 1918 voják rakousko-uherské armády. V létě 1918 dezertuje, po 28. říjnu dva roky v Československé armádě. Ve dvacátých letech funkcionář komunistické strany na Slovensku a redaktor komunistického tisku. 1926 až 1929 v pražském sekretariátu KSČ. Od 1928 členem vedoucího orgánu Komunistické internacionály (Kominterny). V únoru 1929 se dostává do vedení strany. V září a říjnu 1938 patří k hlavním představitelům opozice proti přijetí Mnichovského diktátu. Po zákazu KSČ emigruje 1939 do Sovětského svazu. V prosinci 1943 se dohodne s Eduardem Benešem na sjednocení domácího a zahraničního protinacistického odboje. Po válce zaručuje Gottwaldův projekt Národní fronty a Košického vládního programu velký vliv komunistů ve státě. 10. května 1945 se Klement Gottwald vrací do Prahy jako místopředseda československé vlády a předseda Národní fronty. Od stejného roku až do své smrti je předsedou KSČ. Když komunisté v roce 1946 vyhrají volby, stává se Klement Gottwald předsedou vlády. 14. června 1948 je po abdikaci E. Beneše zvolen do funkce Československého prezidenta. Za jeho vlády dochází na počátku padesátých let k mnoha politickým vykonstruovaným procesům, je rozpoután politický teror - na základě zákona na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb. je vyneseno přes 230 rozsudků smrti, přes sto tisíc občanů je odsouzeno k doživotí či mnohaletým vězením. Během pěti let je bez soudu deportováno do táborů nucených prací. Kárnými vojenskými jednotkami PTP (Pomocné technické prapory) projdou desítky tisíc „protistátních živlů“. Nakonec Gottwald posílá na šibenici i jedenáct ze svých nejbližších předních komunistických funkcionářů v čele R. Slánským. 1953 Klement Gottwald, závislý na alkoholu a trpící následky luetické nákazy, umírá, krátce po návratu z pohřbu J. V. Stalina. Zdroj: <http://zivotopisyonline.cz>

²⁶ XX. (20.) sjezd Komunistické strany Sovětského svazu 14. února 1956, na kterém první tajemník ústředního výboru KSSS Nikita Sergejevič Chruščov odsoudil zločiny diktátora Stalina a volal po návratu k „posvátným leninským zásadám“. Kritikou zneužívání moci a popravování nevinných lidí zahájil „dobu tání“ a některých pozitivních reforem. Zdroj: Aktualne.cz

začalo diskutovat, prostor se postupně rozšiřoval. Nebylo to ale nijak přímočaré, dějiny nejsou tak jednoduché. V padesátém šestém roce bylo Maďarské povstání²⁷ a místní režim toho do jisté míry využil k upevnění svých pozic: podívejte se na to, co se v Maďarsku děje, větší tam příslušníky policie na kandelábry a podobně... Když vezmete skutečnost, že Maďarsko bylo za druhé světové války spojencem Hitlera, že bylo ovládáno v podstatě fašisty, pochopíte, že tady měli lidé tendenci věřit tomu, že to je něco jiného, než boj maďarského lidu za svobodu a demokracii. Řada podobných procesů působila rozporně, protože některé věci ještě nebyly překonané. Ve druhé polovině padesátých let docházelo například k rozporům mezi Titovou Jugoslávií,²⁸ Jugoslávským Svazem komunistů a Sovětským svazem. Což zase tady bylo využíváno k omezování kritiky režimu. Ve společnosti probíhaly různé procesy, sociální, politické, ekonomické. Zejména ve druhé polovině padesátých let proběhla druhá vlna kolektivizace zemědělství,²⁹ která byla spojená s dosti represivními metodami vůči zemědělcům, kteří do zemědělských družstev nechtěli vstoupit. To všechno se jaksi mísilo dohromady a vyvolávalo zvláštní situaci. Na jedné straně kritickou, ale na druhé straně, třeba v sociálně-ekonomickém poměru, se situace zlepšovala.

---

²⁷ Maďarské povstání, také Maďarská revoluce, je - po Východoněmeckém povstání v červnu a listopadu roku 1953 a povstání dělníků v Poznani v červnu 1956 - třetím poválečným násilně potlačeným konfliktem lidu s komunistickým režimem nebo přímo s okupační mocností v bývalých evropských satelitech SSSR. První boje Maďarů s vojsky sovětské okupační mocnosti trvaly od 23. do 28. října 1956, kdy Moskva zdánlivě přistoupila na požadavky nové maďarské vlády. Za necelé tři týdny bylo povstání potlačeno v bojích probíhajících od 4. do 10. listopadu sovětskými vojsky, od 1. listopadu posílenými invazními jednotkami. Zdroj: Wikipedie

²⁸ Josip Broz Tito (7. května 1892–4. května 1980), Chorvat, nejvýznamnější postava protifašistického odboje, organizoval partyzánské hnutí a jako velitel se zúčastňoval vojenských operací. Jeho silná osobnost dokázala na konci války spojit Jugoslávii ve společný stát různých národů. 1945 vzniká republika Jugoslávie, kterou tvořilo šest republik. 31. ledna 1946 uspořádání státu potvrzeno ústavou a 1963 se mění název státu na Socialistickou federativní republiku Jugoslávie. Začíná etapa Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Její součástí jsou svazové republiky Chorvatsko, Srbsko, Makedonie, Černá Hora, Bosna a Hercegovina a Slovinsko. Prvním předsedou vlády se stává J. B. Tito. Maršál Tito v roce 1948 odmítl totalitní praktiky Sovětského svazu a jeho roztržka se Stalinem vedla k zařazení Jugoslávie do hnutí neangažovaných zemí. Tito musel v období své vlády neustále řešit i vnitrostátní problémy spojené s národnostními roztržkami. Všechny tyto problémy se plně rozvinuly po jeho smrti v roce 1980. Zdroj: Wikipedie

²⁹ První krok ke znárodnění učinil prezident Edvard Beneš svými dekrety z 24. října 1945. Druhá vlna znárodnění pak začala po nástupu komunistů k moci v roce 1948. Přestože nová ústava z 9. května 1948 deklarovala ochranu drobného a středního podnikání (do 50 zaměstnanců) a nedotknutelnost osobního majetku, praxe vypadala odlišně. Stát pomocí různých omezení znepříjemňoval živnostníkům život do té míry, že koncem roku 1948 pracovalo v soukromém sektoru jen 3,5 procenta pracovníků z celého průmyslu. Státní podniky prosadily monopol výroby a ovládly trh. V únoru 1949 pak přijalo Národní shromáždění zákon o jednotných zemědělských družstvech, kterým začal proces kolektivizace zemědělství. V roce 1953 se počet soukromých živností pohyboval na dvacetiprocentní úrovni z roku 1948. Na počátku šedesátých let již v Československu soukromý sektor téměř neexistoval. Zdroj: Wikipedie

Už několikrát jste řekl, že jste občas měl nějaké pochybnosti, ale doba nenabízela na tyto otázky odpovědi. Jak jste to řešil? Nechával jste to prostě být, nebo jste to nějak dával najevo?

No podívejte se, řešil... Já jsem byl příslušníkem skupiny, která patřila k establishmentu. Neměl jsem samozřejmě nějakou důležitou pozici, byl jsem mladý učitel na škole, ale byla to vrstva, která režim jaksi představovala a do určité míry mu vytvářela ideologické odůvodňování. V tomto rámci jsem si i já, stejně jako řada lidí kolem mě, kladl různé otázky a snažil se na ně odpovídat. Nechci se srovnávat s Pavlem Kohoutem,³⁰ Pavel Kohout je spisovatel, ale kdybyste vzala jeho knihu, která se zabývá celým jeho životem,³¹ je to jistá reakce na knihu Kosatka,³² tam byste našla podrobněji zpracovanou odpověď na tyto otázky, než jsem vám sto dát já.

Mě hlavně zajímalo, jestli a jak jste své pochybnosti ventiloval.

V tehdejší společnosti nebylo prostředí politické svobody. Člověk věděl, že nemůže o všem hovořit s každým. O určitých věcech se mluvilo s přáteli, o určitých věcech se diskutovalo na různých stranických schůzích a něco se dostávalo prostřednictvím médií, zejména tisku, na veřejnost. To bychom museli hodně strukturovat, protože tyto procesy probíhaly v různých společenských vrstvách různě. Protože bylo Československo součástí sovětské sféry vlivu, potřebovaly některé věci určitý impuls, jakým byl třeba ten XX. sjezd KSSS. Bez toho by to bylo mnohem obtížnější. Nechci spekulovat, jaké by to bylo bez sjezdu, ale něco takového se prostě muselo stát. Po Stalinovi už zkrátka nebylo možné dělat věci jako za Stalina. V rámci Sovětského svazu se ty záležitosti musely nějakým způsobem vyřešit.

Pod vlivem událostí po roce 1948 řada lidí emigrovala, znal jste osobně někoho, kdo odešel? Jak jste se na to díval?

---

³⁰ Pavel Kohout (*1928), prozaik, dramatik, scenárista a režisér, autor románů *Nápady svaté Kláry*, *Hodina tance a lásky*, *Konec velkých prázdnin*, *Hvězdná hodina vrahů*, *Ten žena a ta muž*, *Katyně* aj.

³¹ Pavel Kohout, *To byl můj život??* (První díl) 1928–1979, *To byl můj život??* (Druhý díl) 1979–1992, rok vydání 2006

³² Pavel Kosatík (*1962), publicista, autor životopisné knihy *Fenomén Kohout* (2001)

Někoho jsem určitě znal, ale přímo z okruhu mých blízkých nikdo neodešel. Ne všichni příbuzní měli stejné názory jako já, nějaké rozpory tu byly, ale nikdo z mých blízkých neemigroval. Věděl jsem, že k tomu dochází, třeba někteří kolegové, kteří se mnou chodili na gymnázium po Únoru odešli. Když jsem byl na Právnické fakultě, tak tam někteří kolegové odešli bojovat do Izraele, ale to bylo něco jiného, tehdy Československo Izrael podporovalo v jeho boji za nový židovský stát.³³

V roce 1953, po měnové reformě,³⁴ došlo k vnějším projevům nespokojenosti i ze strany veřejnosti, proběhly veřejné demonstrace. Projevil jste v té době nějakou kritiku tehdejšího režimu?

Kromě těch, kdo se osobně zúčastnili akce v Plzni žádná kritika nebyla a ani nebyla možná.³⁵ Ten, kdo by vystoupil kriticky, by byl vystaven nějaké formě perzekuce.

Kdy jste se stal součástí reformnější části strany?

---

³³ Ve druhé polovině čtyřicátých let bylo Československo klíčovým spojencem sionistů v boji proti Velké Británii a „imperialistickým“ arabským armádám. Bez Československých zbraní a bez výcviku jednotek židovské armády v Československu by stát Izrael nikdy nepřežil první měsíce své existence. Nedílnou součástí této zásadní pomoci bylo také povolení aktivit hnutí Bricha, tedy transferu zhruba 250.000 židovských bezdomovců směřujících přes Československé území ilegálně do Izraele. Přesun takového množství lidí, který musel být utajován před Brity, by nikdy nebyl možný bez aktivní pomoci mnoha vládních činitelů - od Jana Masaryka po Vladu Clementise. Ve vojenském prostoru Libavá dokonce probíhal tajný výcvik 1.500 vojáků izraelské armády, převlečených z důvodů utajení do uniforem armády československé. S nástupem komunismu v Československu podpora Izraeli slábla, až na začátku 50tých let úplně skončila. Zdroj: Mezi hvězdou a půlměsícem, documentary film series, autoři: výzkum a scénář - Martin Šmok, režie - Petr Bok

³⁴ V roce 1953 vyvrcholilo dlouhodobé zatěžování československé měny, které lze sledovat již od roku 1949. Bylo vyvoláno nejen změnou politického klimatu v Československu a následně jeho zařazením do sovětského geopolitického bloku, ale i mohutnými investicemi v období první pětiletky. Měnová reforma zasáhla plošně veškeré obyvatelstvo Československa. V jejím provedení se skrývalo nepřeberné množství nedotažených případů, kdy například dlužníci byli zvýhodněni před věřiteli tím, že dluh mohl být vrácen po vyhlášení reformy. Pokud hotovost člověka přesahovala 300 korun, které se měnily v kurzu 1:5, tak všechna ostatní hotovost byla měněna 1:50. Sociální dopad byl tedy plošný. Pochopitelně lidé, kteří měli více finanční prostředků, přišli o větší sumy. Dopad byl zosířen i tím, že ceny se nepřepočítaly 1:5, ale stouply proti bývalému vázanému trhu i proti přepočtu 1:5. Fámy o měnové reformě provázely československou společnost ještě v 60. letech. Zdroj: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku

³⁵ Nikdy zřejmě nedojde k přesnému vyčíslení, kolik stávek proběhlo, uvádí se přibližně 120. Nejznámější z demonstrací je plzeňská, rozsáhlá demonstrace proběhla také v Praze. Z Karlína se však bouřící dav z ČKD nedostal již do centra města, rovněž rozsáhlé demonstrace byly v Ostravě, v Bohumíně a především v Orlové. Méně známé jsou demonstrace ve Strakončicích, v Horšově Týně, v Horažďovicích, v Ústí nad Labem a ve Vimperku. V politické rovině je důležité zmínit i prvek perzekucí, který se řádově týkal stovek lidí. Jen na Plzeňsku bylo zatčeno více než 600 lidí. Zdroj: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku

To je proces dlouhodobého vývoje. Třeba XX. Sjezd KSSS vyvolával uvnitř naší Komunistické strany a společnosti určité spory. Tedy v té části společnosti, která se o tyto věci zajímala, protože mnoho lidí s tím nechtělo mít nic společného. Snažili se žít svůj soukromý život a pokud možno se izolovat. Uvnitř komunistických schůzí byly velké spory, jak je to možné, co to znamená, že přece nemohlo jít jen o kult osobnosti, že šlo o širší změny. Byl to proces kladení otázek, narůstání pochybností a hledání odpovědí. V roce 1956 nebyl jen XX. sjezd, ale i Maďarské povstání, které nebylo vnímané jednoznačně.

V souvislosti s volbami po druhé světové válce a za komunismu se často mluví o manipulaci s volebními výsledky, jaký na to máte názor?

Když mluvíte o manipulaci voleb, tak počítáte s tím, že někdo dělal nějaké manipulace s lístky a tak dále. Nemůžu vyloučit, že to bylo, toho bych se neodvážil, ale rozhodně si nemyslím, že to byla hlavní věc, která rozhodovala. Většina lidí tomu tehdy prostě věřila a více či méně režim podporovala. Nemyslím si, že výsledky voleb byly falšované, podle mě většina těch výsledků odpovídala skutečnosti. Značná část lidí volila, protože si myslela, že je to tak dobře a část lidí šla k volbám pod určitým tlakem, měla obavy, že se to kontroluje a tak. Já už si nevzpomínám jestli tam byla plenta nebo nebyla,³⁶ na některé formální atributy se dbalo, aby se nezavdávala zbytečná příčina ke kritice. Tyto věci fungovaly z povahy tehdejšího mechanismu řízení společnosti. Když se dnes tvrdí, že volby byly falšované a přepočítávaly se výsledky, myslím si, že to tak nebylo, ale ani tyto jevy nevylučuji.

Jak vypadal váš kulturní život v padesátých letech?

Televize do značné míry změnila styl života společnosti, fungování vnímání kulturních hodnot, to je dnes něco úplně jiného. Tehdy televize nebyla, nebo byla v počátcích, vysílání bylo omezené, takže společnost žila jiným způsobem. Velmi se cenilo divadlo, protože to byla součást působení na společnost a mládež. Divadlo mělo pomáhat utvářet nového člověka, takže byly různé budovatelské hry. Vám už to dneska nic neřekne, třeba Káňa,³⁷ to byl autor

---

³⁶ Pamětníci často vypovídají, že plenta ve volebních místnostech nebyla, nebo byla přiražena ke zdi, jít za plentu se považovalo za vyjádření nesouhlasu s režimem a většina lidí si to z obav před represemi netroufla.

³⁷ Vašek Káňa, vlastním jménem Stanislav Řáda (23. dubna 1905–30. dubna 1985) český novinář a dramatik, typický představitel socialistického realismu. Zdroj: Wikipedie

z dělnického prostředí, který psal o kolektivu a budovatelské práci. Dneska to zní směšně, lze to pochopit jen v kontextu doby, kdy byla kultura takto jednostranně posuzována. Byl tu ale i klasický literární a dramatický odkaz, který byl, byť výběrově, uváděn. Fungovala i filmová produkce, opět samozřejmě budovatelská. Když se na ty filmy dnes díváme, připadají nám naivní, hloupé a podobně, ale to se musí vždycky posuzovat v dobovém kontextu.

Vy jste na tyhle filmy v té době chodil?

No jistě, nějaký kulturní život to byl a člověk má potřebu žít kulturně.

A co hudba? Po válce byl populární jazz...

Podívejte, já jsem měl velmi rád jazzovou muziku, ale po Únoru³⁸ byla tendence ji vytlačovat.

Co ji nahrazovalo?

Různá taneční muzika, nedalo se říct, že by nic nebylo, jazz postupně přecházel ve swingové melodie, takže určitým způsobem ho orchestry hrály. Do toho se mísila populární muzika ovlivněná melodiemi ze Sovětského svazu, *Padmaskovskije večerá* a podobně, takové ty líbivé sentimentální melodie, to už vy neznáte. Jazz ale úplně nevymizel, udržovaly se menší skupiny a když docházelo k určitému uvolňování, tak orchestry, které měly dobré jméno, jako Karel Vlach,³⁹ Gustav Brom⁴⁰ a podobně, pak hrály víc to, co jim sedělo.

---

³⁸ Únor 1948, někde také „Vítězný únor“ 1948, pojmenování komunistického převratu v Československu, který proběhl mezi 17. a 25. únorem v roce 1948. Zdroj: Wikipedie

³⁹ Karel Vlach (8.října 1911–26.února 1986), český dirigent. Od poloviny 30. let 20. století v amatérské skupině Blue Music, od 1937 vedl vlastní soubor Charles Happy Boys, později Blue Boys. Ten měl klíčový význam pro českou populární a jazzovou hudbu. Od roku 1941 se soubor, již s Vlachovým jménem v názvu, profesionalizoval a začal hrát v rozhlase, nahrávat desky a koncertovat. V době německé okupace byl centrem snah o českou swingovou písničku. Po válce činnost orchestru pokračovala nahráváním gramofonových desek, televizních pořadů a hudby k filmům. Od roku 1947 se uplatňoval v Divadle V+W, později v Divadle ABC a v Hudebním divadle v Karlíně. V 60. letech se swingová orientace orchestru plynule přizpůsobovala požadavkům nových trendů populární hudby. I po Vlachově smrti je jeho orchestr stále živý, hraje v Hudebním divadle v Karlíně, na reprezentačních plesech i na koncertech, festivalech a různých společenských akcích po celé České republice. Zdroj: Wikipedie

⁴⁰ Gustav Brom (22.května.1921–25. září 1995) dirigent, skladatel, hudebník a zpěvák; R. 1940 založil v Brně jazzový bigband, v následujícím půlstoletí jedno z vůdčích těles ve svém žánru u nás. Orchestr prošel mnoha proměnami od vstřebávání soudobých stylů (bop,cool, jazzový west coast) přes vlastní progresivní tvorbu až po dixieland i zcela komerční taneční hudbu v 70. letech. Vedle nepřilíživé spolupráce s předními popovými

Zmínili jsme divadlo, film, hudbu, jak to v padesátých letech vypadalo s výtvarným uměním?

Poválečné výtvarné umění navazovalo na První republiku.⁴¹ Ještě před rokem 1948 u nás proběhla výstava sovětského umění, kterému se říkalo Socialistický realismus - zkráceně Sorela.⁴² Česká umělecká obec tuto výstavu nepřijala, většinou řekli, že je to retrogardní,⁴³ něco, co k modernímu umění nepatří. Ale po Únoru se v rámci obecného tlaku Sorela prosazovala. Jsou to takové ty obrazy, co už dneska sotva někde uvidíte, jakoby realistické spodobnění dělníků v továrnách, kolchozníků na polích a podobně...⁴⁴

Vám osobně se tyhle obrazy líbily?

Nemůžu říct, že by se mi to nějak zvlášť líbilo. Schopnost jakéhokoliv režimu ovládnout osobnost je omezená. Neuchvacovalo mě to, ale taky jsem výtvarným uměním nežil, takže to nebyla věc, která by mi nejvíc vadila.

A co vám nejvíc vadilo? Chybělo vám třeba něco, co dříve bylo? Nebo máte dojem, že se vše zachovalo v proměněné podobě?

Já jsem První republiku zažil jako dítě a po válce jsem byl mladý kluk. Viděl jsem hlavně věci, které měla nová společnost překonat, sociální rozdíly a tak. To už si dnešní mladá generace nedokáže představit. Dnes se První republika jeví jako ideál. Byla opravdu oázou demokracie, nejen ve střední Evropě, ale pokud jde o sociální rozvrstvení lidí, rozdíly byly veliké.

Na vás osobně zapůsobily nějaké výrazné sociální rozdíly ve vašem okolí, třeba v Pardubicích?

---

zpěváky (Gott, Korn, Vondráčková, sestry Elefteriadu aj.) stojí za zmínku účast na prvních albech sourozenců Ulrychových. Zdroj: Wikipedie

⁴¹ První republika je označení pro Československo v období od jeho vzniku v roce 1918 do Mnichovské dohody roku 1938

⁴² díla Socialistického realismu měla přispívat k nalezení společného výtvarného výrazu nové socialistické doby

⁴³ pozadu, zaostalé, na nižším vývojovém stupni

⁴⁴ viz. jedna z rozsáhlých internetových galerií <http://posters.nce.buttoobi.net/>

Na můj příklon k této straně neměly vliv jen bezprostřední osobní zážitky, ale hlavně literatura. Vědomí, jaký je stav společnosti, jaké jsou v ní nespravedlnosti, které by mohly být překonány, kdyby společnost byla koncipovaná na bázi sociální rovnosti. To byly silné ideje, které ovlivňovaly mnoho lidí.

V roce 1960 jste byl členem výboru pro přípravu nové ústavy,⁴⁵ byl jste v té době stále ještě řadovým členem KSČ?

Nová ústava byla důsledkem něčeho, co bych nazval závrať z úspěchu. V průběhu druhé poloviny padesátých let proběhla kolektivizace zemědělství, čili jednotlivě hospodařící rolníci přestali až na bezvýznamné výjimky existovat. Všichni byli nějakým způsobem zahrnuti do několika typů zemědělských družstev. Z hlediska jednoduché ideologie bylo možné říci: Máme tady už společnost, která překonala vykořisťovatelské třídy. Z hlediska třídního rozdělení je tu dělnická třída, družstevní rolníci a vrstva, která se nazývá pracující inteligenci. Podniky byly státní, stejně jako nemocnice, školy, prostě všechno bylo v nějaké podobě státní, ať už to spravovala obec, nebo kraj. Vše bylo součástí organizovaného hospodářského celku. Takže bylo možné říci: Ano, dosáhli jsme těchto úspěchů, socialismus zvítězil. To byla představa, která tehdy Antonína Novotného⁴⁶ jako prvního tajemníka strany a prezidenta

---

⁴⁵ V roce 1960 byla 11. července přijata tzv. „socialistická ústava“, tj. Ústava Československé socialistické republiky. Ústava se pokusila vyjádřit změny, které proběhly po únoru 1948 v československé společnosti. Stát dostal nový název - Československá socialistická republika (ČSSR) a článek čtvrtý zakotvil vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Ústava na jedné straně upevňovala státní centralismus, zejména vůči Slovensku (zrušila sbor pověřenců), a na druhé straně provedla dílčí právní úpravy (například zmírnila tvrdost trestního zákona a řádu). Článek 110 deváté hlavy podstatně změnil státní znak Československa, a to tak, že byl zcela proti pravidlům heraldiky. Tato ústava platila s novelami až do rozpadu Československa 31. prosince 1992. Jednou z podstatných novel ještě před rokem 1989, bylo zřízení federace ústavním zákonem ze dne 27. října 1968 s účinností od 1. ledna. 1969. Zdroj: F. Čapka: Dějiny země Koruny české v datech, Praha 1998

⁴⁶ Antonín Novotný (10.prosinec 1904–28.ledna 1975), třetí československý komunistický prezident, 1921 vstoupil do Komunistické strany Československa. 1937–1938 tajemníkem KV KSČ v Hodoníně, je prvním placeným pracovníkem aparátu KSČ. Po zákazu komunistické strany 1938 pracuje jako dělník ve vysočanské Včele. Za druhé světové války se účastní ilegální činnosti KSČ - brzy je zatčen a 1941–1945 vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. Po druhé světové válce opět pracuje ve stranickém aparátu KSČ, 1945–1951 je vedoucím tajemníkem KV KSČ v Praze, 1946 poprvé zvolen do ÚV KSČ, členem zůstává až do květnových dní roku 1968. Má jako vedoucí funkcionář pražské stranické organizace významný podíl na komunistickém puči v únoru 1948 a na následném zavádění a upevňování komunistického režimu. Na počátku padesátých let je po likvidaci R. Slánského a dalších vnitrostranických čistkách zvolen v září 1951 do nově ustaveného organizačního sekretariátu a v prosinci téhož roku se stává členem politického sekretariátu a předsednictva ÚV KSČ. V září 1953 prvním tajemníkem ÚV KSČ. 1957 je po smrti A. Zápotockého zvolen do funkce prezidenta Československa. 1960 Novotný prohlásí, že v Československu je vybudován socialismus - následně se slovo socialistický dostává do názvu republiky. V souvislosti s tímto aktem Novotný uskutečnil

uchvacovala. Že my můžeme být první v rámci ostatních zemí, které do sovětského impéria patřily. K tomu chtěl Novotný dát i novou ústavu, byla to určitá ideologická koncepce, v jejímž duchu se ta ústava připravovala. Vytvořily se dvě komise, ve kterých jsem byl členem. Vybrali mě, protože jsem se zabýval ústavním právem. Byla tam velká politická komise, kde byli členové politického předsednictva, členové vlády, poslanci, představitelé vědecké obce, kulturní fronty, umělců a podobně. To mělo přes sto lidí. V rámci této komise byla ještě taková menší komise z lidí, kteří se touto problematikou zabývali, nebo k ní měli blízko. Tam patřili lidé ze společenskovední oblasti, z Akademie věd, z právnických fakult (tehdy byly jen dvě, pražská a bratislavská) a potom tam byli významní pracovníci ústředních úřadů; z úřadu předsednictva vlády, vedoucí legislativního výboru, kanceláře parlamentu. Tato odborná komise se ještě rozdělovala na dva díly, jedna část zpracovávala kapitoly týkající se společenského zřízení a práv občanů a druhá komise problematiku státní struktury, jednotlivé státní orgány a podobně. Já jsem byl po listopadu označován za toho, kdo způsobil, že tam byl článek o vedoucí úloze strany. To je komické, protože to bylo zadání, se kterým přišel Antonín Novotný, jako první tajemník a prezident a tím pádem jako hlavní představitel moci. Že bude v nějaké podobě o Komunistické straně v ústavě řeč, to bylo zřejmé, protože tak tomu bylo i v ústavě Sovětského svazu.⁴⁷ Tam byl pasus v rámci kapitoly o právech a povinnostech občanů, že ti nejuvědomělejší se sdružují v komunistické straně, přesně si to už nepamatuji. Jestli na to Novotný přišel sám, nebo jestli mu to někdo vnukl, to už nejsem sto posoudit. My jsme prostě dostali jako politickou direktivu, že tuto představu ze sovětské ústavy nebudeme přejímat, že to uděláme jinak. Vedoucí úloha se zakotví přímo v základních ustanoveních o tom, jak je koncipovaný stát a společnost. Bylo to prostě politické zadání, které odborná komise přijala. Žádné zvláštní pochybnosti o tom nebyly. Když se dělá ústava, tak ti, kteří ji píší ji vždy dělají podle určitého politického zadání. Tak se to prostě dělá.

---

rozsáhlou amnestii, po níž se z vězení a pracovních táborů vrací převážná většina lidí, odsouzených v politických procesech první poloviny padesátých let - mimo jiné je propuštěn po šesti letech věznění i pozdější prezident G. Husák. Novotného ústup z politické scény začíná ve druhé polovině šedesátých let, kdy se začínají v komunistické straně objevovat reformní proudy, žádající tzv. socialismus s lidskou tvář. Pod tlakem těchto reformistů je Novotný odvolán z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ - místo něj je zvolen reformista A. Dubček. 1968 přinucen abdikovat z funkce prezidenta republiky a květnu odvolán ze všech funkcí, je mu pozastaveno členství k KSČ. Na uvolněné prezidentské místo nastupuje L. Svoboda. Po sovětské okupaci je Novotnému členství v KSČ vráceno tajným usnesením ÚV KSČ - do politiky se ale už vrátit nemůže. Zdroj: <http://zivotopisyonline.cz>

⁴⁷ Ústava Sovětského svazu, 1924

Změnila podle Vás ústava z roku 1960 život lidí v komunistické straně?

Ne, vůbec ne, podívejte, já jsem o tom a nejenom o tom napsal knížku, která se jmenuje Právní myšlení v šedesátých letech a za normalizace.⁴⁸ Popisuje problematiku práce na této ústavě i celé ideologické klima, atmosféru, ve které práce probíhaly, i to, proč v té době vedení KSČ a zejména Antonín Novotný na vítězství socialismu tak bazírovali. Ústava byla koncipovaná spíš jako ideologicko-politický dokument, než jako dokument právní. Nemyslím si, že by přijetí této ústavy něco významného změnilo, mechanismy fungování politické moci byly po ústavě stejné, jako před ústavou. Co působilo změny, byly společensko-politické procesy, které začátkem šedesátých let probíhaly. Něco probíhalo už koncem padesátých let po XX. sjezdu, ale jen do určité míry, protože nastala represivní reakce. Ne vždycky přímo zavírání, ale tendence k uvolňování se různě redukovaly. Začátkem šedesátých let se to začalo projevovat výrazněji, asi bychom to museli zkoumat ve vztahu k problémům ekonomiky. I když ta vazba není úplně lineární, souvislost existuje. Plánované hospodářství nepřinášelo slibované efekty, byly různé komplikace a obtíže. To vyvolávalo nutně kritické reakce a odpověď co s tím se hledala i v rámci oficiálních struktur. V celém společenském prostředí to působilo tak, že se uvolňovaly některé strnulé vazby. Vyvíjela se atmosféra šedesátých let, v umělecké sféře to bylo spojené i se vznikem malých divadel, Semaforu⁴⁹ a různých hudebních rokenrolových skupin. Jiří Suchý⁵⁰ o tom mluví nebo píše tak, že jeho zájem nebyl bezprostředně politický, nechtěl měnit režim. Ale jeho přístup k muzice a poezii byl nový, se starým režimem nešel dohromady a proto působil zprostředkovaně rozkladně. Jiřího Suchého jsem zmínil jako příklad, ale byla tu i celá nová filmová vlna, tehdejší československá filmová tvorba je fenomén, který dodneška působí. Podobně bych mohl mluvit o literatuře, Kundera, Škvorecký, a další, bylo jich hodně, kteří tehdy psali a v důsledku toho se měnilo společenské klima, prostředí.

Dotkla se nová ústava nějak života obyčejných lidí?

⁴⁸ Zdeněk Jičínský, "K vývoji právního myšlení v Československu v 60. letech a za normalizace" (Praha, 1989)

⁴⁹ Divadlo Sedmi Malých Forem – SEMAFOR, funguje od roku 1959 kdy vzniklo na Malé scéně Ve Smečkách, založil ho Jiří Suchý s Jiřím Šlitrem a Ferdinandem Havlíkem. Zdroj: divadlo Semafor

⁵⁰ Jiří Suchý (* 1. října 1931 Plzeň) je český divadelník, textař, básník, spisovatel, skladatel, hudebník, grafik, výtvarník a sběratel. Spoluzakládal Divadlo Na zábradlí a Semafor. Dětství trávil v Klatovech, od roku 1936 žije v Praze. Roku 1977 podepsal Antichartu. Spolupracoval s Miroslavem Horníčkem, Ivanem Vyskočilem, později vytvořil autorskou dvojici s Jiřím Šlitrem. Po Šlitrově smrti se jeho hlavním divadelním partnerem stala Jitka Molavcová. Zdroj: Wikipedie

Vůbec ne. Mohlo se stát, že někdo s ní spojoval určité naděje. Chtěl třeba jít studovat na vysokou školu a nemohl se tam dostat a teď si v ústavě přečetl, že má právo na vzdělání a podobně, tak se někde něčeho domáhal... Ale že by ten základní zákon měnil povahu a způsob fungování právního řádu a chování lidí, to ne.

Jaké bylo v době práce na ústavě Vaše postavení ve straně?

Já jsem byl tehdy učitelem vysoké školy politické, ale žádné nějaké výslovně politické funkce jsem neměl.

Když jste byl členem ústavní komise, chodil jste u toho dál do práce? Nebylo to časově náročné? Jak vlastně vypadal tehdejší stranický život, jak často byly nějaké schůze?

Psaní ústavy bylo časově dost náročné, ale šlo o relativně krátké období, tak půl, tři čtvrtě roku. Když už byl odbornou komisí připraven vlastní text, tak byl ještě posuzován ve velké komisi. Naše komise už svou práci skončila. Pak byly ještě nějaké redakční skupiny, které tu práci upravovaly. Takže to byla práce náročná, ale netrvala tak dlouho. Stranický život byl v té době poměrně živý, byl samozřejmě dost časově náročný, protože se konaly různé schůze. Ať už to byly stranické skupiny, což byla nejnižší forma organizace, pak byla základní organizace a organizace v rámci celé instituce. Tenkrát jsem si nepsal tak důkladné zápisy, abych si to teď mohl ověřit třeba v diáři, ale někdy byly schůze hodně často, i když ne přímo denně a trvaly dlouho do noci. Takových věcí bylo mnoho, protože začátkem šedesátých let začaly probíhat i známé věci spojené s revizí politických procesů z padesátých let. To byly centrální komise, které vytvořil ÚV. O tom je bohatá literatura, Karel Kaplan⁵¹ a další o tom psali... To bylo téma, které se lidí opravdu dotýkalo, alespoň těch členů strany, kteří v ní nebyli jen proto aby měli nějakou funkci nebo povolání. Tyto momenty jsou

---

⁵¹ Karel Kaplan (* 1928), český historik specializující se na dějiny poválečného Československa. Vystudoval dějiny politického vývoje Československa po druhé světové válce, působil jako konzultant pro historii v aparátu ÚV KSČ. Toto umístění mu umožnilo přístup k tajným archívům, včetně přísně utajovaných archívů Státní bezpečnosti. V druhé polovině 60. let zástupcem ředitele Historického ústavu ČSAV, angažoval se ve prospěch Pražského jara. Po jeho potlačení vyhozen z práce i komunistické strany a 1972 zatčen a krátce držen ve vazbě. K plánovanému procesu s ním nakonec nedošlo. 1976 legálně odjel do Spolkové republiky Německo, kam si odvezl údaje získané z tajných archívů. 1977 mu bylo odebráno československé státní občanství. V exilu spolupracoval s Collegiem Carolina v Mnichově, Hlasem Ameriky, BBC, Deutsche Welle a Svobodnou Evropou. Po rozpadu komunistického režimu v Československu se vrátil a 1. října 1990 se stal pracovníkem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Zdroj: Wikipedie

samozřejmě důležité v každém režimu, který je založený na moci jedné strany. Ale ve straně bylo hodně lidí, kteří si kladli otázky a odpovědi, které dostávali, je neuspokojovaly. V tomto směru probíhal veliký vnitřní pohyb, který vedl k tomu, že původní záměry nebo první zprávy komisí byly modifikovány a vytvářely se nové komise. Toto téma stranou hýbalo a zprostředkovaně zasahovalo i do společnosti.

V souvislosti s ústavou byla provedená poměrně široká amnestie...

Hodně lidí, kteří se koncem čtyřicátých a začátkem padesátých let dostali do mlýna politických procesů, bylo propouštěno. I když měli závazek o tom nemluvit, tak to do společnosti prosakovalo. Ale zejména to bylo živé uvnitř strany, což se promítlo i do československých vztahů. V rámci politických procesů byli odsouzeni i takzvaní buržoazní nacionalisté což byl zejména Gustav Husák,⁵² Vladislav Novomeský⁵³ a tak dále... Na Slovensku začaly kritické snahy vůči uspořádání státu, protože ústava omezovala práva slovenských orgánů. Myslím že v roce 1963 napsal o této problematice slovenský historik Gosiorovský⁵⁴ a v postatě požadoval Československou federaci, pokud si to s odstupem doby pamatují. V rámci rehabilitačních komisí byla potom vytvořena jedna speciální komise z

---

⁵² Gustav Husák (10. ledna 1913–18. listopadu 1991) V šestnácti letech vstoupil do Komunistického svazu mládeže a 1933 do KSČ. Patřil ke generaci, která do komunistické strany vstupovala s bezmeznou vírou v politiku SSSR a Komunistické internacionály. Za 2. světové války odpůrcem klerofašistické Slovenské republiky, členem hnutí odporu, které vyústilo ve Slovenské národní povstání. Byl místopředsedou povstalecké Slovenské národní rady, pověřencem vnitra a místopředsedou Komunistické strany Slovenska. Po volbách v květnu 1946 předsedou Sboru pověřenců. Na podzim 1947 hlavním režisérem „generálky na únor“, které se říkalo slovenská politická krize. Na jaře 1950 byl Husák, spolu s V. Clementisem, L. Novomeským a dalšími, obviněn z buržoazního nacionalismu a odvolán z funkce předsedy Sboru pověřenců. V únoru 1951 zatčen a v dubnu 1954, ve vykonstruovaném soudním procesu s tzv. buržoazními nacionalisty, odsouzen na doživotí. 1960 propuštěn z vězení a 1963 rehabilitován. V 60. letech byl jednou z hlavních osobností reformního proudu. Za pražského jara vystupoval jako věrný stoupenec A. Dubčeka. V dubnu 1968 místopředsedou vlády. Byl jedním z předních iniciátorů ústavního zákona o federativním uspořádání republiky. V dubnu 1969 v čele KSČ (do května 1971 první tajemník, od května 1971 do prosince 1987 generální tajemník ÚV KSČ). V květnu 1975 prezidentem republiky. Po 17. listopadu 1989 jmenoval 10. prosince Čalfovou „vládu národního porozumění“ a vzápětí abdikoval z funkce prezidenta republiky. Zdroj: Pražský Hrad www.hrad.cz

⁵³ Ladislav „Laco“ Novomeský (27. prosince 1904 Budapešť – 4. září 1976 Bratislava), slovenský básník, publicista a politik. 1925 vstoupil do komunistické strany, 1943 vytvořil na Slovensku ilegální vedení KSS, 1944 se podílel na SNP. Po druhé světové válce se stal členem ÚV KSS, ÚV KSČ, poslancem SNR a Dočasného Národního Shromáždění. V té době se stal i předsedou Matice slovenské. V těchto funkcích působil až do svého obvinění z buržoazního nacionalismu (1950), 1951 byl zatčen a 1954 odsouzen na 10 let za buržoazní nacionalismus. 1955 podmíněčně propuštěn, 1956 mu byl prominut zbytek trestu. Od 1956 pracoval v Památníku národního písemnictví v Praze. Po rehabilitaci (1963) mohl vydávat a znovu vstoupit do komunistické strany. Od 1965 velice aktivní nejen literárně, ale i politicky. Zdroj: Seznam Encyklopedie <http://encyklopedie.seznam.cz>

⁵⁴ Miloš Gosiorovský, slovenský historik, který se zabýval otázkou česko - slovenských vztahů, viz. např. *Češi a Slováci. Historie vzájemných vztahů ve 20. století, Praha 1979*

historiků a právníků na stranické bázi, která dostala přízvisko Barnabitská komise, protože seděla v klášteře Barnabitek na Hradčanském náměstí.⁵⁵ Tehdy to samozřejmě už nebyl klášter, byl zabrán v rámci akcí proti církvi a církevním organizacím. Nevím jestli budovu používalo Ministerstvo vnitra nebo ÚV, ale ta komise tam prostě seděla a zabývala se československou problematikou ve vztahu k tomu, zda rozsudky a procesy byly nebo nebyly správné. Práce komise měla širší záběr, zabývala se celými společensko politickými souvislostmi. Její závěry potom vedení strany nepřijalo, protože byly radikálnější, takže se jistým způsobem zredukovaly. Ale na jejich základě byli Husák, Novomeský a tak dále určitým způsobem rehabilitováni. Novotný neměl zájem na tom, aby se Husák vrátil do politiky, takže mu nabídl snad jen místo náměstka ministra spravedlnosti, což Husák odmítl. Potom byl zaměstnán ve Slovenské Akademii věd. Mluvím o tom ale hlavně proto, že to byla významná práce. Z ní, z podkladů, které Barnabitská komise vytvořila, se dodatečně zpracovala zpráva, která měla onen název Pillerova zpráva.⁵⁶ Byla připravená pro sjezd v roce 1968 o revizi politických procesů. Potom ji vydal Jiří Pelikán⁵⁷ v cizině, u nás vydána nebyla. Tam už byl popsán mechanismus fungování politické moci založené na monopolu KSČ a především těch aparátů, i s negativními závěry. Protože v té komisi byli i historikové jako Křen,⁵⁸ Kural⁵⁹ a další, zpracovali i knihu o Slovenském povstání,⁶⁰ protože kolem něj byly různé, jaksi, mýty. To jsou příklady toho, jak se některé procesy, které probíhaly nejintenzivněji uvnitř strany, dostávaly i na veřejnost, ovlivňovaly společenské klima a vedly k něčemu, co můžeme nazvat uvolňováním. K požadavkům změny poměrů ve smyslu

---

⁵⁵ Barnabitská komise byla zřízena po tzv. Velké Kolderově komisi. Kolderova komise se zabývala přehodnocováním velkých politických procesů z padesátých let. Barnabitská komise řešila problematiku československých vztahů. Zasedala v bývalém klášteře barnabitek v Praze na Hradčanech - odtud název.

⁵⁶ Tato závěrečná zpráva komise byla později několikrát přepracována, v důsledku událostí po srpnu 1968 se nikdy zevrubně neprojednávala.

⁵⁷ Jiří Pelikán (7. 2. 1923–26. 6. 1999) - český publicista, československý komunistický funkcionář, poté exilový a italský politik, 1990-1991 člen rady konzultantů presidenta ČSFR Václava Havla

⁵⁸ Prof. Dr. Jan Křen (*22. 8. 1930) historik, bývalý předseda české části česko-německé komise historiků, univerzitní profesor, držitel ceny Magnesia Litera, zakladatel Institutu Mezinárodních Studií

⁵⁹ Václav Kural (*25.8.1928), český historik, Zabývá se hlavně dějinami českoněmeckých vztahů, druhé světové války a československého protifašistického odboje. Působí v Ústavu mezinárodních vztahů. Vzhledem k aktivní účasti v Pražském jaru trávil 70. a 80. léta v maringotce Vodních zdrojů a v kotelně, publikoval v samizdatu. Díky intervenci prezidenta brémského senátu H. Koschenicka mohl být hostujícím profesorem Univerzity Bremen. Zdroj: Zpravodaj Historického klubu www.malice-moravska.cz

⁶⁰ Slovenské národní povstání 1944, ozbrojená vzpoura Slováků proti nacistické moci.

demokratizace. Což vrcholilo někdy kolem konce roku 1967 a začátkem roku 1968, čili Pražským Jarem.⁶¹

Pavel Tigríd⁶² píše o éře prezidenta Novotného jako o době „šedé neostalinské nehybnosti“,⁶³ jak to vidíte Vy?

Podívejte, Tigríd to samozřejmě vidí ze svého hlediska, které bylo dáno tím, že tu nebyl.⁶⁴ Nejde jenom o to, že byl z povahy věci antikomunista, takže stál na jiných pozicích a měl jiná východiska. Neměl zkušenost s tím, co se tu dělo. Revize politických procesů nutila i Novotného k tomu, aby měnil některé postoje, aby se snažil jistým způsobem jít vstříc. Aby působil jako někdo, kdo má taky smysl pro změny, aby nebyl vnímán jenom jako konzervatívec a tak dále. On v politických procesech jistou roli měl, ale tu hlavní ne. Tu měli Gottwald a další, kteří už z politického vedení odešli, případně už ani nebyli naživu. Takže Novotný měl jistou možnost z toho vycouvat, aby nebyl vnímán jako představitel těch hrůz. Třeba nechal zřídit právní komisi ÚV v roce 1964, což se jevílo jako určitý pozitivní krok, ve smyslu změn k lepšímu respektování práva. Aby se revidovaly věci spjaté s minulými lety. Na začátku šedesátých let byla provedená poměrně rozsáhlá rekodifikace celé řady právních odvětví, já o tom také píšu ve své knize.⁶⁵ Nebylo to jednoduché, ale ty změny byly pozitivní. Koneckonců zákoník práce,⁶⁶ který byl v letošním roce změněn, má základ z doby šedesátých let. Stejně tomu bylo v trestním zákoně, v trestním řádu a podobně. Provedla se řada změn, které život lidí měnily a v tomto ohledu je měnily pozitivně. Takže „šedá nehybnost“ to rozhodně nebyla. S každým režimem, který je založen na monopolu jedné strany je spojená určitá šed', protože mnohost barev vám dává pluralita, ale myslím, že bylo dost věcí, které

---

⁶¹ Pražské jaro se nazývá období od konce roku 1967 do okupace Československa v srpnu 1968. V těchto měsících došlo postupně k uvolnění politické a společenské situace v Československu, demokratizaci společnosti a k pokusu o opatrnou reformu socialistického politického systému. Zdroj: Wikipedie

⁶² Pavel Tigríd (rozený Pavel Schönfeld; 27. října 1917–31. srpna 2003), významný český spisovatel, publicista a politik, jeden z nejvýznačnějších představitelů českého protikomunistického exilu. Zdroj: Wikipedie

⁶³ viz. Pavel Tigríd, Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Sixty-Eight Publishers Corp., Toronto 1988.

⁶⁴ Od roku 1960 žil Pavel Tigríd v Paříži

⁶⁵ Zdeněk Jičínský, *K vývoji právního myšlení v Československu v 60. letech a za normalizace* (Praha, 1989)

⁶⁶ Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce účinný do 31.12.2006, Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce účinný od 1.1.2007

svědčí o tom, že společenský život se měnil. Právě ta právní komise, o které jsem mluvil, tam se měly posuzovat návrhy důležitých zákonů a problémy praxe. Diskuse byly poměrně otevřené a kritické. Já jsem v ní byl celkem krátkou dobu, v souvislosti s činností v Barnabitské komisi. Na vysoké politické škole bylo projednávání závěrů rehabilitační komise podnětem k velmi pohnutým diskusím. Na jedné straně byli typičtí straničtí byrokraté, kteří žádnou změnu nechtěli a všechny takové věci odmítali a na druhé straně byli lidé kritičtí, přesvědčení o tom, že takhle to dál nejde. Jestli má stranická ideologie opravdu působit a má být pro lidi něčím, co je zajímavá ideově a ne jen tím, co přijímají pasivně, protože je jim to vnucováno, tak se s tím musí něco dělat. Strana se musí se závěry komise otevřeně vyrovnat. Došlo k ostrému konfliktu. Rektorem školy byl tehdy Vilém Nový,⁶⁷ to už vám asi nic neříká. To byla zajímavá postava, v době války byl v Londýně, po válce byl šéfredaktorem Rudého práva, taky se jistým způsobem stal obětí procesů, pak byl nějak rehabilitován a stal se rektorem politické školy. Když byl zván do té komise, aby podával určitá vysvětlení, dostávali jsme se do rozporů. Potom, když došlo na vysoké škole na jedné stranické schůzi k ostrému sváru těchto dvou tendencí, tak se z toho vyvodily určité stranické závěry a část profesorů byla v roce 1964 odeslána pryč. Já jsem toho nelitoval, vrátil jsem se na Právnickou fakultu, což už jsem stejně měl určitou dobu v úmyslu. Zároveň jsem ale upadl do jisté míry v určitou disgrás⁶⁸ a byl jsem uvolněn z členství v komisi, protože moje chování se neslučovalo s působením ve stranickém orgánu.

Byla pro Vás jako pro přesvědčeného komunistu taková degradace zklamáním?

Zklamání ne. Každý, kdo ve straně nějak působil a aktivně zasahoval do dění, si byl z příkladů jiných vědom toho, co se mu může stát. Některé skupiny byly třeba obviněné z projugoslávské činnosti, protože Tito byl kritizován jako revizionista a kritik Sovětského svazu. Existovalo prostě určité napětí mezi oficiální stranickou linií a chováním lidí, kteří se

---

⁶⁷ Vilém Nový (16.května 1904 –1. března 1987), český novinář a československý komunistický politik. Za první Československé republiky komunistický funkcionář a novinář na Moravě. 1939–45 v londýnské emigraci. 1945–49 šéfredaktorem Rudého práva, členem ÚV KSČ a poslancem Národního shromáždění. V listopadu 1949 zatčen Státní bezpečností a do roku 1954 protiprávně vězněn. 1962–63 rehabilitován. Stranická rehabilitační komise nedoporučila pověření vyšší funkcí. Přesto 1963–68 rektorem Vysoké školy politické ÚV KSČ, členem ÚV KSČ, poslancem Národního shromáždění a od roku 1969 Federálního shromáždění. Po srpnu 1968 patřil k předním obhájčům sovětské okupace a k nepřátelům reformních komunistů. Zvláště proslul vyhlášenými konstrukcemi o oběti Jana Palacha. Zdroj: www.libri.cz

⁶⁸ nemilost

ke straně hlásili a měli přitom své názory, nepodřizovali se hlavnímu kurzu. To člověk věděl a musel s tím počítat, byť jednoduché to nebylo.

Co bylo pro Vás osobně zásadním spouštěčem kritiky dosavadního režimu? Často se mluví o sjezdu spisovatelů...

Probíhaly procesy na různých rovinách, které spolu souvisely. Důležitý byl sjezd spisovatelů,⁶⁹ důležité byly i Literární noviny.⁷⁰ O to byl tehdy velký zájem. Dnes je svoboda tisku, vychází spousta nejrůznějších revue a časopisů a slovo už v té svobodě slova skoro ztratilo význam. Nechci přehánět, ale můžete se setkat s tolika názory na to co se děje. Ty názory pak nemají takovou bezprostřední váhu, vliv na to, co se bude dít. Kdežto tehdy, když bylo něco napsáno, tak se tomu pozitivní nebo negativní váha přikládala. Byl o to velký zájem, stejně jako o malá i velká divadla. Hrály se zajímavé věci; kulturní život měl bezprostřednější politický akcent, než dneska v prostředí politické svobody. Proto byly projevy jako sjezd spisovatelů velmi sledované a měly váhu, protože odpovídaly trendům, které probíhaly třeba i v historiografii nebo ve sféře právní teorie a podobně. Z mnoha těchto věcí se sléval hlavní proud a celkové chování a smýšlení společnosti bylo svobodnější.

Odkdy jste cítil definitivní nutnost změny systému? Bylo to třeba po tom, co vedení strany zcela nepřijalo kritické závěry Kolderovy a později i Barnabitské komise, nebo už dříve?

Nutnost změny, to zní příliš kategoricky, nemůžu označit žádný přesný okamžik, kdy bych to mohl takhle výslovně říct... Ten hlavní moment byl šestapadesátý rok a XX. sjezd KSSS. Kritika kultu osobnosti, stalinismu, který působil i tady. Mělo to různé formy a to, co nespokojení lidé chtěli měnit, se ukazovalo až v průběhu času. Požadavky změn byly nejdřív menší, když pomínu lidi, kteří se se socialismem a fungováním komunistické strany neztotožňovali vnitřně. Jiná věc je, že ve společenském chování se museli přizpůsobovat, aby

---

⁶⁹ 4. sjezd spisovatelů (1967), na kterém se vyhrtilo napětí v otevřený konflikt Už v přípravě sjezdových referátů docházelo ke střetnutím mezi ideologickým oddělením a komisí ÚV KSČ a představiteli Svazu. V průběhu sjezdu došlo k otevřenému konfliktu stranického vedení s komunisty-spisovateli. Vyvolal jej postoj a postup stranické delegace a některé diskusní příspěvky spisovatelů kritizující nejen kulturní politiku strany.

⁷⁰ Literární noviny jsou kulturně politický týdeník s více než padesátiletou tradicí, která byla násilně přerušena mezi lety 1969–1989. Spojují politický náhled na svět s kulturním. Momentálně jsou vydávány Společností pro Literární noviny. Šéfredaktorem je Jakub Patočka. Členy redakční rady jsou Michael Kocáb, Jaroslav Šabata, Ludvík Vaculík a další. Zdroj www.periodik.cz

se vyhnuli represí, protože zjevný nesouhlas se netrpěl. Zpočátku byly změny menší a byl to opravdu postupný proces.

Věřil jste ještě v šedesátých letech marxismu-leninismu?

Tady se projevuje určitý generační střet, což není vaše chyba, jenom to konstatuji... Něčemu věříte, něčemu nevěříte. Není všechno založené na prostém racionálním poznání, přeci jenom postoj k životu je ovlivněn něčím, co do toho vkládáte, co není prostým důsledkem racionality. Něco si přejete, něčeho chcete dosáhnout, věříte, že se třeba něco může pozitivně změnit ve vašem osobním životě, nebo v životě celé společnosti. Komplikovanější vztah racionálního a emocionálního vás asi ovlivní i v chování a racionalita sama má také mnoho poloh.

Měla jsem na mysli třeba to, jak jste si vysvětloval například hospodářské neúspěchy režimu? Pětiletky krachovaly, běžné věci se musely shánět...

To je také svým způsobem pohled zpátky. Člověk neměl bezprostřední srovnání, protože možnost jet na Západ nebyla, takže byl odkázán na oficiální zpravodajství. Třeba já jsem na Vysoké škole politické mohl třeba číst Le Monde a jiné věci, co tam chodily. Netroufal bych si ale říct, že člověk měl nějaký celkový komplexní obraz. Ty pětiletky sice krachovaly, ale vzestupný proces tu byl. V kolektivním zemědělství už se v šedesátých letech neděly takové věci jako v letech padesátých. Ty průvodní zjevy, že úroda zůstávala na poli, že se neobdělalo, nebo byla neúroda, to už nebylo. Nebo když se podíváte na to, jak se změnilo Slovensko, ta industrializace znamenala obrovský vzestup, i co se týče kultury a školství. Celkově se zvyšoval počet lidí, kteří studovali a tak dále. Jednostranný soud, že nic nešlo, neobstojí. A takové ty řeči o tom že nebyl výběr ve zboží, to se postupně zlepšovalo, to už se pak nedalo srovnat s poválečnou bídou. Občas člověk něco chtěl, nebylo to, tak se muselo shánět, ale zas tak obtížný běžný život nebyl. S dnešní přemírou zboží to samozřejmě srovnatelné není, to je pravda. Režim nebyl s to zajišťovat běžně všechno, co patří k normálnímu chodu života, vřady byly nějaké nedostatky, občas nebylo dost masa a tak dále, ale přesto se celkově životní úroveň zvyšovala.

Jaký je Váš názor na Alexandra Dubčeka⁷¹ a jeho roli v událostech Pražského jara?

Když to trochu přeženu, Dubček se objevil jako symbol jiného světa. Musíme ho posuzovat z různých hledisek, v různých rovinách. On se stal prvním tajemníkem právě proto, že byl přijatelný jako ten, kdo nebyl představitelem žádného výrazného směru. Proto se na něm dalo dohodnout. Novotný a jeho konzervativci si asi mysleli, že bude slabý a neobstojí. Výrazní reformátoři, kteří chtěli hlavně změny, mu vytýkali, že není dost důrazný, jednoznačný a tak dále. To se píše i v různých politologických rozborech z té doby a asi je to pravda, i když pravda v tomto ohledu nebývá jednoznačná. Důležité ale bylo, že byl pro veřejnost zjevením. Jestli jste viděla třeba tu fotku, jak skáče šipku do vody... To bylo ve srovnání se strnulými představiteli komunistického establishmentu úplně nepochopitelné. Jeho opravdu velmi lidský způsob chování a to jak ho lidé přijímali, to bylo něco zcela nového. Tím ho nechci nijak podceňovat co se týče intelektuální stránky nebo politických schopností, to si myslím, že je občas neoprávněně podceňován. Jeho zvláštní charisma bylo důležité z toho důvodu, že se stal určitým symbolem doby. Když se napsalo *socialismus s lidskou tváří* a byl za tím obrázek Dubčeka, tak to přestávalo být prázdnou frází. Získávalo to obsah a důvěru. A že se objevil právě on, to souviselo s Česko-Slovenským vztahem, který bylo v té době třeba nově řešit. I

---

⁷¹ Alexander Dubček (27. listopadu 1921–7. listopadu 1992), československý komunistický politik, hlavní osobnost pražského jara 1968. 1939 vstoupil do komunistické strany. Účastnil se Slovenského národního povstání, od 1949 funkcionářem aparátu komunistické strany. Od 1953 vedoucím tajemníkem krajského výboru KSS. Na počátku 60. let získává funkci tajemníka ÚV KSČ a pak členství v předsednictvu tohoto orgánu. 1963 prvním tajemníkem KSS. Angažoval se v práci stranické rehabilitační komise na počátku 60. let, Slováci i čeští reformní komunisté ho podpořili proti A. Novotnému. Postupně byla zrušena cenzura, povoleno shromažďování a spolčování. Z čelných míst odcházeli tzv. konzervativci a prezidentské funkce se vzdal A. Novotný. Do nové, Černíkovy vlády, sestavené v dubnu 1968, byl povolán tehdy radikální reformátor G. Husák. Byl přijat Akční program KSČ. Nová garnitura vůdců s Dubčkem v čele získávala uznání a sympatie veřejnosti. Heslo „*Socialismus s lidskou tváří*“. Následoval vpád pěti armád Varšavského paktu do Československa v noci z 20. na 21. srpna 1968. Předsednictvo ÚV KSČ vydalo provolání, ve kterém proti vstupu vojsk protestovalo tím, že odporuje zásadám vztahů mezi socialistickými státy a je popřením základních norem mezinárodního práva. Dubček byl záhy na to zatčen a spolu s několika dalšími předními československými politiky dopraven do SSSR. Tam nakonec „muži jara“ a s nimi další, kteří k jednání v Kremlu přijeli dodatečně (prezident L. Svoboda, G. Husák, Z. Mlynář, V. Biľak, A. Indra aj.) podepsali, kromě F. Kriegla, tzv. Moskevský protokol, příkazy, podle nichž se měla situace v Československu tzv. normalizovat. V dubnu 1969 Dubček ve vedení KSČ nahrazen G. Husákem. Od dubna do října 1969 byl předsedou Federálního shromáždění. Pod Husákovým nátlakem podepsal tzv. pendrekový zákon, který legalizoval krvavé zásahy proti demonstrantům při prvním výročí okupace. Od prosince 1969 do června 1970 byl Dubček československým velvyslancem v Turecku. V červnu 1970 vyloučen z KSČ a prohlášen za „představitele pravicově oportunistických sil“. Do svého odchodu do důchodu v roce 1985 byl Dubček technicko-hospodářským pracovníkem Západoslovenských státních lesů. V 70. a 80. letech několikrát vystoupil s kritikou Husákova režimu a pro mezinárodní veřejnost zůstal symbolem fenoménu pražského jara. Po listopadu 1989 se vrátil do politického života, stal se poslancem a předsedou Federálního shromáždění a předsedou slovenských sociálních demokratů. V září 1992 byl vážně zraněn při autonehodě na dálnici mezi Brnem a Prahou, na jejíž následky zemřel. Zdroj: www.libri.cz

když byl Dubček v roce 1960 také členem ústavní komise a nic proti tomu neměl. Takže je třeba vidět v historickém kontextu, jak se lidé v průběhu let měnili a jakou měli možnost se měnit.

Jak jste se Vy osobně podílel na událostech Pražského jara?

Ty věci se velmi sledovaly, hlavně lidé, kteří měli o politiku zájem, tím žili. Stranická organizace na Právnické fakultě i na ostatních vysokých školách. Komunistické organizace na vysokých školách sdružoval zvláštní Vysokoškolský výbor, který byl velmi vlivný. Já jsem ve výboru nebyl, ale působil jsem jako proděkan na právnické fakultě, takže jsem se stranického života účastnil. Přicházelo se s různými návrhy, co by se mohlo dělat na právní úrovni. V té době se ta moje disgrás jaksi překonala, takže když byla vytvořena komise pro přípravu Akčního programu, stal jsem se jejím členem a s dalšími kolegy připravoval novou úpravu Česko-Slovenských vztahů. Na základě toho jsem se pak stal členem vládní komise pro přípravu Federativního uspořádání. V první polovině šedesátých let jsem o tom psal nějaké studie o problematice Česko-Slovenských vztahů a státoprávním vývoji, v souvislosti s členstvím v Barnabitské komisi. To bylo asi důvodem, proč mě Ústřední výbor Národní fronty navrhl do nově zřizované České národní rady.

Takže Vy jste rok 1968 prožíval hlavně skrze federalizaci?

V první fázi šlo hlavně o Akční program, což byl důležitý politický dokument, byť byl později podceňován. Vývoj šel rychle a zdálo se, že Akční program už nedává dostatečné odpovědi na otázky, které se kladly. Jiná věc je, že i jeho požadavky byly později popřeny, když do Československa přišla okupační vojska.

Co jste si od Pražského jara sliboval, myslel jste si že to vyjde, že se opravdu najde nějaký nový „socialismus s lidskou tvář“?

Změna, která se proponovala, která se požadovala, byla nepochybně míněna ze strany většiny zúčastněných upřímně. Kdyby, a tady si myslím můžu dovolit kdyby, kdyby opravdu nebyl ten vnější zásah, tak ta změna mohla nastat. Došlo by asi k tomu, co později říkal

Kolakovský,⁷² když to hodnotil, že by vývoj vedl postupně k tomu, že by monopol moci komunistické strany postupně zmizel a vytvořil by se tu... Takový ten model skandinávské demokracie, který se tehdy jevil jako vzor. Ale to je opravdu ve sféře kdyby... Každý, kdo se tu toho účastnil, si byl vědom, že Evropa nepřestává být rozdělená a že spadáme do sféry sovětské moci. Takže jsme si pořád v rozhovorech kladli otázku, jestli zasáhnou nebo nezasáhnou... Ten Damoklův meč tady byl, jeho existenci jsme cítili, jenom jsme doufali, že k tomu nemusí dojít. Z toho také plynuly rozpory, protože radikálové si mysleli, že se dělá málo a byli kritičtí vůči Sovětskému svazu... A ti umírněnější nechtěli dávat záminky k zásahu zvnějšku, což utvářelo povahu různých tehdejších konfliktů.

Slovo demokracie pro Vás tehdy znamenalo zrušení vedoucí úlohy Komunistické strany?

Podívejte, já jsem byl členem této politické strany, takže mým vrcholným cílem nebylo zrušit její politické postavení. Ale už v rámci Akčního programu byl požadavek, že komunistická strana nesmí své postavení zakládat na mocenských prostředcích, ale na politických a ideologických schopnostech si svou pozici ve společnosti obhájit, získat důvěru lidí... Kolakovský jen vyvozoval závěr, ke kterému by se došlo nějakým vývojem. Zrušení... zrušení je nějakým aktem, to je jiná věc... Prostě Akční program kladl důraz na tohle a doba, ve které ty věci probíhaly, byla poměrně krátká, čas na to nebyl dán. Ale když se podíváte na ty reformy a rozhodující síly Pražského jara, tak ty byly přesvědčeny, že není důvod k mocenskému zásahu proti národu. Že použít armádu, policii proti... Že to prostě nejde. V tomto byly záruky, aby proměna mohla probíhat. Kam až by proces dospěl, jaké by měl vnitřní napětí, protože ne všichni by se shodovali, o tom můžeme už jen spekulovat, protože ta příležitost dána nebyla. Ale nejpodstatnější bylo, že mocenské síly a rozhodující lidé uvnitř strany nechtěli použít mocenské prostředky proti lidu.

Jak jste vnímal varovné signály z Moskvy? Kde jste byl když přijela vojska, jak jste to prožíval?

To byla ta Drážďanská schůzka a další, Čierna pri Čope a Bratislava, bylo toho více. Shodou okolností jsme tehdy v rámci předsednictva České národní rady dělali nějaké věci týkající se jejího fungování, protože byla vytvořena krátce před tím. Potom další den... Prostě takhle, den

---

⁷² Leszek Kolakovský, polský filosof

před 21. srpnem jsem odjel se ženou do Vysokých Tater na dovolenou. Děti jsme měli u babičky v Nymburce a ubytovali jsme se, teď už nevím jestli ve Smokovci, nebo v Tatranské Lomnici. Měli jsme první hezkej den, na Štrbským plese nebo kde a večer, nebo další den, přišla zpráva o sovětské intervenci. Samozřejmě z dovolené nebylo nic, sice jsme tam ještě nějaký den byli, protože bychom se nedostali zpátky, ale už bylo všechno jiný. Sledovali jsme v televizi pořady o tom, jak vojska postupují. Ty pořady byly velmi emotivní, byla velmi depresivní nálada. Podařilo se nám telefonicky spojit s babičkou, tak jsme věděli, že jsou v pořádku. Nevím už, kolikátý den jsme odjeli do Prahy vlakem a potom jsme se už začali chovat úměrně tomu, co tady bylo možné. V době, kdy já jsem ještě nebyl zpátky, se sešli členové předsednictva České národní rady s členy Slovenské národní rady, aby deklarovali že ty úmysly pro federaci a tak dále... že trvají. Ale nikdo nevěděl co a jak bude. Potom byly velmi obtížné věci spojené s návratem té... nechci říct delegace, protože to je těžko nazvat delegací, prostě skupiny politických představitelů, kteří byli v Moskvě. Sdělování situace lidem, přitom její míru a dosah si tehdy ještě nikdo nebyl schopen uvědomit. Bylo jasné, že to co bylo do jedenadvacátého srpna už nejde, ale nebylo jasné, co bude dál. Co všechno se bude měnit, kde se to bude vracet... Nastal složitý zápas, kdy reformní síly měly zájem na tom, aby bylo zachováno to, čeho se dosáhlo, a zároveň se projevovaly i síly konzervativní, které v intervenci cítily potvrzení svých pozic. Začal poměrně složitý vnitřní zápas, ve kterém jsme hájili věci předem ztracené, ale v začátku nevíte, co všechno je ztracené...

Váš názor na konzervativce, Bilaka, Indru a další, byl jasný, nesouhlasil jste s nimi...

Samozřejmě. To proběhlo potom dost ostře, výrazněji se to projevovalo v ÚV a v politickém vedení země, ve složení předsednictva ÚV. Ale mělo to i své odrazy ve Federálním shromáždění, které se mělo od 1. ledna nově utvořit v České národní radě... Já jsem o tom napsal knížku,⁷³ kde je to poměrně podrobně popsáno, svým způsobem o tom píše velmi podrobně taky Čestmír Císař⁷⁴ v těch svých pamětech.⁷⁵ Ale víte, ono to bylo takové zvláštní,

---

⁷³ Zdeněk Jičínský, *Vznik a vývoj ČNR v době Pražského Jara a její působení do podzimu 1969* (Praha, 1990)

⁷⁴ PhDr. Čestmír Císař (*2. ledna 1920), od roku 1945 v sociologickém ústavu, od 1957 zástupce šéfredaktora Rudého práva a od 1961 šéfredaktor *Nové myslí*. 1961 tajemníkem ÚV KSČ. 1963 až 1965 ministr školství a kultury. 1966–67 velvyslanec v Rumunsku. Po návratu patřil k předním politikům „Pražského jara“ v roce 1968; od března do srpna byl tajemníkem ÚV KSČ a členem sekretariátu, od července předsedou České národní rady. Od ledna 1969 byl ještě členem předsednictva Federálního shromáždění. Po odchodu ze všech funkcí a vyloučení z komunistické strany pracoval Čestmír Císař v letech 1970 až 1982 jako řadový pracovník ve Státním ústavu státní památkové péče v Praze. Již v průběhu roku 1989 působil jako přední člen reformního klubu Obroda, po listopadu se vrátil do veřejného politického života. V prosinci téhož roku byl navržen - stejně jako v roce 1968 - na funkci prezidenta Československé republiky (své kandidatury se nakonec vzdal ve prospěch

protože některé věci, které se požadovaly před srpnem, se dostávaly více na pořad teprve na podzim šedesát osm: třeba odbory se víc aktivizovaly, začaly se různě prosazovat věci tohoto druhu. Zároveň už nastávaly i tendence opačné, začala se obnovovat cenzura a celá řada jevů, které ukazovaly, jak se to asi bude vyvíjet. Byl třeba velký spor, protože předsedou Federálního Shromáždění byl Smrkovský,⁷⁶ ale v rámci federalizace Slováci vznesli na ten post nárok. Byl to ale hlavně útok proti Smrkovskému. Husák, který byl před tím chápaný jako proreformní, po návratu z Moskvy zcela přijal sovětskou linii a velmi tvrdě ji prosazoval. Těch konkrétních jevů je mnoho a je zbytečné, abychom o tom teď mluvili, ale ve vztahu ke Smrkovskému to byl jasný postoj a potom ho na dubnovém plénu šedesát devět vystřídal Dubček, čímž byl dán jasný signál k normalizaci.

Vy jste po intervenci také upadl v nemilost, jak se to projevovalo?

To souviselo s tím, že v rámci ČNR jsem měl spolu s dalšími pozici ve smyslu požadavků reformy, když to nazvu takto zjednodušeně. Takže jsme se dostávali do rozporu s konzervativci, ani ne tak přímo v ČNR, protože tam ve většině nebyli, ale tehdy se vytvořilo

---

Václava Havla). Působil pak jako poradce ministra zahraničí Jiřího Dienstbiera, velvyslanec se zvláštním posláním a od roku 1991 byl naším prvním velvyslancem u Rady Evropy. Aktivní je i ve vysokém věku především jako publicista. V roce 1998 vyšly jeho obsáhlé paměti pod názvem „Člověk a politika“.

⁷⁵ Čestmír Císař, Paměti, Nejen o zákulisí Pražského jara, Sin Con, 2005

⁷⁶ Josef Smrkovský (26. února 1911–15. ledna 1974), český pracovník komunistického aparátu a československý politik. 1930–32 tajemníkem Rudých odborů 1933 vstup do KSČ kde působil jako tajemník Komunistického svazu mládeže v Praze (1933–35). Po absolvování politické školy v SSSR jako tajemník KSČ v Brně (1937–38). Za války se účastnil ilegální práce KSČ a v letech 1944–45 byl členem jejího ilegálního ústředního vedení. Stal se pak místopředsedou ČNR, po jejím rozpuštění v květnu 1945 byl kooptován do ÚV KSČ a jeho předsednictva, jmenován předsedou Národního pozemkového fondu a v květnu 1946 za KSČ zvolen poslancem Národního shromáždění. Jako organizátor a zástupce velitele Lidových milicí přispěl v únoru 1948 k nastolení komunistického režimu, v němž byl od roku 1949 náměstkem ministra zemědělství a generálním ředitelem Státních statků. V roce 1951 byl zatčen, zbaven všech funkcí a odsouzen na doživotí za napomáhání "spikleneckému centru" R. Slánského. 1955 byl propuštěn a stal se předsedou JZD (1955–63). Rehabilitován byl 1963 a působil pak na ministerstvu lidové kontroly (1963–65), v Ústřední správě vodního hospodářství (1965–67) a jako ministr lesního a vodního hospodářství (1967–68). 1966 se stal znovu členem ÚV KSČ a přimkl se k reformním silám. Významně přispěl k pádu A. Novotného a vystoupením v tisku koncem ledna 1968 dal podnět k událostem „pražského jara“. V dubnu 1968 byl zvolen předsedou Národního shromáždění a členem předsednictva ÚV KSČ a jako důrazný zastánce reformem se stal jedním z nejpobláznějších „mužů ledna“. Sympatické bylo i jeho vystoupení proti antisemitismu Josefa Jodase a zasloužilých „soudruhů“, který byl namířen proti Šikovi a dalším reformátorům. Na počátku sovětské okupace byl s A. Dubčekem a dalšími odvezen do SSSR, kde se pak zúčastnil jednání se sovětskými představiteli a spolupodepsal tzv. moskevské dohody. S okupací se nesmířil a snažil se bránit nástupu kolaborantských sil. Po federalizaci státu se sice v lednu 1969 stal ještě poslancem Federálního shromáždění, ale už jen jako místopředseda a předseda Sněmovny lidu. Po nástupu G. Husáka byl v průběhu roku 1969 odstraněn ze všech státních a stranických funkcí a v roce 1970 vyloučen z KSČ. Zdroj: Wikipedie

takzvané byro ÚV pro české země, které vedl Štrougal.⁷⁷ S jeho požadavky... S požadavky byra jsem se pak dostal do rozporu. Důsledkem bylo, že v září šedesát devět jsme byli odvoláni z funkcí předsednictva, nebo jsme byli stranicky zavázáni vzdát se funkce v předsednictvu ČNR. Potom byla čistka v rámci České národní rady a Federálního shromáždění. Tehdy jsem rezignoval na tyto funkce.

Jak dlouhou dobu jste tedy v ČNR strávil?

Někdy od června šedesát osm do podzimu šedesát devět. Ale do konce roku šedesát osm to byl vlastně jen takový zvláštní orgán pro přípravu federalizace. Povahu parlamentu měla rada až od 1. ledna 1969. Takže jsem tam nebyl moc dlouho.

Jak zasáhly čistky Vaše univerzitní působení?

Zasáhly, ne hned, s jistým časovým odstupem, řekl bych. Od jara 1970 už jsem nesměl přednášet, ale ještě jsem byl v pracovním stavu. Dostával jsem peníze, ale už jsem nemohl učit. Táhla se moje stranická prověrka. Kvůli tomu, že jsem byl v České národní radě a ve Federálním shromáždění, patřil jsem do jiné nomenklaturní kategorie. Stranická organizace na fakultě mě nemohla vyloučit přímo, museli čekat, až se to stane na vyšší úrovni. Byl pokyn, že už nesmím učit, ale ještě jsem stále zůstával v pracovním poměru. Ten se pak koncem roku sedmdesát ukončil a já nastoupil do České Pojišťovny.

V roce 1970 skončilo i Vaše působení v Komunistické straně...

---

⁷⁷ Lubomír Štrougal (* 19. října 1924) dlouholetý komunistický funkcionář, československý premiér v letech 1970–1988. Jeho otec zakládal organizaci KSČ ve Veselí nad Lužnicí a během Druhé světové války byl popraven německými okupanty. Po válce absolvoval Lubomír Štrougal Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Od roku 1948 pracoval v krajském vedení KSČ v Českých Budějovicích, od roku 1957 vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ pro Jihočeský kraj. 1958 zvolen do Ústředního výboru KSČ. 1959–1961 ministr zemědělství ve federální československé vládě, 1961–1965 ministr vnitra. 1968 po sovětské okupaci řídil jako místopředseda vládu v době, kterou premiér Oldřich Černík trávil nedobrovolně na jednání se sovětským vedením v Moskvě. Štrougal odmítl pozici ve zrádčovské vládě, kterou se snažil sestavit Alojz Indra - vláda pod jeho vedením se naopak profilovala (alespoň slovně) jako odpůrce okupace. Po příchodu Gustáva Husáka do čela KSČ Štrougal obrátil, přijal post v Husákově novém prosovětském vedení a stal se jedním z hlavních představitelů politiky „normalizace“ v následujících dvaceti letech. 1968–1988 členem nejvyššího vedení KSČ, 1970–1988 předsedou federální československé vlády. Po nástupu Michaila Gorbačova v SSSR stál Lubomír Štrougal na straně reformu a přestavby, jeho křídlo ale vnitrostranický boj prohrálo. 1988 opouští post předsedy vlády a následně i předsednictvo Ústředního výboru KSČ. Po listopadových událostech 1989 kandidoval na pozici předsedy KSČ, ale neuspěl. V prosinci 1989 mizí z veřejného života a začátkem roku 1990 je vyloučen z KSČ. Během devadesátých let je neúspěšně obviněn z trestných činů v souvislosti se svým působením ve funkci předsedy vlády.

No, to jsem byl vyloučen, to je to, co jsem vám říkal, jak jsem čekal, až to bude vyřešené, to bylo propojené...

Nastoupil jste tedy do České Pojišťovny, to není zase tak špatná práce, ve srovnání s některými disidenty, kteří pracovali v kotelnách a podobně.

Podívejte se, já nevím, jakou máte představu, v kotelně jsem nebyl a nechci o tom mluvit špatně, protože jsem byl v Pojišťovně přijat dobře. Lidé tam byli většinou dobří, slušní a podobně, v tomto ohledu si nemůžu stěžovat. Jiná věc je, že mě to samozřejmě nemohlo intelektuálně uspokojovat. Já jsem tam byl přijat, protože bylo obtížné najít práci. Po Císařovi nastoupil jako předseda České národní rady Evžen Erban⁷⁸ a měl jsem jisté přísliby, že bych mohl jít pracovat do encyklopedického ústavu. Z toho ale sešlo, protože už byly stranické direktivy. Lidé mého druhu se už nedostávali do akademických institucí, takže jsem potom dost obtížně hledal práci. Jeden můj dobrý známý a přítel, Dvořák, byl náměstkem na státní plánovací komisi, ale v rámci federalizace se stal ministrem české vlády. Když nastaly změny, musel taky z politické funkce odejít, ale ta disgrás nešla tak daleko. Takže pokud vím, nebyl vyloučen, ale snad jen vyškrtnut ze strany a stal se náměstkem v České Pojišťovně. Umožnil mi přijetí do řadové funkce likvidátora škod. Jako likvidátor pojistných událostí jsem pracoval nějaký ten rok. Pak přišel nějaký pokyn, nevím přesně, mohu soudit jen z toho, co mi řekl ředitel, že má být omezen můj styk s občany, takže jsem byl v pojišťovně zařazen do právního oddělení. Což jsem byl radši, protože to bylo přece jen blíž mojí kvalifikaci, i když jsem si ji musel vlastně obnovovat, protože já jsem před tím takové konkrétní právní věci nedělal. V pojišťovně jsem byl do roku sedmdesát sedm a po podpisu Charty jsem byl propuštěn.

---

⁷⁸ Evžen Erban, (18. června 1912–26. června 1994) za války spoluzakladatel ilegálního odborového hnutí. Po roce 1945 zvolen předsedou Ústřední rady odborů. Po roce 1948 ministrem sociální péče, dále ministrem pracovních sil. V roce 1968 po rezignaci Fr. Kriegla se stává předsedou ÚV Národní fronty a po delší době bez významnější funkce se plně zapojuje do normalizačního procesu. Ještě v roce 1969 je zvolen předsedou České národní rady, opětně pak i v roce 1971 a 1976. Zdroj: Významné osobnosti www.obec-hovezi.cz

Byla to pro vás asi těžká doba - dělal jste práci, která Vás nebavila, už jste živil rodinu, pracovat jste musel, měl jste dva syny, jak na Vás doléhalo vyloučení ze strany? Pořád jste věřil tomu komunistickému ideálu, nebo jste se už orientoval spíš sociálně demokraticky? Jak se Vaše názory proměnily?

To jsou změny, které probíhají v průběhu let. Když se to bude charakterizovat velmi obecně, tak reforma Pražského jara, ty změny znamenaly určitý posun k tomu, co by se dalo nazvat sociál demokratismus. Ale změny byly postupnější, takže i v těch komunistických stranách na západě, které pro nás byly inspirací, jako například Italská komunistická strana, to byl nejdřív takzvaný *eurokomunismus*. Mělo to určité fáze a vývojové cykly směrem k uznání potřeby demokracie, politické plurality, tržní ekonomiky. Míra akceptace těchto obecných pojmů ale byla časově vázána. Naše názory se proměňovaly výrazně už v šedesátých letech, jinak bychom nemohli mít takové názory v roce šedesát osm. Ale i v roce šedesát osm můžete mít nějaké osobní názory ale chcete li je promítnout do politických požadavků nebo programů, tak musíte vážit co je reálné a dosažitelné. Tam nejde jen o to, co vy byste si přála jako ideální svět, ale co považujete za možné se zřetelem ke všem faktorům a činitelům vnějším i vnitřním, které musíte brát v úvahu.

S kterými osobnostmi Pražského jara jste měl blízké přátelské vztahy a jak tyto vztahy zasáhl rok šedesát osm?

Asi nejvýraznější byl tehdy vztah se Zdeňkem Mlynářem,⁷⁹ jako s výraznou osobností Pražského jara. Byli jsme ve velmi blízkých pracovních i přátelských vztazích. On byl členem té skupiny, co byla v Moskvě a podepsala moskevský protokol. Byl tehdy tajemníkem ÚV a členem předsednictva ÚV a byl první, který na podzim šedesát osm z těch funkcí vystoupil, protože dospěl k názoru, že v tom nemůže pokračovat, jelikož by musel udělat něco, s čím nesouhlasí. Takže z těch funkcí odešel a šel pracovat do Entomologického ústavu Akademie věd. Tam zůstal do doby, kdy po Chartě přijal tu, nechci říct nabídku, ale prostě využil možnosti odjet.

---

⁷⁹ Zdeněk Mlynář (22. června 1930–15. dubna 1997), politolog, politik Do KSČ vstoupil 1946, 1950–55 studoval Právnickou fakultu Lomonosovovy univerzity v Moskvě, jeho spolužákem byl M. S. Gorbačov. 1956–68 vědecký pracovník Ústavu státu a práva ČSAV. Zabýval se studiem dějin politických teorií a srovnávacím výzkumem politických systémů. V 60. letech byl vedoucím mezioborového týmu pro zkoumání otázek rozvoje politického systému v socialistických zemích. 1964–68 tajemníkem právní komise ÚV KSČ, od března 1968 do září 1969 členem ÚV KSČ, od dubna do listopadu 1968 členem sekretariátu, od června do listopadu tajemníkem a od srpna do listopadu 1968 členem předsednictva ÚV KSČ. Byl představitelem reformního proudu ve vedení KSČ, usiloval o demokratizaci komunistického režimu. Byl autorem politické části Akčního programu KSČ z dubna 1968. Po srpnové sovětské okupaci se zúčastnil jednání se sovětskými představiteli a spolupodepsal tzv. moskevské protokoly. V polovině listopadu 1968 se pro svůj nesouhlas s postupující normalizací vrcholných funkcí v KSČ vzdal, v září 1969 byl odvolán z ÚV KSČ a v roce 1970 byl z KSČ vyloučen. 1969–77 pracoval v entomologickém oddělení Národního muzea. 1970–77 se účastnil opoziční činnosti. Byl jedním z hlavních iniciátorů a signatářů Charty 77, spoluautorem Prohlášení Charty 77. Od ledna do června 1977 v domácím vězení, v červnu se vystěhoval do Rakouska, kde působil jako politolog a publicista. 1982–89 vedoucí vědecký pracovník Rakouského ústavu pro mezinárodní politiku v Laxenburgu. 1989 profesor politických věd na univerzitě v Innsbrucku. Zabýval se analýzou reformního pokusu v Československu, byl expertem na krize v politických systémech sovětského typu a poté na tzv. perestrojku. V zahraničí publikoval řadu studií a knih (Československý pokus o reformu 1968, 1975; Was kann Gorbatschow ändern?, 1989). Po listopadu 1989 se vrátil do Československa, snažil se zasahovat do politického dění z pozic demokratické levice. Zvláštní pozornost vzbudily memoáry Mráz přichází z Kremlu (Kolín nad Rýnem 1978, Praha 1990, přeloženo do 11 jazyků). Publikoval pravidelně v Rudém právu (Právu), vydal několik knih (Krize v sovětských systémech od Stalina ke Gorbačovovi, 1991; Socialistou na volné noze, 1992; Reformátoři nebývají šťastní, 1994). Byl čestným předsedou strany Levý blok (předchůdkyně SDS) a jejím lídrem ve volbách v červnu 1996. Strana Levý blok neuspěla, Mlynář se záhy pro nemoc vzdal své čestné funkce a v dubnu 1997 ve Vídni zemřel. Jeho pohřbu v Praze se zúčastnil M. S. Gorbačov, který se slzami v očích řekl, že ví, co to znamená být reformátorem. Zdroj: Wikipedie

Vy jste o emigraci neuvažoval?

Samozřejmě že uvažoval, ale nebylo to pro mě přijatelné. Měl jsem tady rodiče, které jsem nechtěl opustit, protože by to tehdy bylo s vědomím, že už se nevidíme a neměl jsem pocit, že bych v cizině mohl nějak žít.

Dotklo se nějak Vašich rodičů Vaše vyloučení ze strany? Jak se na to vůbec dívali?

Mých rodičů se to přímo nijak nedotklo. Otec už byl v penzi a jeho pozice na dráze nebyla toho druhu, aby... Ne, naše vztahy se neměnily, v tom smyslu, že by to nějak ovlivňovalo naše citové vazby. My jsme o tom nijak podrobně nehovořili, oni mi do mé politické kariéry nezasahovali. Maminka asi měla obavy, ale ovlivňovat mě... To ne.

Mohl byste ještě více rozvést svoje působení v Barnabitské komisi? Proč a jak jste do ní vstoupil?

Do toho se nevstupuje, do toho jste byla jmenována. To byla taková komise, která měla prověřit problematiku soudních procesů s takzvanými buržoazními nacionalisty na Slovensku, včetně společenských a historických souvislostí. Takže jsme se neomezovali jen na posouzení soudního procesu, ale celé té složité problematiky včetně Slovenského národního povstání a těchhle věcí. Byla to komise stranická, takže orgány ÚV KSČ rozhodovaly, kdo tam bude. Já jsem tam byl jako právník Vysoké školy politické, který se už před tím Česko-Slovenskou problematikou zabýval. Na základě toho mě asi vybrali. O pozadí toho výběru vám nemohu nic říct, to se dělo mimo mě.

Jak byla Barnabitská komise rozsáhlá, jaké skupiny ji tvořily?

Skupiny se utvořily až uvnitř, podle dělby práce, protože samozřejmě historici se zabývali historickými problémy a souvislostmi... Já jsem tam byl ještě s doktorem Grospičem,⁸⁰ se kterým jsem spolupracoval už dříve. Byl mým kolegou už v době studia na Právnické fakultě,

---

⁸⁰ JUDr. Jiří Grospič, CSc. (*1929) 1952 ukončil Právnickou fakultu UK, kde potom působil jako odborný asistent. 1960 získal titul kandidáta právních věd (CSc.). Od 1956 působí jako vědecký pracovník Ústavu státu a práva AV ČR. Podílel se na významných výzkumných problémech: Reforma a modernizace veřejné správy, Ústavní systémy a systémy veřejné správy v Evropě a Právní základy státní správy a samosprávy, teorie

takže před tím už jsme se dobře znali a měli jsme přátelské vztahy. My jsme dělali takové ty ústavně-právní problémy. Potom tam byli nějací lidé z aparátu, třeba i Bohuslav Laštovička,⁸¹ významný člen ÚV KSČ, kdysi španělský interbrigadista, který byl ve vysokých funkcích v Národním shromáždění. Nevím jestli v té době nebyl předsedou Národního shromáždění... Prostě do takové komise se vždycky dávaly politické osobnosti, které měly zajistit tu správnou politickou orientaci, kterou nemuseli zajišťovat odborníci.

Bylo možné členství v komisi odmítnout? Jaké by to pro Vás mělo důsledky? S jakými dojmy jste do komise vstoupil? Měla se přece jen zabývat ožehavými otázkami...

Kdybych z nějakých důvodů považoval za nemožné tam pracovat, asi bych to udělat mohl, ale nejspíš by to bylo spjato s určitými důsledky... Já jsem ale do komise vstupoval se zájmem a s chutí. Revize politických procesů a dědictví Stalinismu u nás, to samozřejmě žádného člověka, který se zajímal o politiku a který byl ve straně, nemohlo nechat lhostejným. Čili ty věci mě velmi zajímaly a byl jsem rád že se toho můžu zúčastnit. Účastnil jsem se s velkým zaujetím a vedli jsme tam velmi ostré spory o to, nebo ono. Jiná věc je, že závěry, které komise přijala, nebo které, řekl bych... Měla většina členů komise, se všechny do těch závěrečných zpráv v té podobě nedostaly. Je to už přece jenom hodně dávno, takže některé detaily si už přesně nevybavuji, ale myslím, že tam byla redakční skupina, která upravovala výstupy z jednotlivých pracovních skupin způsobem, aby některé věci nebyly tak provokativní, ve vztahu k tomu, co až dosud bylo politicky akceptované, nebo únosné. Ale stejně tam byly veliké spory, protože vím, že jedním z členů byl vedoucí oddělení propagandy na ÚV KSČ Šimek a ten se dostal do ostrých sporů s Pavlem Ausbergem, což byl zase významný představitel v aparátu ÚV, nevím, jestli dělal u prvního tajemníka nebo co... No a

---

legislativy a legislativní proces. V devadesátých letech přednáší na VŠE Praha, specializace: ústavní právo, srovnávací ústavní právo, státověda, správní věda a teorie veřejné správy, teorie a metodika legislativy. Zdroj: Katedra Práva Vysoké školy Ekonomické <http://kapr.vse.cz>

⁸¹ Bohuslav Laštovička (29. dubna 1905–30. března 1981), český komunistický publicista a československý politik, původně důstojník Československé armády. Ve 30. letech redaktorem komunistického tisku. 1937–38 velitel protiletadlové baterie K. Gottwald v občanské válce ve Španělsku. Za 2. světové války ve skupině českých komunistických emigrantů v Londýně, redaktor v české sekci zahraničního vysílání londýnského rozhlasu. V březnu 1945 zapisoval moskevská jednání, na nichž se tvořila československá vláda a její program (tzv. košický). V květnu 1945 ředitel Československého rozhlasu, který postupně přeměnil v komunistické médium. 1948–50 československým velvyslancem v Moskvě, potom do roku 1952 Čepičkovým náměstkem na ministerstvu národní obrany. Z funkce je odvolán a na několik let mizí z politického života. 1957 redaktorem časopisu *Nová mysl*, v 60. letech zastává vedoucí funkce v KSČ. 1964–68 předsedou Národního shromáždění, od 1969 poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Ve dvou vydáních (1960 a přepracované 1979) vyšla jeho kniha *V Londýně za války* napsaná ze "stranického" stanoviska. Zdroj: www.libri.cz

ten ho velmi ostře zkritizoval v tom smyslu, k čemu jsme to došli... Takže šlo o politicky velmi citlivé téma a bylo to předmětem ostrých sporů, protože uvnitř se odehrával velmi složitý zápas mezi těmi, kdo představovali starý systém v jeho strnulé podobě, s tendencemi represivního způsobu uplatňování moci a těmi, kdo si přáli změnu ve smyslu toho procesu. Ten zápas měl mnoho poloh a úrovní, a v šedesátých letech nabyl na váze a převážil názor pro změnu.

Různé názory měli i jednotliví členové komise, nebo přicházela kritika spíš zvenčí?

Lidé, kteří představovali takové to odborné zázemí patřili spíš k tendenci, která si přála změnu. Protože na základě svého odborného poznání dospívali k tomu, že existující fungování není dobré. Že změny jsou potřebné, protože vznikají konflikty a rozpor s tím, co by asi společenský vývoj potřeboval. Různé názory jste si v procesu těch prací korigovala, protože jste měla přístup k materiálům, o kterých jste dřív nevěděla. Tak třeba já jsem se tam poprvé dozvěděl, že Rudolf Slánský se pokusil během vyšetřování o sebevraždu, což tehdy nebylo známo. Jakých se používalo metod k tomu, aby se ti lidé přiznali, to monstrózní divadlo, které procesy představovaly, celá ta režie a tohle, to jsme se dozvíдали až tam z dokumentů, včetně role sovětských poradců a podobně... Na základě těchto konkrétních poznatků jste potom musela dospívat k nějakým obecnějším závěrům, které vedly k tomu, že jste korigovala své původní představy.

Jaký posun ve Vašich názorech se tehdy odehrál? Co Vám připadalo jako možná alternativa?

Bylo jasné, že stalinismus, i když se mu tak neříkalo, používal se krycí název *kult osobnosti*, že to je špatné. O tom byla myslím přesvědčená i značná část lidí uvnitř strany. Jde ale o to, jakou měli míru konkrétních znalostí o tom, co všechno to způsobilo. Samozřejmě ty věci měly svůj historický charakter, v rámci uvažování o nich jste si musela klást otázky. Když se o tom psalo, nebo diskutovalo, kladla jste si otázky, co byla nezbytná daň době... Když je velká společenská přeměna, revoluce, zejména když je spojena s projevy násilí, tak nemá jen pozitivní efekt, ale i řadu negativních efektů a vy si musíte klást otázku poměru těch negativních a pozitivních momentů, co všechno bylo nebo nebylo nezbytné. Na to žádná jednoznačná odpověď není, na to se mění názory v průběhu doby. Proces společenského poznávání minulosti a reakce na tehdy prožívanou současnost byly různé.

Kdy práce Barnabitské komise probíhala?

Bylo to v roce šedesát tři, několik měsíců, pamatuji si, že když to končilo, že padal sníh, že jsem se na to díval a potěšilo mě, když jsem viděl první vločky na Hradčanském náměstí.

Co všechno členství v Barnabitské komisi obnášelo?

Tam jsme chodili hodně, v podstatě jsme pro to byli uvolněni. Je to už dávno, takže si to úplně přesně nevybavuji. Možná že jsem jezdil na přednášky, které byly součástí studijního cyklu, ale jinak jsem by pro tyto věci uvolněný, jako většina z nás.

Jak to dopadlo se závěry Barnabitské komise?

Závěr, který komise formulovala, byl potom různým způsobem zmírňován, takže pro ty vedoucí politické orgány, už nevím jestli to schvalovalo předsednictvo ÚV, nebo ÚV... byl závěr zmírněn. Ty nejostřejší politické věci vypadly. Třeba požadavek rehabilitace, který by měl osobní personální důsledky. Kdyby byl zcela akceptován, musela by se těm lidem uvolnit i cesta k návratu do politických funkcí. Což třeba Antonín Novotný vůči Gustavu Husákovi neměl v úmyslu, takže ta rehabilitace byla jen částečná. Ty věci byly takto stranicky uzavřeny, ale nekončily, protože měly nějaké společenské důsledky. Na Slovensku třeba posílily kritické tendence vůči tehdejšímu uspořádání česko-slovenských vztahů. Aby slovenské národní orgány měly větší postavení, aby byla více uznána zásada rovnosti českého a slovenského národa v politických vztazích a podobně.

Jak se dostaly závěry komise na veřejnost?

V nějaké podobě se dostaly do veřejných médií, ale bez nějakých širších souvislostí. Ale jak to přesně bylo už nevím...

Jak jste strávil to, že závěry práce komise byly odmítnuty?

Na Vysoké škole politické byla taková jedna velká schůze, kde jsme o těch věcech hodně otevřeně hovořili. Jenže jaksi nebylo dost dobře možné, aby na Vysoké škole politické, která je zařízením ÚV, docházelo ke vzpouře proti oficiální linii. Na základě toho došlo k tomu, že

nás asi deset vyloučili. Jestli vám něco říká jméno historik Křen... a byli ještě další, byli jsme prostě odsunuti, rozptýleni různě, aby byla obnovena pevnost... Aby ta instituce sloužila tomu, kdo ji zřídil.

Když jste působil v Barnabitské komisi, uvědomoval jste si, že se dostáváte na tenký led?

To jsme si samozřejmě uvědomovali, ale dneska se mnoho věcí, protože jsou dávno minulé, dost těžko vysvětluje. Těžko se třeba vcítíte do myšlení lidí, kteří se tehdy takto angažovali. Pokud jste v té straně proto, že s ní a s její politikou jsou spojené nějaké hodnoty, které pokládáte za důležité, jestli si myslíte, že pro tu společnost mají cenu... Pokud tam nejste jenom proto, že to členství vám umožní dosáhnout toho nebo onoho... A značná část lidí do strany vstupovala z těchto, já nerad užívám patetických slov, ale mohu říci ušlechtilých pohnutek, ne z pohnutek kariérních. Samozřejmě potom v tom praktickém životě se vám tyto věci taky nějak spojují, protože nemůžete úplně abstrahovat od toho, co s Vámi bude a tak dále. Ale my když jsme v té komisi byli, tak jsme měli za to, že musíme určité věci prosazovat, určité hodnoty hájit. Také jste si kladla otázku, jak až daleko, kde můžete ustoupit, nebo kde budete nucena ustoupit... Že je to tenký led, to jsme věděli, ale jak tenký, nebo silný, to se ukazovalo až v průběhu.

Jaký byl Váš názor na Akční program z roku šedesát osm? Do jaké míry byl jen uměním možného? Některým lidem už v době, kdy vyšel, nestačil.

Události byly v té době překotné. Přišli jsme s určitými návrhy na česko-slovenské uspořádání, které vycházely z jednání předchozích ÚV, z toho co se tam k těm věcem říkalo. Protože Akční program měl být politickým dokumentem, který měl vyjadřovat stav politického vědomí v určitých věcech. Naše první verze části o česko-slovenských vztazích byla kritizována, že je příliš... no, málo, řekl bych, odvážná, že se příliš drží u zdi, a to i od lidí, kteří dříve vůbec žádné kritické názory neměli. Takže vám říkám, že názory se tehdy opravdu velmi rychle vyvíjely. Já jsem tehdy, pokud si vzpomínám, upozorňoval, že je třeba, aby byl Akční program schválen velmi rychle a rychle se dostal do veřejnosti. Právě s ohledem na to, že věci se měnily velmi rychle. Ale když se na to teď dívám zpětně, tak i kdyby se to stalo, tak by to moc nezměnilo.

Ze strany veřejnosti přišly v létě šedesát osm radikálnější dokumenty, jako třeba 2000 slov,⁸² jaký jste na ně měl názor? Díval jste se na ně třeba jako na opozici?

No dejme tomu, že to byla tvořící opozice, strany jako KAN⁸³ a podobně... Samozřejmě jsme to brali vážně. Problém byl, že i uvnitř strany byly názory dost rozrůzněné. S řadou přátel, když jsme o tom hovořili, nebo když jsme třeba šli z různých jednání, jsme si neustále kladli otázku, zda dojde k zásahu zvenčí, nebo nedojde. Různé názory byly i v posuzování různých kritičtějších požadavků, že všechno je málo a podobně... To nebyla otázka abstraktní pravdy, nebo abstraktního odmítání, že to je nepřijatelné a podobně. Ale kladli jsme si otázku, jestli neustálým stupňováním určitých požadavků neohrozíme možnost dosáhnout jisté změny bez vnějšího zásahu. Ten vnější zásah tu potenciálně byl, to jsme věděli. Ta hrozba zazněla už na drážďanském zasedání šéfů stran zemí Varšavské smlouvy,⁸⁴ které se konalo už na jaře šedesát osm, ale kdy, to už vám teď neřeknu přesně, musel bych se podívat do dokumentů, určité věci mi časově splývají, ale bylo zřejmé, že nejen Sovětský svaz, ale i ostatní státy Varšavské smlouvy jsou nespokojené s tímhle vývojem, že se jím cítí vnitřně ohroženy. Protože to nebyla jenom specificky československá záležitost, bylo to něco, co sovětský socialismus permanentně vnitřně ohrožovalo. U nás to jen dostalo nejkompexnější tvar a ideologické odůvodnění na bázi socialismu. To bylo něco jiného než Maďarské povstání v roce padesát šest, které bylo proti. I když ani tam to nebylo úplně tak. Nagy⁸⁵ nebyl proti

---

⁸² 2000 Slova - známý a důležitý dokument Pražského jara, autorem je spisovatel Ludvík Vaculík. Text napsal z popudu vědců Otto Wichterleho, Jana Broda, Otakara Poupy a Miroslava Holuba, kteří se obávali o další osud obrodného procesu. Zveřejněn byl 27. června 1968 v Literárních listech a v denících Práce, Mladá fronta a Zemědělské noviny. O dva dny později vyšel v ostravském deníku Nová svoboda. Manifest vyjadřoval obavu z působení konzervativních stoupců a jejich podpory ze zahraničí. Otevřeně upozornil na možnou sovětskou vojenskou intervenci. Zdroj: totalita.cz

⁸³ Klub Angažovaných Nestraníků, www.kan.cz

⁸⁴ Smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci, kterou 14. května 1955 ve Varšavě podepsaly níže vypsané státy jako reakci na vstup Spolkové republiky Německo do NATO. Albánie (roku 1961 vyloučena), Bulharsko, Československo, Maďarsko, NDR, Polsko, Rumunsko, SSSR. Smlouva byla uzavřena na dvacet let s automatickým prodloužením o deset let pro státy, které ji rok před uplynutím nevyproví. Smlouva oficiálně zajišťovala vzájemnou pomoc, dojde-li v Evropě k útoku na členský stát, ve skutečnosti mocenskopolitický nástroj SSSR (vedoucí postavení SSSR, přítomnost sovětských vojsk na území členských států). Výkladem smlouvy (tzv. Brežněvova doktrína) byla dokazována oprávněnost invaze vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 do Československa v zájmu ochrany socialismu. 30.6.1991 byl tento vojenský pakt v důsledku pádu komunistických režimů v členských zemích zrušen.

⁸⁵ Imre Nagy (7. června 1896–15. června 1958), maďarský komunistický politik a předseda vlády. 1918 vstoupil do maďarské sekce ruské komunistické strany [Szibéria Külföldi Munkásainak Kommunista (Szociáldemokrata) Pártja]; poté 4 měsíce bojoval v Rudé armádě na Dálném východě, pak padl do českého zajetí, propuštěn koncem 1919. 1920 v Rudé gardě, 10.5. se stal členem ruské bolševické strany. 1921 úředník v rodném městě Kaposvár, zároveň v Maďarské sociálnědemokratické straně (MSZDP) vyvíjí legální politickou činnost. 1927 10. března zatčen, v květnu propuštěn; poté emigroval do Vídně, odkud mnohokrát ilegálně překročil hranice

socialismu, ale potom to dostalo konfrontační charakter. Kdežto tady byla snaha systém měnit zevnitř. Tím se oni cítili ohrožení a my jsme věděli, že jejich pocit ohrožení nás ohrožuje taky. Pokud jde o 2000 slov, tak ta byla oficiálně odsouzena, ale nebyl to odsudek znamenající totální nesouhlas. Spíše to byl odsudek motivovaný politickými obavami. Nebo když se vytvořil přípravný výbor pro obnovení Sociální demokracie, tak s ním představitelé tehdejšího vedení KSČ jednali na přátelské bázi, ale odmítli ho. Odmítli ho proto, že obnovování Sociální demokracie v Maďarsku v roce padesát šest bylo jedním z důvodů sovětské intervence do maďarských událostí. Kvůli řadě těchto vazeb nemají absolutní soudy smysl, musí se to brát konkrétně.

Někteří autoři spekulují o tom, k čemu by Československo došlo bez zásahu zvenčí, myslíte, že by došlo ke zrušení monopolu komunistické strany?

V Akčním programu bylo formulováno, že vedoucí úloha ano, ale založená na politickém a ideovém působení a ne na mocenských prostředcích. Kam a jak by vývoj směřoval, to už lze sledovat jen hypoteticky. Zásadní ale bylo, že v rámci změn uvnitř strany tady nebyla síla, která by proti tomuto projevu demokratizačního procesu byla sto mocensky zasáhnout. Protože i policie a armáda byly součástí tohoto procesu.

Jak se v šedesátých letech proměnil Váš vztah ke Komunistické straně? Byl jste stále přesvědčený komunista?

Maďarska. 1928–29 ve vídeňské emigraci byl vedoucím zemědělské sekce Strany maďarských komunistů (KMP). 1930 jako delegát poslán na kongres Strany maďarských komunistů do Moskvy. 1930–44 emigrace v SSSR - pracoval v moskevském Mezinárodním agronomickém institutu Kominternu (1930–36), na Ústředním statistickém úřadě SSSR, redaktorem maďarského rozhlasu v Moskvě. 1944 se jako člen Ústředního vedení Maďarské komunistické strany se vrátil do Maďarska; téhož roku v první, prozatímní vládě ministrem zemědělství (zorganizoval pozemkovou reformu) poté na krátkou dobu ministrem vnitra. 1947–49 předsedou Parlamentu. 1953, 4. července na přímý rozkaz sovětského vedení (Lavrentij P. Berija) předsedou vlády. V následujících letech pod jeho vedením začíná éra tzv. "korekce" stalinistického hospodářského modelu a politické řízení: umírněné reformy v zemědělství a průmyslu, zmírnění politického tlaku na obyvatelstvo. 1955 v listopadu vytrvalé konspiraci Mátyáše Rákosiho odvolán ze svých vládních a stranických funkcí, zbaven členství ve straně. 1956 znovu byl přijat do strany, 23. října na protest revolučního davu znovu předseda vlády, v průběhu maďarské revoluce deklaruje neutralitu Maďarska a následně jeho vystoupení z Varšavské smlouvy. Po brutálním potlačení revoluce našel dočasnou ochranu na jugoslávském velvyslanectví v Budapešti. 22. listopadu zatčen sovětskými policejními orgány vedenými osobně Ivanem A. Serovem, tehdejším šéfem KGB, a zavlečen do Snagovu (Rumunsko). 1958 po krátkém procesu odsouzen k trestu smrti a hned druhý den spolu s dalšími odsouzenými popraven oběšením v Budapešti. 1989, po historické rehabilitaci ÚV Maďarské socialistické dělnické strany (MSZMP KB), spolu s popravenými nejbližšími spolupracovníky z roku 1956 slavnostně pohřben v Budapešti. Zdroj: www.totalita.cz

To je otázka poměrně delší doby, například pro mě a skupinu lidí podobně uvažujících byla inspirující politika Italské komunistické strany, která se za Palmira Togliatiho⁸⁶ jako první otevřeně distancovala od určitých projevů stalinismu. Třeba ve Španělsku i jinde na Západě se tehdy mluvilo o přizpůsobování komunismu potřebám vyspělejších západoevropských zemí, které měly jiné kulturní a civilizační tradice, než Sovětský svaz, který byl zaostalý a agrární a tak dále... Takže reakce na tyto nové jevy, na bolestné problémy realizace sovětského socialismu a jeho neúspěchy, včetně odhalování zločinu stalinismu, vedly k tomu, co jsem vám již říkal, co se nazývalo eurokomunismus, což byla určitá přechodná fáze těchto stran v jejich přechodu v levicové socialistické strany. Tyto posuny plus mínus můžete vztáhnout i na mě a na chování nebo myšlení lidí, ke kterým bych se sám řadil, nebo s nimiž jsem potom působil.

Byl nějaký výrazný zlom ve Vašem vztahu ke Komunistické straně?

Zlomem byl jednadvacátý srpen. Tam bylo jasné, že se stalo něco, s čím já se nehodlám smířit. Sovětskou okupaci jsem nepřijal.

Někteří lidé byli komunisty, pak svůj názor radikálně změnili a postavili se na druhou stranu. Jiní, i když se stalo něco, s čím se vnitřně nemohli ztotožnit, stále věřili tomu, že by to šlo, že se sice udělala chyba, ale socialismus je ve své podstatě dobrý...

Já jsem se zcela na tu druhou stranu nikdy nedostal a ani nevidím důvod, proč bych se tam měl dostávat, ale není to otázka toho, že se stala chyba, a nebo že se cosi zvrtilo. Tak jednoduché to není. Stejně tak i Arnošt Kolman⁸⁷, kterému nedávno vyšla kniha Zaslepená generace. To byl kdysi významný komunistický ideolog, filosof, vědec a podobně, dokonce ještě jeden z mála, který se setkal s Leninem a znal všechny tyhle lidi. Už zemřel, myslím že v roce sedmdesát devět ve Švédsku. Ale platí to i o všech ostatních, kteří byli souzeni v politických procesech. Mám na mysli komunisty, ne třeba Miladu Horákovou, to je něco

---

⁸⁶ jeden ze zakladatelů Italské komunistické strany (1921)

⁸⁷ Arnošt Kolman (1892–1979), 1916 upadl do ruského zajetí, připojil se k Říjnové revoluci a vstoupil do bolševické strany. Ve dvacátých a třicátých letech zaujímal vysoká místa ve stranickém i státním aparátu SSSR a ve vědeckém životě; po druhé světové válce také v Československu. Po kritickém vystoupení v roce 1948 deportován a vězněn v SSSR, později propuštěn a opět zastával vysoké vědecké funkce v Praze a Moskvě. Po roce 1968 znovu upadl v nemilost. 1976 mu bylo nečekaně umožněno navštívit dceru ve Švédsku, kde požádal o politický azyl a odkud napsal proslulý otevřený dopis Brežněvovi o tom, že - po osmapadesátiletém členství - vystupuje ze strany.

jiného. Značná část těch lidí i přes to, jakým způsobem se k nim režim choval, jakým způsobem likvidoval jejich lidskou důstojnost, nepřestala věřit v komunismus. To bylo něco, co třeba moje generace v této podobě už neprožívala, naše víra nebyla tak uhlířská.

Kdy jste se přestěhovali z Betlémského náměstí do Pařížské? Měl jste velké štěstí na krásná místa...

Na Betlémském náměstí jsme bydleli několik roků a v roce šedesát sedm jsme vyměnili byt na Betlémském za tenhle velký byt. V tomto směru máte pravdu, žil jsem poměrně dost dlouhá léta v poměrně krásném prostředí. Výměna těch bytů byla ale úplně normální, to nesouviselo s mým politickým působením.

Ještě když jste bydleli na Betlémském náměstí, v roce 1965, se Vám narodili dva synové, byli jednovaječná dvojčata?

Dvojvaječná, každé je jiné.

Jsou jiní i povahově? Třeba jeden sportovnější, jeden spíš knihomol...

Jeden je víc technicky orientovaný, od dětství ho bavilo něco montovat, sestavovat a podobně, ale nejsou to povahově protikladné typy. I to že potom šli oba na techniku bylo vlastně pozitivní.

Vy jste chtěl v mládí studovat humanitní vědy, Vaši synové šli na techniku...

Jejich rozhodování a orientace už spadá do doby normalizace. Ten jeden by spíš měl sklony studovat něco humanitního, nebo ekonomického, ale tam by se v té době nedostal. Jeden měl technickou orientaci a druhý se v tomto směru přizpůsobil, protože na práva by se rozhodně nedostal a na vysokou školu ekonomickou taky ne...

Na střední školu chodili na gymnázium, tam žádné problémy vyvolané politikou neměli?

Zřejmě byli pod určitým dohledem... Když jsem se třeba s paní ředitelkou dohodl, že je pustí mimo školní prázdniny na hory, tak to problém nebyl, ale příslušné orgány to samozřejmě věděly.

Určitý čas jste se neměl v práci stýkat s veřejností a pracovat v centru Prahy, to se Vašich synů a rodiny nějak nedotklo?

To byl pokyn uvnitř Pojišťovny, když mě převáděli z oddělení, které přicházelo přímo do styku s občany do právního oddělení. To bylo odůvodnění, který mi bylo tehdy řečeno. Pokud jde o syny, tak si pamatuji, že je v Nymburce svého času nechtěli vzít do školky, ale to už je dávno.

Do Jisker a do Pionýra je vzali?

Tam chodili rádi, jestli do Jisker to nevím, ale do Pionýra chodili v Nymburce. Pionýr už měl v té době hodně různých podob, záviselo to na vedoucích. V jejich případě to byl spíše skautský oddíl, takže tam rádi jezdili i později za kamarády, kteří tam dělali vedoucí.

Jakou školu vystudovala Vaše manželka? Říkal jste, že když jste se seznámili, dělala ve farmacii...

Pracovala ve farmakologickém ústavu jako odborná pracovníce a potom vystudovala Filozofickou fakultu, obor knihovnictví. Když jsme se vzali, tak ještě pracovala v tom farmaceutickém ústavu a tu fakultu pak vystudovala dálkově.

To stihla ještě než se vám narodily děti?

Ne, to bylo potom, to už byly na světě. Měli jsme výhodu, že její maminka nám hodně pomáhala pokud jde o výchovu a hlídání dětí. Když byli kluci malí, tak moje tchýně bydlela nějakou část týdne s námi v Praze a na víkend jsme pak jezdili do Nymburka. Kluci absolvovali obecnou školu v Nymburce.

Kam jste jezdili na rekreace? Zmiňoval jste hory, Tatry, jezdili jste někde za sluníčkem?

Párkrát jsme byli se ženou v šedesátých letech v Jugoslávii, v Bulharsku, Rumunsku... Ale po jednadvacátém srpnu to skončilo. Já už jsem nemohl, žena s klukama byla párkrát v Jugoslávii.

Jak se ve Vaší „komunistické“ domácnosti slavily křesťanské svátky? Přeci jen, oficiálně jste z křesťanství vystoupil... Naděloval u Vás na Vánoce Ježíšek, nebo Děda Mráz?

Ale samozřejmě jsme slavili zcela normálním způsobem, s Ježíškem, byť jsme nechodili na půlnoční... S klukama jsme myslím byli jednou. Chodili jsme ale odpoledne na Štědrý den na procházky. Došli jsme třeba z Nymburka do Poděbrad a zastavili se tam v kostele, ale jinak jsme na mše nechodili.

Jak se vůbec proměnil Váš vztah ke křesťanství po vystoupení ze strany?

O tom samozřejmě uvažujete, ale v tomto směru se můj základní postoj nezměnil. Já jsem nikdy nebyl bojový ateista, navíc postupem času se člověk stává snášenlivější.

Když jste odešel z politiky a začal pracovat v Pojišťovně, sdílela většina Vašich přátel Váš osud, nebo někdo v politice zůstal?

Většina sdílela ten osud se mnou a povaha doby byla taková, že přátelské vztahy s těmi, kdo zůstali v normalizačním establishmentu, nebyly ani dost dobře možné. Normální styky nebyly možné, pro obě strany a zejména pro tu druhou, která by tím byla kompromitována. Netvrdím, že všechny přátelské vztahy, které jsem měl k lidem co zůstali, úplně přestaly existovat, ale takový ten normální přátelský styk už nebyl možný. Čili moje přátelské styky se potom soustředovaly na lidi, kteří měli podobný osud jako já, což je myslím pochopitelné...

Koho jste třeba tímto způsobem na nějakou dobu „ztratil“?

Byli někteří lidé, kteří třeba na Fakultě nebo v Ústavu státu a práva Akademie zůstali a normální styky nebyly možné. Konkrétní jména nebudu uvádět.

Dostal jste se do pozice, ze které jste nemohl aktivně zasahovat do politického dění a ocitl jste se tam s určitou skupinou přátel. Seznámil jste se s nějakými lidmi, se kterými jste se dříve nestýkal z důvodu nebezpečí diskreditace?

Ale to myslím snad ani ne, ve společenském životě se pohybujete v určitém prostředí a máte v něm přátele, pak se udržují určité přátelské vztahy z doby studentských let, ale ne všechny ty vztahy mají stejnou intenzitu. Lidé, s nimiž máte nejvíc společného, mají obvykle podobný osud jako vy.

Kdy a jak jste se poprvé setkal se samizdatem?

To vám teď nejsem sto časově přesně říct, ale bylo to poměrně brzo. Třeba Zdeněk Mlynář napsal studii, která se zabývala předchozím politickým vývojem, včetně rozboru situace v osmašedesátém roce. To jsme dostali jako takovou samizdatovou studii. V určité podobě potom koloval a venku vyšel jeho Mráz přichází z Kremlu. Pamatuji si také na ten známý dopis Havla⁸⁸ prezidentu Husákovi. Teď už nejsem schopný říct, jaký rok to byl, ale začalo to

---

⁸⁸ Václav Havel (*5. října 1936), spisovatel a dramatik, jeden z prvních mluvčích Charty 77, vůdčí osobnost politických změn v listopadu 1989, poslední prezident Československa a první prezident České republiky. Vyrůstal ve známé pražské podnikatelsko-intelektuální rodině, spatřené s českým kulturním a politickým děním dvacátých až čtyřicátých let. Proto mu komunistická moc po ukončení povinné školní docházky v roce 1951 nedovolila dále studovat. V první polovině padesátých let proto nastoupil do čtyřletého učebního oboru chemický laborant a zároveň večerně vystudoval gymnázium. Z kádrových důvodů nebyl přijat na žádnou z vysokých škol humanitního směru, a proto se rozhodl studovat na škole technické. Ekonomickou fakultu Českého vysokého učení technického ale po dvou letech opustil. Po návratu z dvouleté vojenské základní služby pracoval jako jevištní technik, nejprve v Divadle ABC a od roku 1960 v Divadle Na zábradlí. V letech 1962 až 1966 studoval dálkově dramaturgii na Divadelní fakultě Akademie múzických umění a svá studia zakončil komentářem ke hře "Eduard", který se později stal základem hry „Ztížená možnost soustředění“. V roce 1956 se seznámil s Olgou Šplíchalovou, po osmileté známosti se v roce 1964 vzali. Od svých dvaceti let publikoval Václav Havel studie a články v různých literárních a divadelních periodikách. V Divadle Na zábradlí byly uvedeny jeho první divadelní texty, mezi nimiž měla zásadní místo hra "Zahradní slavnost" (1963). Toto představení se stalo výraznou součástí obrodné tendence v československé společnosti šedesátých let. V roce 1968 se Václav Havel angažoval nejen jako autor dalších divadelních her "Vyrozumění" (1965), "Ztížená možnost soustředění" (1968), ale také jako předseda Klubu nezávislých spisovatelů a člen Klubu angažovaných nestraníků. Od roku 1965 působil v nemarxistickém měsíčníku Tvář. Po potlačení Pražského jara obsazením Československa vojsky Varšavské smlouvy, vystupoval Havel proti politické represí. V roce 1975 napsal otevřený dopis prezidentu Husákovi, v němž upozornil na nahromaděné rozpory v československé společnosti. Vyvrcholením jeho činnosti však bylo v lednu 1977 publikování Charty 77, textu, který propůjčil název i charakter hnutí protestující části československých občanů. Václav Havel byl jedním ze zakladatelů této iniciativy a jedním z jejích prvních tří mluvčích. V dubnu 1979 se stal spoluzakladatelem Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. Za své občanské postoje byl celkem třikrát uvězněn a ve vězení strávil téměř pět let. V této době bylo československými úřady znemožněno publikovat veškeré Havlovy texty. O téměř kompletní vydání se sídlem v Reibeku u Hamburku. Ve druhé polovině osmdesátých let byl i v československé společnosti patrný nárůst otevřené nespokojenosti s vedením státu. Občané byli stále méně ochotni přijímat represivní politiku komunistického režimu, a zatímco Chartu 77 podepsalo původně pouze několik set lidí, k petici Několik vět, jejímž spoluautorem byl i Václav Havel, se v roce 1989 již přihlásily desetitisíce občanů.

poměrně brzo.⁸⁹

Sám jste také začal psát?

Ano. Určité kratší nebo delší studie týkající se různých společensko-politických problémů. Pak jsem koncem sedmdesátých let napsal obsáhlejší studii, která vyšla jako knížka v samizdatu a pak vyšla i venku a týkala se České Národní rady a problematiky federalizace a pak ještě druhá, která se jmenovala Právní myšlení v šedesátých letech a za normalizace, to jsem psal koncem sedmdesátých let a tu první na začátku osmdesátých let. Při domovní prohlídce mě rukopis zabavila StB, což mě dost vnitřně otráвило, tak že jsem už neměl chuť na tom dál pracovat. Potom mi to, mám dojem, dokonce dali zpátky a já to dokončil.

Jaké jste měl další zkušenosti s StB?

Já jsem si nepsal, kolikrát jsem byl u výslechu, ale bylo jich víc. Nejintenzivnější byly v době bezprostředně po podpisu a vyhlášení Charty, když jsme se tady⁹⁰ scházeli. Měl jsem dvě skupiny přátel. Jedna byla skupina lidí, kteří měli podobný politický osud i zaměření jako já. Čili bývalí reformní komunisté Zdeněk Mlynář, Rudolf Slánský, Bohumil Šimon, Jiří Hájek, Miloš Hájek, profesor ,Vladimír Kadlec a řada dalších. Měli jsme pravidelné schůzky tady

---

Václav Havel stál od začátku v centru revolučního dění, od počátku Občanského Fóra se stal jeho vedoucím představitelem. 29. prosince 1989 byl jako kandidát Občanského fóra zvolen Federálním shromážděním československým prezidentem. Ve své inaugurační řeči slíbil přivést zemi ke svobodným volbám, což v létě 1990 splnil. Podruhé jej do funkce prezidenta republiky zvolilo již nové Federální shromáždění 5.července 1990. Během druhého funkčního období v úřadu prezidenta České a Slovenské Federativní republiky narůstaly rozpory mezi českou a slovenskou politickou reprezentací v názorech na budoucí státoprávní uspořádání. Václav Havel byl jednoznačným zastáncem společného federativního státu Čechů a Slováků. Po parlamentních volbách 1992 se ale rozhodující politické síly ve společnosti nedokázaly shodnout na funkční podobě federace a rozpory českých a slovenských politiků se staly hlavním důvodem, že při volbě prezidenta dne 3. července 1992 již Václav Havel dostatek poslaneckých hlasů nezískal. Podle zákona ještě dočasně zůstával prezidentem i po této neúspěšné volbě. Z funkce prezidenta České a Slovenské Federativní republiky odstoupil dne 20. července 1992. V polovině listopadu 1992. 26. ledna 1993 zvolila Poslanecká sněmovna Václava Havla prvním prezidentem samostatné České republiky. V lednu 1996 umírá Olga Havlová, Václav Havel čelí nádorovému onemocnění plic. Oporou ve složité životní situaci se mu stala jeho přítelkyně herečka, Dagmar Veškrnová, s níž se český prezident oženil krátce po propuštění z nemocnice v lednu 1997. 20.ledna 1998 byl Václav Havel opět oběma parlamentními komorami zvolen prezidentem republiky. Poslední prezidentský mandát ukončil 2. února 2003 a od 3. února je Václav Havel bez jakékoliv politické funkce. Po odchodu z vysoké politiky se věnuje dodržování lidských práv ve světě a literární agendě. Jako spoluzakladatel Nadace Václava a Dagmar Havlových Vize'97 podporuje řadu humanitárních, zdravotních a vzdělávacích projektů. Za své literární dílo, za smýšlení a celoživotní úsilí o dodržování lidských práv, obdržel Václav Havel řadu státních vyznamenání, mezinárodních cen a čestných doktorátů. Zdroj: www.VaclavHavel.cz

⁸⁹ Otevřený dopis prezidentovi Gustavu Husákovi napsal Václav Havel v roce 1975

⁹⁰ V bytě v Pařížské ulici v Praze

v tomto pokoji a po Chartě, když jsme se scházeli, tak tady přede dveřmi stáli estébáci a legitimovali každého při příchodu i při odchodu. Když byl na přelomu jara a léta osmdesát jedna zadržený kamión, který převážel literaturu ze zahraničí, chovala se StB velmi nepříjemně. V souvislosti s tím byla zatčena řada lidí z okruhu Charty. Uvažovalo se o tom, že bude proces, na téma *trestný čin podvracení republiky ve spojení se zahraničím* a podobně. Tehdy jsem byl taky zadržen, udělali mi domovní prohlídku a byl jsem odvezen do Ruzyně.⁹¹ Tam byly přes den pravidelné výslechy a večer se nás snažili získat pro spolupráci. Oni tam do toho něco přidali, aby měli důvod mě obvinít. Měli nějaké písemnosti, na kterých měly být jakési úkoly, které jsem měl plnit. Potom ale z nějakých důvodů, to já nevím... možná právě proto, že si byli vědomi toho, že mi nic nemůžou prokázat přímo, pokud jde o tu dováženou literaturu... já jsem bezprostřední styk se zahraniční emigrací neměl... takže mě po těch dvakrát osmačtyřiceti hodinách, plus nějaká hodina navíc, propustili. Ale až do listopadu osmdesát devět jsem měl za krkem obvinění z trestného činu podvracení republiky. Takže byla pořád možnost, že proces může spadnout. Tehdy bylo myslím asi osm nebo devět lidí ve vazbě přes rok, než byli propuštěni, ale proces se nekonal. Jiřina Šiklová,⁹² Ruml a další... Musel bych teď přemýšlet, kdo tam všechno byl.

Jakou jste měl v Ruzyni celu? Byl jste sám? Měl jste okno?

---

⁹¹ Vazební věznice Praha Ruzyně, historie viz <http://ruzyne.vscr.cz/>

⁹² PhDr. Jiřina Šiklová, CSc. (* 17. června 1935), Vystudovala historii a filosofii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, absolvovala 1958. Po krátkém působení na fakultě se v roce 1965 podílela na založení katedry sociologie FF UK, kde se zabývala problematikou mládeže a studentského hnutí. Kvůli angažovanosti byla po 21. srpnu 1968 z fakulty propuštěna. Pracovala jako uklízečka a sociální pracovníce na geriatrickém oddělení Thomayerovy nemocnice v Praze, kde se podílela na výzkumu, bez možnosti publikovat. Publikovala pod různými jmény, především v zahraničí. Od 70. let spolupracovala s Petrem Pithartem na distribuci zahraničních i exilových knih do tehdejšího Československa. V normalizačních letech byla perzekvována a od května 1981 vězněna za pašování literatury (byla obviněna z podvracení republiky ve skupině ve spojení se zahraničím), tento proces byl zastaven až z podnětu Václava Havla v prosinci 1989. Spolupracovala také s Dokumentačním střediskem československé nezávislé kultury v Scheinfeldu (SRN), kde na zámku Schwarzenberg shromažďoval Vilém Prečan veškerou exilovou a samizdatovou literaturu. Po revoluci 1989 byla pozvána opět přednášet sociologii, ale po vzoru zahraničních univerzit iniciovala založení katedry sociální práce na FF UK v Praze, kterou do roku 2000 vedla. Založila také Centrum a knihovnu Gender Studies, o. p. s. v Praze, které je spoluzakladatelem a garantem podobných center v celé České republice. Je členkou mnoha správních rad nestátních nadací (Nadace rozvoje občanské společnosti, Vize 97, Nadace Charty 77-Konto Bariéry, Nadace VIA), členkou redakčních rad zahraničních i domácích odborných časopisů (např. Listy, European Journal of Social Work, East Central Europe, Social Research). V roce 1995 získala ocenění Žena Evropy za svůj přínos integraci Evropy. V roce 1999 jí byla prezidentem republiky udělena Medaile za zásluhy I. stupně. V únoru 2000 získala medaili Alice Masarykové za zásluhy o rozvoj sociální práce v ČR. Dodnes přednáší na fakultě a působí v oblasti gender, kterou pojímá jako nezbytný doplněk mozaiky současného myšlení, dialogu se západními ženami, ale i s emancipačním hnutím žen ve třetím světě. Zdroj: socialnirevue.cz

Záměrně to dělali tak, že jste byla izolovaná, bylo to ve sklepě a nebylo to nic příjemného. Okno nebylo vidět, tam je taková nějaká jenom... Takový otvor kde nahoře bylo světlo, ale nevidíte ven. Prostě sklepní kóje.

Věděla Vaše rodina, kde jste a kdy se vrátíte?

Mě odvedli odsud, z Pařížské, po bytové prohlídce. Přijeli ráno, ani já jsem nevěděl, jak dlouho to bude trvat.

Mluvil jste o dvou skupinách přátel, se kterými jste se tu scházel, ale zmínil jste zatím jen jednu, mohl byste něco říct i o té druhé?

To byl spisovatel a básník Lumír Čivrný⁹³, jaksi to naše seznámení a aktivity byly také toho druhu, který se spojoval s tou první skupinou, ale přesto to byla jiná skupina. Pak z České Národní Rady profesor Chytil a výborný právník a soudce Bohumil Bydžovský. Také Vladimír Mikule, můj blízký přítel z Právnické fakulty, který pak se mnou taky byl v České Pojišťovně. V téhle druhé skupině jsme se bavili spíš o otázkách umění, literatury, filosofie a podobně.

Oficiální normalizační kultura Vám asi nevyhovovala...

---

⁹³ Lumír Čivrný (3. září 1915–8. prosince 2001), básník a prozaik, překladatel ze španělštiny, francouzštiny, němčiny, portugalštiny a za jazykové spolupráce z dalších jazyků. Studoval na Univerzitě Karlově práva, ale po čtyřech semestrech přešel 1936 na Filozofickou fakultu, kde studoval francouzštinu, němčinu, srovnávací literatury a estetiku; absolvoval 1946. Na přelomu let 1939 a 1940 byl vězněn, 1940–45 pracoval jako redaktor a tajemník Svazu českých knihkupců a nakladatelů. 1945–54 působil v politických funkcích (1945–46 poslanec Prozatímního národního shromáždění, 1945–47 pracovník Ústředního výboru Komunistické strany Československa, 1948–49 přednosta odboru Ministerstva informací, 1949–52 náměstek ministra informací a osvěty, 1952–53 náměstek ministra školství, věd a umění, 1953 náměstek předsedy Státního výboru pro věci umění, 1953–54 náměstek ministra kultury). 1954 se stal literátem z povolání. 1968–69 byl poslancem České národní rady a souběžně 1968–70 šéfredaktorem časopisu *Universum*. Po 1970 nesměl publikovat. V básnické tvorbě prošel vývojem od milostné poezie (sbírky *Hlavice sloupů*, 1938, *Sonety paní*, 1943) a sociálně laděných veršů (sbírka *Ráno tkané nahrubo*, 1960) přes patos 50. let k pozdní formálně oproštěné poezii (*Na dech*, 1979 v samizdatu, *München* 1984). Prózu začal psát v 60. letech. V románu *Černá paměť stromu* (1970 rozmetáno, 1974 v samizdatu, 1991) popsal osudy židovského lékaře za nacistické okupace, cyklus lyrizujících povídek *Jít jen tak* (*Köln am Rhein* 1987, rozšířené 1991) má autobiografické ladění. Překladatelskou činností, již se věnoval od 50. let, obohatil české prostředí zejména o básnickou tvorbu španělsky píšících autorů. K jeho nejvýznamnějším překladatelským počinům patří třísvazkový výbor z tvorby F. Garcíi Lorky - *Dramata* (Praha, SNKLHU 1958), *Dramata a próza* (Praha, SNKLHU 1962), *Lyrika* (Praha, SNKLHU 1959). Překlady zpravidla doprovázel zasvěcenými doslovy. Zdroj: www.obecpreklatatelu.cz

Když se dneska podíváte na televizi na některé filmy z té doby, ze sedmdesátých a osmdesátých let, tak ve srovnání se současnou filmovou produkcí to zase není takový odpad a škvár. Různé filmy z té doby byly docela zajímavé. Samozřejmě to kriticky sociální zaměření šedesátých let už v nich nebylo, ale například některé seriály byly dělány docela profesionálně. Třeba Chalupáři, Sanitka a podobně byly hezké a měly určitou úroveň.

Jaký máte názor na seriál Major Zeman? Díval jste se na to?

Bylo to samozřejmě upravované ve prospěch režimu, bylo to děláno jako taková politická detektivka ve službě režimu. To jsem spíš tíhnul k tomu něco si přečíst. Řada divadel byla docela zajímavá, protože se hrály hry sovětských autorů, které byly pozitivně přijímány, protože v nich bylo mnoho věcí, které se jevily kriticky vůči tomu, jak to tady fungovalo. Tímto způsobem byla kritika možná, ale od našich autorů to možné nebylo. Ti, kteří by takto psali, psát nemohli, leda na cizí jméno, ale do divadel to nešlo, leda překlady...

Jak jste se dostal do styku s Chartou 77⁹⁴ a jakým způsobem jste se na ní podílel?

Iniciativa ke vzniku Charty vznikla, když byl soudní proces proti skupině Plastic People Of The Universe.⁹⁵ A to jistým způsobem dalo dohromady lidi z různých skupin, kteří s tím nesouhlasili. Podepisovaly se protestní petice, vím že byla nějaká petice, kterou jsme podepisovali jako právníci.

Vy jste Plastiky znal a poslouchal, nebo jste to podepsal z principu?

---

⁹⁴ V roce 1976 se spojily názorově nesourodé skupiny občanů, kteří nesouhlasili s represivním postupem čs. mocenských orgánů proti undergroundové skupině Plastic people. Takový postup mocenských orgánů odporoval způsobu dodržování lidských práv, ke kterému se zavázal prezident Gustáv Husák podpisem pod mezinárodními pakty na Helsinské konferenci v roce 1975. U zrodu Charty 77 stáli mj. J. Hájek, V. Havel, Z. Mlynář, J. Patočka. V prosinci 1976 začaly být shromažďovány podpisy občanů různého politického i profesního zaměření pod prohlášení Charty 77. Text prohlášení bezprostředně podepsalo 242 signatářů (jeden z nich později svůj podpis odvolal). Další podpisy však i přes represi signatářů přibývaly. Až na několik výjimek však bylo prohlášení podepisováno jen v českých zemích. Na Slovensku jej podepsalo jen několik desítek občanů. 1992 byla činnost Charty 77, která se stala v 70. – 80. letech centrem opozice v Československu, ukončena. Zdroj: totalita.cz

⁹⁵ The Plastic People of the Universe (PPU) je pražská rocková kapela. Patřila mezi hlavní postavy pražského a československého hnutí undergroundu v letech 1968 až 1989. Tato avantgardní skupina se stavěla proti komunistickému režimu v Československu a vzhledem k tomu a ke svému nekonformnímu vystupování často zažívala perzekuce a také věznění. Texty jejich písní byly zpočátku básně, jejichž autorem byl Egon Bondy a později další undergroundoví básníci.

Z principu, abych jezdil na jejich koncerty venku, to ne. Pak byly různé skupiny, skupina reformních komunistů, skupina kolem Václava Havla, nekonformní umělecké kruhy a skupiny křesťanské, které měly nesouhlasný postoj k režimu a jeho fungování. Z toho se pak vytvořil základ, z něhož Charta vzešla. Pak jsme získávali podpisy. V první vlně to bylo asi dvě stě čtyřicet tři podpisů.

Na formulaci textu Charty jste se nějak podílel?

Na formulaci přímo ne, ale byl jsem na jedné z prvních schůzek u Václava Havla v jeho bytě. On tehdy bydlel Pod Bořislavkou. Tam se hovořilo o tom, co bude, jak se to rozběhne a tak. Samozřejmě to byly v mnohém iluzorní představy, protože estébáci byli dobře připravení a represe byla značná. Taky hned po podpisu Charty jsem byl v Ruzyni na výslechu. A pak se stalo to, že jsem byl propuštěn z Pojišťovny.

Takže jste byl nezaměstnaný, ale to vlastně tehdy nebylo možné...

Já jsem nemohl být zaměstnaný, protože mě nikdo zaměstnat nechtěl, to nebylo jednoduché. Měl jsem smlouvu, dohodu o provedení práce, v jednom stavebním bytovém družstvu. Nebyl to pracovní poměr, ale dohoda o pracovní činnosti. Už ani nevím, kdo mi to zprostředkoval, nebo doporučil. Bylo to jen abych měl nějaké peníze. Tak jsem tam chodil a vykonával nějakou úřednickou správní činnost.

Jak se represe režimu dotkly Vaší rodiny?

Přímo ne, ale zprostředkovaně jo, když vám stojí StB přede dveřmi...

Neměla například manželka nějaké problémy v zaměstnání?

Tak daleko v mém případě nešli, protože tím by si působili potíže. Ten režim nechtěl, abyste byla bez práce, čili oni by Vám museli nějakou práci najít. Byly s tím komplikace, protože o těch věcech se psalo v zahraničí. To už nebyla padesátá léta, takže různé formy represe byly odstíněné. Už vám nehrozila šibenice... Když bylo obvinění z trestní činnosti, tak jsme nevěděli jestli bude proces, nebo ne, tak jsme si říkali, že snad nebude... vzhledem ke

konferenci v Helsinkách a tak dále... Ale ten režim tady liberalizovaný nebyl, takže nebylo jasné, co se všechno stane.

Dostal jste se mezi disidenty, se kterými jste se stýkal na různých schůzkách, například kvůli Chartě, našel jste mezi nimi i nějaké nové přátele? Cítil jste tam s někým názorovou shodu?

Naše skupina se scházela tady, u mě v bytě, ale potom, vzhledem k tlaku StB a taky proto, že kluci chodili na gymnázium, jsme schůzky přesunuli. Scházeli jsme se u Miloše Hájka a potom v posledních letech především u Rudy Slánského, syna někdejšího generálního tajemníka.⁹⁶ To byla ta první skupina, o které jsem mluvil. Po podpisu Charty bylo běžné, že když se připravoval nějaký dokument, tak na naši skupinu přišli mluvčí Charty, jak jistě víte, byli vždy tři, a jeden z nich byl vždy z našeho okruhu reformních komunistů.

Jak se díval zbytek disentu na vaši skupinu?

Těžko říct, to byste se musela zeptat jich, to já nevím. Tehdy jsme žádné výraznější rozdíly nepocíťovali. Byla věc diskuse, jestli něco je nebo není vhodné. Společná myšlenka nás

---

⁹⁶ Rudolf Slánský (31. července 1901–3. prosince 1952), český pracovník komunistického aparátu a československý politik, členem KSČ od roku 1921. Od 1929 patřil k předním funkcionářům Gottwaldova vedení strany. 1935–38 poslancem Národního shromáždění. V pol. 30. let spolu s J. Švermou odpovědný za prosazování nové orientace politiky Kominterny na lidovou frontu proti fašismu. Už na počátku roku 1936 byli oba dva a spolu s nimi i šéfredaktor Rudého práva Stanislav Budín obviněni z „pravcového oportunistu“. V létě 1936 se Slánský zapojil do obhajoby moskevského politického monstrprocesu se Zinověvem, Kameněvem a dalšími bývalými funkcionáři bolševické strany. Za 2. světové války spolu s Gottwaldem v sovětském exilu. Během Slovenského národního povstání působil v Hlavním štábu partyzánského hnutí na Slovensku. Po květnu 1945 generálním tajemníkem KSČ. Výrazně se podílel na přípravách nastolení monopolu komunistické moci, na provokacích proti demokratické opozici a na provedení převratu v únoru 1948. 1948–51 patřil k lidem, kteří měli největší odpovědnost za nastolený teror, justiční vraždy a perzekuci nevinných občanů Československa. V září byl odvolán z funkce generálního tajemníka a na krátký čas se stal místopředsedou vlády. 23. listopadu 1951 byl zatčen Státní bezpečností, zbaven všech funkcí a obviněn z velezrady. V listopadu 1952 byl v politickém monstrprocesu, který spolu s Gottwaldem připravovali a schvalovali jeho dřívější nejbližší spolupracovníci a přátelé, obžalován jako hlava "protistátního spikleneckého centra", odsouzen k trestu smrti a vzápětí popraven. Spolu s ním byli mimo jiné odsouzeni i V. Clementis, Josef Frank, Ludvík Frejka, Bedřich Geminder, B. Reicin, A. Simon, O. Šling a další k trestu smrti, E. Löbl a A. London a Vavro Hajdů k doživotí; internována byla i Slánského žena Josefa a uvězněn bratr Richard. Roku 1963 byl Rudolf Slánský rehabilitován právně a občansky, v roce 1968 také stranicky. V politice se angažuje jeho syn Rudolf Slánský ml., který byl po listopadu 1989 - zřejmě v intencích "dramatické zápletky" - jmenován velvyslancem v Moskvě. Zde zůstal až do roku 1996, kdy byl jmenován českým velvyslancem ve Slovenské republice.

spojovala a byla silnější než difference. Ty se projeví až později. Že má Václav Benda⁹⁷ zcela jiný světonázor bylo zřejmé, ale mohli jsme spolu tehdy docela normálně jednat.

Měli jste kontakty se slovenským disentem?

U nás byly normalizační pracovně právní represe masivní, postihly statisíce lidí. Značná část elitních vrstev musela své profese a postavení opustit. Na Slovensku to ale tak nebylo. Lidé tam třeba museli odejít z univerzity, ale mohli jít do vědeckých ústavů. Masová likvidace této společenské vrstvy se tam nekonala. Proto tam byla převažující vrstva disentu na bázi katolické církve. Nechci říct, že tam nikdo postižený nebyl, to samozřejmě byl, ale ten postih byl řádově jiného druhu než v českých zemích.

Myslíte, že Slováci nevyšli z osmašedesátého tak špatně jako Češi?

Záměry federalizace se sice nemohly uskutečnit, ale to neznamenalo, že pro Slovensko neměla význam. Vznikla Slovenská vláda, po právní stránce slovenské národní orgány fungovaly jako orgány státu. V rámci federace měli Slováci svou státnost. To bylo postavení, které pro ně bylo významné a nebyla to jen prostá symbolika. Že je v Česku zřízená česká vláda, to nikomu nic neříkalo. A smysl a význam České národní rady, která pak ztratila význam, tehdy nikdo moc nepociťoval... Na Slovensku byla i liberálnější kulturní politika, vycházely tam knihy, které u nás v roce 1968 vycházet nemohly, tak jsme si je kupovali. Kulturní život tam byl z tohoto hlediska svobodnější než tady, nebyl tak utážen. A hospodářsky se Slovensko zvedalo, v roce osmdesát devět byly rozdíly skoro nulové.

---

⁹⁷ Václav Benda (1946–1999), osobnost české polistopadové politiky, disident, filosof, politik a antikomunista. Vystudoval bohemistiku a filosofii na filosofické fakultě University Karlovy, kde pak působil v letech 1969–70 jako pedagog. Byl silně věřícím křesťanem, jako mladík se aktivně účastnil studentského hnutí, byl předsedou Akademické rady studentů a spoluzakladatel klubů katolické mládeže. Po invazi 1968 přišel o místo asistenta na univerzitě, ale vystudoval matematiku a počítačové programování. Podepsal Chartu 77, později se stal jejím mluvčím a také se podílel na založení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. V květnu 1979 byl zatčen a odsouzen na čtyři roky do vězení. 1979–1983 byl vězněn ve stejném vězení v Ostravě jako Václav Havel. Napsali tam spolu prohlášení, které bylo propašováno Helsinské konferenci v roce 1980. Po listopadu 1989 byl v prosinci kooptován za OF do Federálního shromáždění. Uvnitř Občanského fóra se stal představitelem konzervativního směru. Po rozpadu OF na jednotlivé strany se stal předsedou KDS. Ta se později sloučila s občanskými demokraty. V roce 1991 se stal šéfem Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu. 1996 byl zvolen senátorem za ODS. Benda měl problémy s dýcháním, pravděpodobně v důsledku silného kouření. Zemřel 2.6. v Praze, pravděpodobně na následky kouření. Zdroj: Britské Listy

Ale dnes se komunistická industrializace Slovenska moc utěšeně nejeví, všude samé továrny a sídliště...

To už je jiná věc. Jejich hospodářství bylo samozřejmě součástí toho centralizovaného. Byla tam rozvinutá vojenská zbrojní výroba, která po osmdesátém devátém už nemohla obstát. Zejména v tom rozsahu. K tomu ještě musíte připojit všechny iluze, že padlo rozdělení do dvou táborů, takže nebude potřeba zbrojit a podobně. Druhá věc je divoký kapitalismus a představa slovenských nacionalistů, že když budou sami, že si to budou dělat líp. A na české straně zase, že my na ně nebudeme doplácet, takže bude lépe, když budeme bez Slováků... Věci ve vývoji společnosti jsou dlouhodobé, než se změní povaha národa z agrární společnosti ve společnost moderní, není to otázka roků, ale generací. Takže na Slovensku je i ta schopnost podnikání méně rozvinutá než v české společnosti. Proto je na tom Slovensko dneska podstatně hůř. Samozřejmě k tomu ještě přistupují geografické podmínky, my jsme víc na západ a to je samozřejmě pro nás výhodnější.

Chodili jste s rodinou na prvomájové průvody?

V sedmdesátých letech už jsem tam nechodil. Samozřejmě jsem to zažil, ale s dětma jsem tam nechodil, protože v šedesátých letech byly ještě malé. V šedesátých letech už představa, že tam všichni museli nebyla pravdivá. To jsou věci, které nepostihnete jedním úsudkem. Když jsem se v polovině šedesátých let vrátil na právnickou fakultu, byla tam spousta lidí, kteří měli opravdu zájem něco s fakultou udělat. Aby opravdu byla součástí univerzity, kde se pěstuje v rámci daných poměrů nějaké vědecké bádání, názorová svoboda a tak dále. Taky spousta lidí, kteří tehdy studovali na to studium ráda vzpomíná. Když jsme šli na májový průvod, tak jsme se tam bavili, setkali se tam přátelé, kamarádi....

A byl jste někdy na Spartakiádě? Cvičili vaši synové?

Já jsem na Spartakiádě nebyl, sledoval jsem to v televizi, protože to bylo pozoruhodné. Ale já jsem necvičil, ale kluci taky ne.

Vaši kluci chodili do Pionýrského oddílu, projevil se tam nějak Vaše vyloučení ze strany?

Zase aby to bylo všechno tak prošpiclovaný, to nebylo. Oni měli v tom Pionýru kamarády a taky ti vedoucí byli kamarádi. Kdyby tam bylo něco tohohle druhu, tak by se na to asi netěšili a nebavilo by je to. Sedmdesátá léta a normalizace, to už nebyla padesátá léta. Režim už nebyl totalitní v tom smyslu, že by chtěl, aby mu všichni věřili. Režim už neusiloval o to, aby vám změnil myšlení, aby z vás udělal nového člověka. My jsme třeba jako přesvědčení komunisté věřili tomu, že je možné lidi s jiným názorem přesvědčit, že socialistická ideologie je dobrá. V sedmdesátých letech už to tak nebylo. Režim dal lidem najevo, starejte se o své soukromé věci a my vás necháme v klidu, ale nezasahujte nám do věcí veřejných. A takhle to v podstatě fungovalo. Takže velká spousta lidí si stěžovala, že to nebo ono nebylo, a když jste chtěla jet do ciziny, tak jste musela žádat o devizový příslib, různé věci jste nedostala, jenom přes Tuzex...⁹⁸ ale v běžném životě lidé nějaký bezprostřední útlak nepociťovali. Třeba měli blbý vedoucí, protože vedoucí musel být prověřený, byl součástí nomenklatury. To různým lidem vadilo, ale to se vám v jiné podobě může stát i dneska. Značná část lidí jaksí fungovala a byly různé aktivity, o kterých se dnes mluví s posměchem, ale já myslím, že pro řadu lidí to nebylo negativní. Třeba organizování odborářských dovolených a podobně, prostě lidi měli možnost jet za velmi malé peníze do slušných podniků. Proto tu byl disent záležitostí užší skupiny, protože většina lidí si žila a chtěla mít klid. Nechtěla se dostávat do zbytečných konfliktů, protože měla za to, že náprava stejně není možná. Říkali si: Zkusili jsme to v tom osmašedesátém, že jo, bylo nám dáno dosti výrazně najevo, že to nejde, tak si prostě ten život upravíme tak, aby nám to vyhovovalo. To je pak to chataření a chalupaření, které se hodně rozmohlo v sedmdesátých a osmdesátých letech.

Vy jste taky měl v osmdesátých letech pocit, že změna není možná?

To, co se stalo v roce osmdesát devět, jsme skutečně nečekali. Každý byl překvapený, že to přišlo tak rychle. Sledovali jsme všechny změny v Sovětském svazu, kdo tam nastoupil do jaké funkce a nakolik se to odrazí u nás, ale představa o celkové změně tehdy skutečně nebyla na pořadu dne.

Takže události osmdesátých let k Sametové revoluci nijak výrazněji negradovaly?

---

⁹⁸ Za socialismu prodejna zahraničního a luxusního zboží, ve které se mohlo nakupovat jen za bony. Bony byly poukázky, které dostali občané Československé socialistické republiky při povinné výměně za valuty, zpětně nesměnitelné a platné jen na území republiky.

Probíhala výměna samizdatových materiálů, to se rozšiřovalo. Nebo byla různá výročí srpna šedesát osm, psali jsme různé věci, které vycházely třeba v italských novinách. Takových aktivit byla spousta. Potom už tady bylo víc rozporů ve fungování Komunistické strany a jejího vedení, ale to už souviselo s nástupem Gorbačova.⁹⁹

Je to hlavně nástup Gorbačova v Sovětském svazu?

Ten režim tady sice fungoval špatně a zadržával se, protože neměl žádnou inovační schopnost, ale mohl fungovat dál. Nikdo neřekl, že by nebyl schopen existence, represivní aparát nebyl nijak slabý. Nemůžete ale říct jenom Gorbačov, to byste vytrhla jednoho člověka. Sovětský režim se vnitřně rozkládal a nebyl sto držet krok s Amerikou a se západní Evropou včetně Japonska. V Americe a částečně i v západoevropských zemích se poznatky, technické objevy a modernizace ze zbrojení, velmi rychle přenášely do ostatního hospodářství. A tím se celá technická a technologická úroveň zvedala. Kdežto v rámci Sovětského Svazu fungovalo hospodářství jinak. Tam tržní mechanismus a konkurence nebyly. Díky centralizovaně byrokratické strnulosti byli s to dosáhnout soustředění technických špiček, takže v oblastech podstatných pro vojenství drželi krok. Ty rakety a já nevím, jaderné, atomové zbraně... Asi to bylo srovnatelné. Ale vyžadovalo to od společnosti obrovské prostředky. Pokroky z těchto oblastí ale nepronikaly do ostatního průmyslu a hospodářství. Prostě režim zaostával a vnitřně se vyčerpával, což vedlo k vnitřnímu rozkladu. To vyvolávalo snahy *něco s tím dělat*. Samozřejmě řekneme Gorbačov, ale už před tím byly různé snahy, neustále byly nějaké pokusy o hospodářské reformy, ale nikdy to k ničemu nevedlo. Uvolňovalo to ale prostor pro kritiku, takže ideologická pevnost se vnitřně rozpouštěla a rozkládala. Gorbačov byl potom určitým vyvrcholením těchto procesů, a díky bohu za to, že to takhle bylo.

V osmdesátých letech jste pracoval v Mototechně, jak jste se k téhle práci dostal?

V pojišťovně jsem byl do konce léta sedmdesát sedm, kdy soud rozhodl, že můj pracovní poměr byl zrušen oprávněně. O tom, že jsou tady lidi pronásledovaní pro politické názory,

---

⁹⁹ Michail Sergejevič Gorbačov (někdy nesprávně Gorbačev), rusky Михайл Сергеевич Горбачёв, (* 2. března 1931), vůdcem Sovětského svazu v letech 1985–1991. Pokoušel se o změny, které by vedly k ukončení studené války, ale které vedly i ke konci vlády Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS) a k rozpadu sovětského impéria. V roce 1990 obdržel Nobelovu cenu za mír.

vyhazování z práce a tak dále, se venku vědělo. Pracovní postihy signatářů Charty byly předmětem pozornosti. Jednalo se o tom například na Mezinárodní organizaci práce v Ženevě, protože tam Evropská organizace svobodných odborů podala jakousi stížnost. Čili československé orgány to musely vysvětlovat. Já jsem se různě ucházel o zaměstnání, ale nikde mě samozřejmě nevzali, protože měli zákaz vzít někoho kdo podepsal Chartu... Nabídli mi několik pro mě nepříjemných míst, například abych šel do Hostivaře do firmy Mitas,¹⁰⁰ dělat technickou dokumentaci. O tom jsem nic nevěděl a nebyl jsem tak jazykově vybavený, abych mohl překládat cizí literaturu tohoto druhu, takže jsem to odmítl. Nakonec mi dali, že mě buď dají do Mototechny nebo mě už nic nabízet nebudou. Řeknou, my jsme vám nabídli, vy jste to odmítl, tak si dělejte, co chcete. Tak jsem to akceptoval a jezdil jsem tam.

A v Mototechně jste dělal právníckou práci?

Tam bylo právní oddělení ale tam mě nechtěli... Myslím že už jsem vám říkal, že jsem nesměl pracovat uvnitř Prahy, myslím v centru...

To jste zatím neříkal, mluvil jste o tom, že jste se neměl v rámci svého zaměstnání stýkat s veřejností.

Po Chartě byl takový pokyn, že bych měl být někde zaměstnaný, ale ne v Praze, abych nemohl udržovat negativní vztahy. Takže mi dali tuhle možnost, kterou jsem akceptoval, a každé ráno jsem jezdil podnikovým autobusem do Stodůlek a každé odpoledne zpátky domů.

Jaké aktivity tehdy Mototechna vyvíjela? Tam se prodávala, nebo opravovala auta?

Dnes už v této podobě neexistuje, ale tehdy, protože bylo vše centralizované, to byl takový kombinát, Československý automobilový průmysl. V jeho rámci byly výrobní organizace, jako Škoda Mladá Boleslav, Tatra, Liaz a různé podniky, které vyráběly díly nebo příslušenství. V rámci tohoto velkého kombinátu fungovala Mototechna, jako organizace, která prodávala. Prodávala auta a náhradní díly v jednotlivých krajích a okresních městech. Odštěpný závod OZ 32, kde jsem pracoval, vidíte po pravé straně když jedete z Prahy na

---

¹⁰⁰ Mitas - závody na výrobu pláštěů pro zemědělské, mimoslaniční a stavební stroje, motocykly, vysokozdvizné vozíky, lehké nákladní automobily a některá letadla. Mitas Praha byl založen už v roce 1933 v Praze Strašnicích a jako akciová společnost funguje dodnes.

Plzeň, když jedete z Motola nahoru, tak je tam takový obrovský areál, je tam asi sedmipatrová budova a sklad. To byl centrální sklad náhradních dílů, z něhož se zásobovaly krajské mototechny a jejich závody.

Auta a náhradní díly, to bylo docela horké zboží, setkal jste se osobně s nějakou korupcí, úplatky a podobně?

No jistě, to samozřejmě existovalo, ale rozsah jaký to má dneska, to se asi nedá srovnávat.

Myslíte?

Řádově se to pohybovalo v mnohem menších hodnotách, než o jaké jde dneska. Prostě dneska jsou v běhu milionové a ještě víc než milionové hodnoty. Tak to tehdy samozřejmě nebylo.

Ale na těch vyšších úrovních to určitě probíhalo i tehdy.

No podívejte, to nemohlo fungovat, protože všechno bylo státní.

I státní zakázka je pořád zakázka.

Ale nebyl soukromý podnik, takže jste nemohla vydělat miliony jako ředitel nějakého podniku. Samozřejmě že to existovalo a mělo to různé formy. Já nevím, dříve v Pojišťovně, já jsem u toho nebyl. Samozřejmě tam existovali takoví, co likvidovali dopravní nehody a tam prostě ty úplatky byly. Ale říkám vám, že ty hodnoty byly řádově nižší. Také škoda, která vám vznikne na emběčku, je něco jiného, než na Mercedesu nebo BMW...

Jaká jste vůbec měl v životě auta?

My jsme měli až od roku šedesát devět MB jedenáctset.

Jakou barvu mělo a jak dlouho vydrželo?

To byla taková holubičí šed'. Vydrželo poměrně dlouho, pak ho můj syn jaksi zrušil v Chotkových sadech, jak je ta zatáčka. Bylo to v podzimním období, dostal smyk a opřel se o zed'. To už byl konec, protože auto už mělo své roky, to bylo už po listopadu.¹⁰¹

Jaký jste typ řidiče? Řídíte rád, nebo jen když musíte?

Já jsem se k autu dostal poměrně pozdě, v roce šedesát devět. Už jsem byl poměrně dost starší, takže jsem přeskočil to období, kdy se mladý člověk touží realizovat rychlostí. Bylo to už v době, kdy jsme jezdili s dětmi, takže v tomto směru jsem nebyl šofér, který by podléhal touze předjíždět a být první. To rozhodně ne. Ale v jistých letech jsem řídil docela rád... Já jsem tehdy neměl moc peněz, nebo, neměli jsme moc peněz, takže to auto jsme používali jako dopravní prostředek, když jsme jezdili z Prahy do Nymburka, nebo k mým rodičům do Pardubic. Nebo na takové ty nedělní a sobotní výlety, kdy jsme s klukama jezdili po hradech a zámcích. Jezdili jsme do hor a na Slovensko, ale auto nebylo předmětem každodenní potřeby. Později, když už kluci vyrůstali a chtěli řídit sami, tak jsem jim ho nechával a mé řidičské schopnosti atrofovaly.

V textu z „Některé problémy vývoje státní a politické organizace v Československu po roce 1956“ z počátku šedesátých let kritizujete kult osobnosti, poukazujete na podceňování demokratických forem socialistické politiky, kladete důraz na zákonnost, kritizujete rozpor mezi ustanoveními zákonů a společenskou praxí, to všechno chápu a dokonce mě překvapuje otevřenost této kritiky režimu. Nerozumím ale opakovaným odkazům na Lenina, v tom smyslu, že on to myslel dobře, že on by tyto chyby nedělal a tak dále. Bylo to proto, aby tento kritický text ve své době prošel, nebo jste tehdy opravdu věřil tomu že leninismus byl demokratický, zákonný...

Dnes je už těžké myšlenkově se vracet do té doby, protože přeci jenom uplynul dlouhý čas. Já si samozřejmě nemyslím, že Lenin byl vzor demokratického politika, ale zároveň si nemyslím, že Lenin a Stalin je totéž. Některé věci, které se děly a které jsou spojené s terorem a s metodami, co se nejvíc rozvinuly v rámci stalinistického systému vládnutí, se uskutečňovaly už za Lenina života. Ale přece jen Lenin žil po revoluci poměrně krátkou dobu a po atentátu na tom byl už zdravotně dost špatně, takže jeho vlastní aktivita ochabovala.

---

¹⁰¹ míněno po listopadu 1989, po Sametové revoluci

Zároveň si na základě zkušeností uvědomoval, že určité věci nejdou dělat tak, jak byly zamýšleny. Proto tam tehdy byl obrat od válečného komunismu k období NEPu a NEP znamenal vlastně uznání tržní ekonomiky.¹⁰² Čili, ty věci jsou komplikované, ale protože Leninovo období po Říjnové revoluci bylo relativně krátké, je těžko říct, jak on by působil, kdyby nedošlo k jeho poměrně brzkému skonu. Samozřejmě i ty momenty o kterých jste mluvila, v tom do jisté míry byly obsaženy. Protože kritika Stalina z leninských pozic byla méně napadnutelná. Nemluvil bych ale pravdu, kdybych tvrdil, že tenhle taktický moment byl zcela určující, to asi ne.

V textu také kritizujete organizační fetišismus, tendenci k dekretování, byrokratismus a proti tomu se stavěla i skupina Brněnských socialistů. V roce 1970 sepsali Malý akční program, ve kterém mimo jiné požadovali odstranění byrokratizmu, vedoucí úlohy komunistické strany, Národní fronty, chtěli orientovat zahraniční politiku na západní státy a tak dále...¹⁰³ Jaký jste měl na tuhle skupinu názor? Sympatizoval jste s nimi, měl jste s nimi nějaké styky?

Na to vám nemohu odpovědět zcela přesně, protože si nejsem jist, jestli jsem o této konkrétní brněnské skupině věděl, možná že ne. Začátkem sedmdesátých let tady byly soudní procesy s mladými socialisty, to byl Petr Uhl,¹⁰⁴ Vladimír Laštůvka¹⁰⁵ a celá řada dalších. Ti měli také

---

¹⁰² NEP - hospodářská politika komunistické strany a sovětské vlády v období přechodu k socialismu. Podle zásad vypracovaných V. I. Leninem byla vyhlášena v březnu 1921 a dovršena ve 2. polovině 30. let 20. století. Opatření: nahrazení povinného odvodu zemědělské výroby naturální daní, povolení soukromého obchodu, malých podniků, přípuštění státního kapitálu ve formě koncesí, pronájmu malých průmyslových podniků i půdy pod přísnou kontrolou státu, převedení státního průmyslu na chozrasčot, nahrazení naturálních mezd peněžními a to podle kvality a množství práce atd. Zdroj: <http://lite.cojeco.cz/>

¹⁰³ viz. Milan Otáhal, První fáze opozice proti tzv. normalizaci. Dvě desetiletí před listopadem 89. Ed. E. Mandler. Praha, Maxdorf 1993, str. 11–33

¹⁰⁴ Petr Uhl (*8. 10. 1941), český novinář a politik, původním povoláním strojní inženýr (1963 absolvoval ČVUT). V 70. a 80. letech jeden z aktivistů disentu, zastával stanoviska blízká trockismu a západoevropské "nové levici" (autor spisu Program společenské samosprávy, Kolín nad Rýnem 1982). 1984–1991 člen IV. internacionály, signatář Charty 77, spoluzakladatel VONS (1978), v 60. a 70. letech několikrát vězněn, člen Čs. helsinského výboru, 1988–1990 redaktor Východoevropské informační agentury, (19.–26.11.1989 vězněn v souvislosti se zveřejněním zprávy o údajné smrti studenta M. Šmída 17.11.1989). 1989–1992 představitel Levé alternativy, 1991–1992 člen OH a poslanec SN FS, Od února 1990 do září 1992 generální ředitel, 1992–94 redaktor ČTK. 1994–1996 šéfredaktor revue Listy, 1993 spolupracovník, od roku 1996 redaktor deníku Rudé právo, resp. Právo. 1998–2001 předseda Výboru pro národnosti vlády ČR, zmocněnec vlády ČR pro lidská práva a předseda Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity. Autor esejisticko-memoárové knihy Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla (1998).

¹⁰⁵ Vladimír Laštůvka (*8.6.1943), jaderný fyzik, politik, 1966–1969 člen Komunistické strany, 1977 vězněn, podle některých dřívější spolupracovník StB, momentálně poslanec ČSSD za Ústecký kraj

koncepce samosprávného socialismu, s nimi jsem dokonce někde polemizoval, ale později, v nějaké práci, jsem reagoval na tyto názory kriticky. Myslím, že to byly idealizované představy o tom, co samospráva může nebo nemůže. Pokud jde o tu brněnskou skupinu, tak o té jsem myslím tehdy nevěděl.

Brněnští socialisté nechápali socialismus jako systém nebo ideologii, ale jako způsob řešení každodenních problémů, jak jste viděl socialismus Vy?

Protože socialismus je obecný pojem, má samozřejmě x významů. Těžko najdete nějakou určující nebo jednoznačnou definici, která by byla obecně přijata. Ale přiznávám se, že tehdy jsem si skutečně myslel, že socialismus je společenský systém, který nahradí ten kapitalistický.

Jak jste si představoval správné fungování socialismu? Kritizoval jste různé chyby, tak jak jste si představoval, že by to mělo fungovat?

Určité věci v tomto smyslu se realizovaly v reformách, respektive v návrzích reform z roku šedesát osm. Něco už předcházelo, byla tady komise Františka Vlasáka a Oty Šika¹⁰⁶ pro reformu národního hospodářství. A vzhledem k tehdejšímu stupni poznání, který odpovídal tomu, že socialistický systém - s vědomím všech nepřesností, abychom to nějak určili - netrval zas tak dlouho, takže poznání existující skutečnosti tím bylo determinováno. Tady se už třeba počítalo s tím, že plánování musí být nějak spojeno i s tržní ekonomikou, se zbožní výrobou. Že zbožní výroba není něco, co patří jen ke kapitalismu, že musí existovat i za socialismu. A teď šlo o ten vztah: co má být určující, nebo jaký má být poměr, co se má plánovat a co má být ponecháno, kde se uplatní pravidla, nebo zákonitosti tržní ekonomiky, zbožní výroby. Z hlediska dnešního, polistopadového, nebo ponormalizačního, je zřejmé, že představa o tom, že plánování může mít tak velkou váhu, jaká se mu tehdy přikládala, je už překonaná a že tržní ekonomika je silnější. Byl to ale určitý proces. Já si myslím, že kdyby se ty reformy byly realizovaly, že by to pak mělo svůj vnitřní vývoj, logiku a vyvíjelo by se to dál. Třeba my jsme tady znali - když mluvím za skupinu lidí jako jsem byl já - a s jistým

---

¹⁰⁶ Prof. Ota Šik, narozen 1919, v letech 1961–1968 byl ředitelem Ekonomického ústavu Československé akademie věd; od roku 1963 vedl komisi pro hospodářskou reformu; v roce 1968 byl místopředsedou vlády a ministrem během „Pražského jara“, po srpnu 1968 emigroval do Švýcarska; v letech 1970–1989 působil jako profesor srovnávacích ekonomických teorií na universitách v St Gallen a v Curychu ve Švýcarsku. Zdroj: www.sds.cz

uznáním jsme hleděli na jugoslávský systém, který zdůrazňoval samosprávu. I když tam ta samospráva byla spíš ideologie, než že by to reálně fungovalo, ale přece jen vzhledem k tomu, co se spojovalo se socialismem, to působilo velmi sympaticky. Jeden z vedoucích představitelů svazu komunistů Jugoslávie tehdy - v polovině šedesátých let - s velkým uznáním mluvil o skandinávském, nebo švédském socialismu. Uznal to jaksi za socialismus. To také v určitém ohledu působilo proti té strnulé představě, že je jen jedna sovětská forma. Pak už se to hroutilo, lidé se otevírali možnostem jiného poznání a jiné společenské praxe, ale byly to všechno zárodky. Protože ale zase Titovy vztahy se Sovětským svazem nebyly dobré, tak jsme s těmi jugoslávskými argumenty museli zacházet jaksi opatrně.

Ráda bych si dala dohromady Vaše pojetí socialismu. Z dosavadních rozhovorů se mi to jeví tak, že jste pro tržní ekonomiku, politickou pluralitu, demokracii, dodržování zákonnosti, to jsou věci, které mi moc nesedí dohromady se socialismem, ale možná je to proto, že ho vidím jinak...

Protože jste mladá, tak jste zažila jako dítě to, co je spojováno s obdobím normalizace. To už se socialismus opravdu ukazoval jako systém strnulý, bez možnosti vnitřního pohybu, který v podstatě společnost poutá a nedává žádný impulsy pro její rozvoj. Ale tohle tehdy tak ještě nebylo.

A jaká je tedy Vaše představa? Protože Vy jste zřejmě stále ještě duší socialista.

Docela hezky o téhle věci píše Zdeněk Mlynář v knížce, kterou napsal společně s Gorbačovem, a která se jmenuje *Reformátoři nebývají šťastní*. Tam je rozbor všech těchto problémů, jak společenského pohybu a jeho možností, tak i jejich představ a zhodnocení vlastních zkušeností z fungování toho systému. Oni potom docházejí k tomu, že socialismus je určitá idea touhy po lepším společenském uspořádání. Já jsem si dal jako volební heslo: *Jsem pro svět, kde je více rovnosti a kde se dá líp žít*. Čili neustálé usilování o to, aby společenské nerovnosti byly udržovány v určité snesitelné míře, protože vím, že je nelze úplně zrušit. Aby pojmy sociální spravedlnost a sociální soudržnost nebyly jen prázdná hesla, ale aby měly skutečný obsah. Ale představa o zcela novém společenském řádu, ta teď žádné konkrétní obrysy nemá. To jsou nějaké zcela utopické představy a vývoj světa v této oblasti vede spíš ke skeptickým soudům.

Vaši synové už v osmdesátých letech chodili na střední školu a pak na vysokou, jak vnímali vaši disidentskou pozici? Musel jste jim někdy vysvětlovat co a jak se kolem nich děje?

Na to nemohu odpovědět zcela přesně, to byste musela mluvit s nimi a je nehodlám do těchto věcí vtahovat. Já jsem se jim samozřejmě snažil určité věci vyložit, o určitých věcech mluvit, aby pochopili, že to z mé strany není nějaký nesmyslný truc, nebo póza, že je to pro mě důležitý osobnostně - aby člověk mohl žít v jistém souladu sám se sebou. O tom jsme občas mluvili, zejména když jsme chodívali o Štědrém dnu na ty naše procházky. To je doba, je člověk vnímavější k tomu, co mu říká ten druhý.

A pochopili to? Vzali to?

Já myslím že jo, že to naše vztahy nenarušilo, naše vztahy jsou dobré, já myslím, že to pochopili. I určité potíže, které měli, protože byli na vojně sledováni a podobně, brali sportovně. Já myslím, že už byli v té době dospělí a brali to s nadhledem.

Kde byli na vojně?

Oni byli vysokoškoláci, takže měli jakousi vojnu na technice a pak po ukončení školy rok na Moravě. Nejdřív byli společně u Brna v nějakém základním kurzu, kde se probíraly elementární věci. Pak byli rozdělení, jeden byl na nějaké radarové stanici a druhý někde jinde...

Jak jejich zkušenost z dospívání ovlivnila jejich politické názory?

Oni mají jiné vzdělání, jsou technici, elektrotechnici, jejich pracovní zaměření je jiné, nemá bezprostřední vztah k politice a dost je to zaměstnává. Takže já myslím, že mají takovou obecnou orientaci a nemyslím si, že by je česká politika naplňovala nějakým zvláštním zaujetím. Chodí volit, ale že by byli aktivní v nějaké politické straně, to nejsou.

Když jste po listopadu znovu aktivně vstoupil do politického dění, byl jste nejdřív členem Občanského fóra. Proč jste se nevrátil do Komunistické strany? Proč jste se rozhodl pro Sociální demokracii?

Komunistická strana byla dvacet let hlavním představitelem režimu, se kterým jsem nesouhlasil, proti němuž jsem vystupoval a nenastala tady žádná obroda toho druhu, kterou byste mohla třeba spojovat s Gorbačovovou Perestrojkou. Nic takového tady nenastalo. Po 17. listopadu 1989, když se ty - použiju bojového termínu - fronty jasně vyhranily, tak jsem byl samozřejmě na té druhé straně. Ale nestal jsem se bojovým antikomunistou v tom primitivním smyslu, jaký se ještě dneska někde uplatňuje. Považoval jsem za možné s nimi jednat a snažit se o to aby tady změna poměrů nastala relativně klidně, civilizovaně a kulturně. Aby ztráty s tím spojené byly co nejmenší. A pokud jde o Občanské fórum, když se podíváte na zastoupení těch lidí, který byli na prvním shromáždění, tak mezi nimi byli i komunisté. To bylo velmi široké shromáždění, protože i v rámci komunistické strany byli lidé, kteří s tím strnulým nesouhlasili. Mělo to přece jenom jisté pohyby a za Gorbačova to zesílilo. V roce osmdesát sedm tady byly jisté snahy aby se změnilo vedení, do vedení se měl dostat Štrougal. Pak to nějak padlo a nastoupil Jakeš,¹⁰⁷ čímž se potvrdil strnulý dogmatický kurz, pokud možno nic nedělat... Jisté liberální tendence v KSČ se projeví v prvních dnech OF, já si pamatuju, když jsme byli na Václavském náměstí na balkónech Melantrichu, tak tam taky mluvil jeden komunista, nevím, jak se jmenoval. OF nemělo žádný pevný propracovaný program společensko-politických a ekonomických reforem. To přišlo rychle, takže jsme dali dohromady zásady Občanského fóra, pak se ty programy dávaly dohromady, potom Miloš

---

¹⁰⁷ Miloš (též Milouš) Jakeš (*12. srpna 1922), český komunistický politik, v sedmdesátých letech 20. století jeden z vrcholných představitelů tzv. normalizace v Československu a v letech 1987–89 generální tajemník Komunistické strany Československa (KSČ). Jakešova politická kariéra začíná po roce 1950. Od roku 1945 působí ve Zlíně ve stranických (komunistických) funkcích, 1950 se stává předsedou (okresního i městského) národního výboru v Gottwaldově (tak se jmenuje po komunistickém převratu Zlín) - v této funkci pak Jakeš působí do roku 1952. 1952–55 je tajemníkem ústředního výboru Československého svazu mládeže, členem předsednictva stejné organizace je od roku 1948. 1955–58 studuje na Vysoké škole stranické v Moskvě, po návratu se stává jedním z hlavních představitelů konzervativního křídla v KSČ. 1958–1961 působí ve funkci vedoucího oddělení pro národní výbory na ústředním výboru KSČ. 1961–63 je vedoucí Ústředního výboru pro věci národních výborů, 1963–1966 první náměstek předsedy Ústřední správy pro rozvoj místního hospodářství. Do června 1968 první náměstek ministra vnitra pro civilně správní úsek. V srpnu 1968 je jedním z účastníků tzv. moskevských jednání s L. Brežněvem, která nakonec vyústí v okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. V březnu 1968 je zvolen předsedou Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ (členem komise je přitom od roku 1966) - v této funkci pak zůstává do roku 1977. V sedmdesátých letech je jedním z hlavních představitelů tzv. normalizace v Československu, podílí se významně na čistkách ve společnosti i v KSČ. 1977 se stává členem ústředního výboru KSČ, od 1981 je členem předsednictva. V roce 1987 nahrazuje G. Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ, snaha o polovičaté reformy při zachování politického monopolu KSČ končí 1989 naprostým fiaskem - po listopadových událostech roku 1989 vůdčí role KSČ v Československu končí, Jakeš je donucen odejít z čela strany (24. listopadu) a v prosinci téhož roku (5. prosince) je na mimořádném sjezdu KSČ ze strany vyloučen. Ještě stále v prosinci roku 1989 se vzdává i svého poslaneckého mandátu (poslancem je přitom od roku 1971) a odchází z politiky. V devadesátých letech je proti Jakešovi několikrát vzneseno obvinění za jeho úlohu při srpnových událostech v roce 1968, nicméně nikdy není pravomocně odsouzen. Dnes žije Miloš Jakeš v ústraní. Zdroj: zivotopisyonline.cz

Zeman psal nějaký program, čili to už nebyl takový problém, protože ty věci už se před tím promýšlely. Byly tady vědecké ústavy, Prognostický ústav a jiné, které dělaly rozbor ekonomiky, možností a tak dále, takže tady bylo na co navazovat, nebo z čeho vycházet. Ale ta názorová, nebo ideologická diferenciacie, ta se začala projevovat postupně a v tomto ohledu, vzhledem ke své celkové minulosti, jsem neměl důvod, abych se zařadil někam jinam, než na tu, chcete-li, levou stranu. A když potom ne už OF, ale OH, si ujasňovalo svůj program, dostával jsem se do minoritní pozice, protože mé názory nebyly přijímány. Zdálo se jim, že jsou příliš nalevo, oproti představám většiny. Takže jsem se potom dohodl s Petrem Kučerou a z OH jsme vystoupili. To vystoupení bylo velmi přátelské, takže jsme ještě byli na sněmu, který se tehdy konal v Atriu, v nynějším Hiltonu. Tam jsme se rozloučili. Před tím jsme jednali s Jiřím Horákem,¹⁰⁸ jako předsedou ČSSD, že bychom tedy byli na kandidátkách socdem. On¹⁰⁹ se do vlasti vrátil z Ameriky s představami, že Sociální demokracie se tady rychle obnoví a získá pozici, kterou měla. To se nenaplnilo, protože socdem se tím, jak byla od listopadu mimo Občanské fórum, vlastně dostala mimo hlavní proud. OF jim sice dávalo určité možnosti, že můžou působit v jeho rámci, ale oni dávali přednost působení mimo, samostatně. Ve volbách v roce devadesát Sociální demokracie propadla, takže si Horák uvědomil, že osobnostní zdroje ve straně nejsou dostatečné. Proto umožnil, aby do Sociální demokracie přicházeli lidé z někdejšího OF a případně i z jiných stran. Přišli tam i lidé ze Socialistické strany...

Kdy to přesně bylo?

To bylo v roce devadesát dva. Do Sociální demokracie jsem formálně vstoupil poměrně pozdě, protože uvnitř Federálního Shromáždění a jeho politických klubů probíhaly diferenciacní procesy. Já jsem byl nejdříve v klubu OF, který se potom různě dělil, potom to bylo OH... Nezapomeňte, že jsem byl prvním místopředsedou Federálního shromáždění. Kdybych tehdy vystoupil a stal se členem socdem, tak asi by ty tlaky na to, abych byl odvolán, zesílily a těžko bych jim mohl čelit. Protože by nebyl důvod, abych tuto funkci zastával, kdybych byl sociální demokrat. Ta strana tam vlastně měla poměrně malou frakci,

---

¹⁰⁸ Jiří Horák (1924–2003), politolog a politik; profesor Manhattan College v New Yorku, 1961–1972 místopředseda, poté generální tajemník Rady svobodného Československa, jeden z představitelů exilové ČSSD, 1990–1993 předseda ČSSD ve vlasti. Zdroj: Československé dokumentační středisko <http://csds.cz>

¹⁰⁹ Jiří Horák

kteřá se vytvořila z dřívějšího OF. Myslím si, že bylo účelné, abych v té funkci vydržel, protože to bylo pro chod Federálního shromáždění tehdy důležité.

Takže vašemu přesvědčení už odpovídala spíše Sociální demokracie, než Komunistická strana, i když i ta se určitým způsobem proměňovala. Jak se vůbec díváte na to její polistopadové přetváření?

Ona se proměňovala opravdu dost postupně a ten proces nebyl jednoduchý. Svého času byl předsedou režisér Svoboda, který se pokoušel stranu reformovat, ale pak zjistil, že jeho představy se nerealizují, tak se se stranou rozloučil... Dřív to byla vlastně jednotná Komunistická strana Československa, byť měla ta Slovenská strana jisté samostatné postavení. Ale potom už v rámci Federálního shromáždění se rozdělili, když začal dominovat česko-slovenský problém. Takže Komunistická strana Slovenska se poměrně brzy potom přejmenovala na SDL, Stranu demokratické levice. Tyhle procesy jsme my sledovali zvenčí, jednali jsme s nimi, protože bylo důležité, aby některé věci ve Federálním shromáždění prošly, ale nějaké střety tam určitě byly.

Jak jste vnímal předrevoluční útlum v Chartě? Ve druhé polovině osmdesátých let místo rostoucího vlivu spíše ztrácela dech, váhala, řešila otázku, jak dál, jak jste to viděl?

Je pravda, že v průběhu osmdesátých let bylo takové období, kdy se toho u nás moc nedělo. Venku to bylo jiné. I ta represe, která byla poměrně silná po Chartě a začátkem sedmdesátých let, ve druhé polovině osmdesátých let ochabovala. Souviselo to i s tím, že v pětiosmdesátém nastoupil Gorbačov a ze Sovětského svazu chodily jiné impulzy. Pokud jde o Chartu, v průběhu doby přicházeli další signatáři a ti měli někdy pocit, že původní Charta je moc opatrná, nebo že bychom měli vystupovat aktivněji v politických věcech. Vyvstávaly spory o identitu které jste zřejmě měla na mysli. Co to vlastně Charta je? Je to opozice, nebo ne? Ve spojení s Chartou, ale ne přímo jako chartovní iniciativa, se vytvářelo HOS, Hnutí za občanskou Svobodu,¹¹⁰ to už mělo politickou dimenzi, byl tam už vysloven požadavek

---

¹¹⁰ Hnutí za občanskou svobodu (HOS) je nezávislá občanská iniciativa, kterou 15. října 1988 založili stoupenci Charty 77. Požadovali nastolení pluralitní demokracie a umožnění drobného a středního podnikání. Hnutí se uvedlo manifestem Demokracie pro všechny, v němž upozornilo na hluboký mravní úpadek československé společnosti. Tímto prohlášením se stalo HOS skutečným politickým oponentem vládnoucí KSČ, byl to počátek diferenciacie vnitřně velmi různorodé Charty 77. Manifest podepsalo 126 občanů. Zdroj: Wikipedie

politické plurality a tak dále. Jenže to už ale bylo spojeno s tou fází, která souvisela s pohybem v Sovětském svazu, s Perestrojkou, s Glasností a tak. Režim tady to sice nechtěl, ale nemohl to úplně přímo odmítat, takže se utvářelo takové zvláštní klima, které dávalo podněty k určitým iniciativám tohoto druhu.

Byl jste na straně, která stála o aktivnější zapojení Charty do politiky, nebo jste spíš zastával její specifickou pozici vně?

Já myslím, že jsem byl v rámci takového základního proudu, který znamenal, že Charta není přímo politická opozice, že je to názorová platforma, která chce aby režim dodržoval vlastní zákony, což pro něj bylo svým způsobem nemožné. A některé věci, které měly už politicko-opoziční charakter, jsem považoval za vhodné dělat mimo Chartu. Vedle HOSu začala vznikat i takzvaná Obroda,¹¹¹ to byli někdejší reformní komunisti, kteří si mysleli, že lze touto cestou nějak navázat na rok 1968...

Neuvažoval jste o vstupu do Obrody?

Podívejte, v Obrodě byla řada mých blízkých politických přátel, ale já jsem v Obrodě nebyl. S některými jinými přáteli, jako byl Rudolf Slánský, nebo Jiří Dientsbier,¹¹² jsme usoudili, že už je to překonaná fáze. I reformní úsilí Gorbačova, ať už v teoretické, nebo v praktické oblasti tady nemělo ohlas. Tak jsme dospěli k názoru, že touto cestou už se to vyvíjet nebude.

---

¹¹¹ V druhé polovině roku 1988 se z bývalých členů KSČ, vyloučených po roce 1969, počala sdružovat iniciativa, která postupně vytvořila Klub Obroda. Oficiálním mluvčím Obrody se stal prof. Vojtěch Měnl, autorem programového prohlášení byl dle vlastních slov, Čestmír Císař. Klub Obroda, jako jediná část opozice navázala styk s vedením KSČ. Z rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ s ní vstupuje v kontakt vedoucí oddělení Společenských organizací Jan Bouchal. Klub Obroda vyvíjel činnost s vědomím ostatních opozičních skupin a zaměřoval se zejména k reformním snahám inspirovaným vývojem v SSSR po nástupu Gorbačova. Obracel se ke komunistickým a socialistickým stranám v zahraničí a pokoušel se i ovlivnit členskou základnu KSČ. V duchu svého rázu usiloval o novou obrodu socialismu, čímž v podstatě navazoval na rok 1968. Stejně jako ostatní opoziční skupiny i Obroda byla pod dohledem StB, infiltrací tajných spolupracovníků StB. Zdroj: Digitální parlamentní knihovna www.psp.cz

¹¹² Jiří Dientsbier (*20.dubna 1937), novinář, československý politik, po listopadu 1989 ministr zahraničních věcí a místopředseda vlády. Vystudoval Filozofickou fakultu UK, ale již od roku 1958 působil jako zahraničně politický zpravodaj a později korespondent čs. rozhlasu, v roce 1968–1969 v USA. Podílel se v roce 1968 na obrodném procesu, mj. při rozhlasovém vysílání proti okupačním vojskům a musel pracovat jako dokumentátor a později jako topič. Patřil k vedoucím představitelům disidentského hnutí, signatář a mluvčí Charty 77 a člen Hnutí za občanskou svobodu. V letech 1979–1982 byl za tuto činnost vězněn. Dne 10. prosince 1989 byl pověřen vedením ministerstva zahraničí a od dubna 1990 zastával i funkci místopředsedy federální vlády. Patřil k čelným představitelům Občanského fóra a Občanského hnutí, od dubna 1991 jako předseda, a po skončení této kariéry pracoval ve službách OSN. Zdroj: Čestní občané města Kladna + www.ideon.cz

Měl jsem s nimi velmi dobré vztahy, účastnil jsem se jednání s nimi, ale do Obrody jsem nevstoupil.

Jak jste prožíval den 17. listopadu?

Sedmnáctý listopad byl poměrně studený den. Tehdy jsem dělal v Mototechně ve Stodůlkách a po pracovní směně nás rozvážely autobusy do Prahy, protože městská doprava tam nejezdila. Já jsem šel na Albertov, jako pozorovatel. Chtěl jsem vědět, co se bude dít. Sledoval jsem projevy, i když nebyly dobře slyšet. Byly tam tisíce lidí a já jsem se nedostal přímo tam, kde Katětov¹¹³ mluvil z balkónu. Sledoval jsem to z větší vzdálenosti. A jak šel potom průvod, tak jsem šel za ním, přidal jsem se spíš na konci a šel jsem s ním na Vyšehrad. To už mi ale byla hrozná zima, protože jsem nebyl teple oblečen a bylo několik stupňů pod nulou, co si pamatuju. Takže na Vyšehradě jsem to otočil a šel jsem na metro. To jsem ani netušil, že tam před tím někde zadrželi Dubčeka. O tom, co se dělo, jsem se dozvěděl až večír. Já nevím jestli ze zahraničního rozhlasu nebo jak, televize to ještě myslím nevysílala.

Co dělali v těchto dnech Vaši synové?

Byli na vojně. Určitou dobu nic nevěděli, televize o tom neinformovala. Potom až nějak v sobotu začaly kolovat zprávy o tom mrtvým Šmídovi¹¹⁴ a tak dále, potom už se to začalo rozbíhat.

---

¹¹³ Miroslav Katětov (17. března 1918–15. prosince 1995) matematik a pedagog. Syn českého legionáře a ruské matky. Od 1923 žil v Československu. 1935 zahájil studium na přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity v Praze. Druhá světová válka jeho studium přerušila, a proto mohl studium ukončit až v roce 1945. Od toho roku byl zaměstnán na přírodovědecké a později matematicko-fyzikální fakultě. 1948 se habilitoval a v roce 1953 byl jmenován profesorem. Ve školním roce 1953–57 byl zvolen prvním děkanem matematicko-fyzikální fakulty a v letech 1953–57 byl rektorem Karlovy univerzity. Od roku 1961 působil na matematickém ústavu ČSAV. 1962 byl jmenován akademikem. 1960–70 stál v čele matematického ústavu Karlovy univerzity. 1953 mu byla udělena státní cena za práci týkající se dimenze metrických prostorů. 1945–70 byl členem KSČ, poté mu bylo členství zrušeno. Po roce 1989 se účastnil na transformaci ČSAV. Byl velmi dobrý šachista, v mládí (1946–51) reprezentoval Československo. Jeho odborná matematická práce je věnována především obecné topologii, funkcionální analýze a obecné teorii entropie

¹¹⁴ Martin Šmíd byl fiktivní obětí policejního zásahu proti studentské demonstraci 17. listopadu 1989, která započala Sametovou revoluci. Zpráva o jeho smrti vyvolala velké pohoršení. Autorství této fámy není dosud vyjasněno. Zabitou obětí měl údajně být student Matematicko-fyzikální fakulty University Karlovy. Osoba tohoto jména na dané škole přitom skutečně studovala. Osobní svědectví tohoto opravdového Martina Šmída o tom, jak on sám prožíval 17. listopad, je dostupné na jeho osobní webové stránce. Zdroj: Wikipedie

Už jsme zmínili schůzi v Činoherním klubu, kde byly projevy různých lidí a dalo se dohromady OF, byl jste u toho?

Tam jsem nebyl, já jsem začal fungovat až v pondělí. Tehdy jsem po tom¹¹⁵ odjel v noci do Nymburka, takže ty první hodiny jsem sledoval v Nymburce, pak v neděli večír už jsme šli na Národní Třidu, dávali jsme svíčky ke Kaňkovu domu, do toho podloubí. V pondělí jsem šel do Činoherního klubu a odtamtud pak do galerie U Řečických. Potom si vzpomínám, že jsem ještě šel s Václavem Havlem domů, k jeho bytu a tam jsme se pak večír rozešli.

Tím, že jste přijel do Prahy až v neděli večer se mi vysvětluje, proč jste nebyl v osmnáctičlenném reprezentačním výboru, který byl zvolený na zakládající schůzi OF v neděli v Činoherním klubu. Jak jste se díval na iniciativu MOST? Znal jste jí už před listopadem, věděli jste, že fungovala už od září?

Ne, já jsem se s ní setkal až v rámci OF, já myslím, že před tím o tom nikdo nevěděl.

MOSTaři se prostřednictvím Oskara Krejčího¹¹⁶ zkontaktovali s Adamcem¹¹⁷, který byl, jak oni říkali, jediný, kdo byl ochotný se s nimi bavit, jak jste se na tohle díval?

---

¹¹⁵ V pátek po událostech 17. listopadu

¹¹⁶ Oskar Krejčí (*13. července 1948), politolog, autor mnoha knih a článků. V devatenácti letech zatčen při pokusu překročit státní hranici do Rakouska a po více než dvouměsíčním věznění odsouzen ke čtrnácti měsícům podmíněně. Rok pracoval jako horník na dole gen. Jeremenko v Ostravě a více než rok jako strojník na KVHU ve Vřesové na Sokolovsku; zde vstoupil do KSČ. Absolvoval filozofickou fakultu UK v Praze, pracoval na Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV. Byl na dlouhodobých vědeckých stážích v Sovětském svazu a v USA. V seznamu spolupracovníků StB je evidován jako rezident. V současnosti je vedoucím katedry mezinárodních vztahů a diplomacie na Fakultě politických věd a mezinárodních vztahů University Mateja Bela v Banské Bystrici a spolupracuje s Ústavem politických věd SAV v Bratislavě. V Česku působí jako redaktor týdeníku Ekonom. V Britských listech publikuje od roku 2002.

¹¹⁷ Ladislav Adamec (*10. září 1926) dlouholetý komunistický funkcionář a člen vlády, československý premiér 1988–1989. 1946 vstoupil do KSČ, 1958–1961 absolvoval Vysokou školu politickou, pak se stal předsedou Krajské plánovací komise a místopředsedou KNV v Ostravě. 1966 zvolen do Ústředního výboru KSČ. 1968 se držel stranou, proto ho sjezd KSČ 1971 zvolil do Ústředního výboru. 1987 jmenován předsedou české vlády, 1988 předsedou federální československé vlády. 1989 19. listopadu v nočních hodinách Adamec přijímá zástupce iniciativy Most (její dva nejznámější protagonisty, Michala Horáčka a Michaela Kocába). 21. listopadu se - bez souhlasu vedení KSČ - schází se zástupci OF (Jan Ruml, Jiří Bartoška). Adamec na schůzce uznává, že jsou nutné společenské změny, je ochoten přehodnotit postoj k roku 1968, přesto je zřejmé, že chce udržet pozice své i KSČ. O dva dny později odlétá do Moskvy na konzultaci s Gorbačovem. Ten jej nakonec vůbec nepřijal. ÚV KSČ Adamec nezmínil do nového předsednictva. 26. listopadu byl Adamec pozván Občanským fórem, aby promluvil na manifestaci na Letenské pláni. 800 000 přítomných zprvu premiéra přijalo vlídně, protože byl prvním představitelem vládnoucí mocí, který se setkal s občanskými iniciativami. Když ale odsoudil vyhlášenou generální stávkou, byl vypískán. 3. prosince jmenoval prezident republiky novou vládu, opět s předsedou Ladislavem Adamcem. Z 20 členů vlády bylo 15 komunistů. OF i VPN tuto vládu odmítli. 7. prosince

Já jsem do té doby s Adamcem žádné dobré zkušenosti neměl, psal jsem mu nějaký dopis, na který mi neodpověděl. Stěžoval jsem si v něm na to, že nás policie zadržela, když jsme jeli na nějaké polské setkání, vysadili nás z vlaku, vzali nám pasy a tak dále... A on byl tehdy ve Vídni a tam dostával otázky jak se tady režim chová k politickým oponentům a podobně a odpovídal po mém soudu dost negramotně... Takže jsem neměl žádný zvláštní důvod s ním spojovat nějaké naděje. Po listopadu jsem změnil názor ne v tom smyslu, že bych jaksi zcela korigoval své někdejší zkušenosti a znalosti Adamce, ale reálný vývoj mu dal pozici, z níž on mohl situaci opravdu významně ovlivňovat. On byl potom opravdu jediný, s kým se dalo jednat. Protože jako OF jsme nechtěli moc jednat s komunisty. My jsme chtěli prostě jednat s těmi, kdo představují stát. A s Husákem jsme také neměli moc chuti jednat, protože Husák byl typický představitel normalizačního režimu. Adamec si z tohoto hlediska přece jen získal - protože byly určité pohyby na ÚV - v tomto směru pozici, ze které mohl jednat, a která mu dávala poměrně široký prostor. Já jsem mu při jednání řekl, že je na něm, jak tyhle direktoriální možnosti využije.

22. listopadu pak do OF přišli ekonomové z prognostického ústavu, Václav Klaus a ostatní, jak jste vnímal proměnu OF po jejich příchodu? Protože jejich příchod OF zásadně ovlivnil.

To už je dojem ex-post. V tom začátku se to takhle nepociťovalo, že by oni tam dominovali, to tak nebylo. To bylo spíš až později, až když se začalo mluvit o ekonomických věcech. Já jsem ocenil, když se dávaly dohromady programové zásady OF, že tam Václav Klaus přišel. Já jsem ho před tím nikdy neviděl. Nemyslím jen ten rozdíl zevní, že on byl v saku s kravatou, na rozdíl od nás, který jsme byli ve svetrech, to nepovažuji za podstatné, ale on byl jaksi opravdu systematický a pracovitý. Takže to tam hned začal sepisovat a dal tomu určitý pracovní režim. Takové ty řeči, ke kterým byla v OF tendence, různé věci diskutovat z různých stránek, ty ho příliš nelákaly, on byl v tomto směru věcný, ty zásady se poměrně rychle daly dohromady a jsou myslím docela slušné, když uvážím tu dobu.

Takže Václav Klaus na Vás při prvním setkání zapůsobil dobře?

Adamec ze své funkce odstoupil. Vedením vlády byl poté pověřen Marián Čalfa. Koncem prosince 1989 byl Adamec zvolen do funkce předsedy KSČ a po červnových volbách zasedl za tuto stranu ve Federálním shromáždění. Pro svou neschopnost stranu reformovat byl na podzim 1990 vystřídán na místě předsedy strany Jiřím Svobodou a stáhl se z veřejného života do soukromí. Zdroj: Wikipedie

Tehdy dobře.

Na prvním setkání s Adamcem, na kterém ho OF pozvalo na demonstraci, jste ho požádal o důležitou věc, a totiž o to, aby byla demonstrace přenášena televizí. Tušil jste už tehdy, že Adamec bude později hrát o prezidentské křeslo?

Ne, mě to nenapadlo a myslím, že nikoho z nás to nenapadlo. My jsme na začátku nečekali, že to půjde tak rychle. Naše původní představy vůbec nebyly takové, že by OF participovala na vládě, nám šlo o to, vyvíjet na ně tlak, aby se chovali jinak. Původní představa nebyla, že by OF šlo do vlády, protože opravdu vzniklo jako velmi neorganické hnutí. Žádná personální politika tam nebyla. My jsme v Auroře s Pavlem Rychetským¹¹⁸ přemýšleli, koho uděláme ministrem spravedlnosti, tak zavolal Dášu Burešovou.¹¹⁹

Jak jste zapadl do OF? Chodil jste tam každý den?

Od pondělí 20. listopadu jsem tam už byl soustavně, zapadl jsem bez problémů, protože tam byla spousta mých dobrých přátel a známých z doby Charty, takže v tom nebyl nejmenší problém.

Vzpomněl byste si, co se řešilo v době Vašeho příchodu do OF?

To už vám detailně nemůžu říct, to byly ty začátky, takže se ujasňovalo co a jak, to asi byste spíš zjistila z té Sukovy knihy...

---

¹¹⁸ JUDr. Pavel Rychetský (* 17. srpna 1943), český právník, politik a soudce. Studoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Poté nastoupil k Městskému soudu v Praze jako soudní čekatel, ale bylo proti němu zahájeno soudní stíhání kvůli jeho protestům s účastníky tzv. majálesových událostí. Od té doby pracoval jako asistent na Právnické fakultě. Od roku 1968 až do sametové revoluce pracoval jako podnikový právník. Stal se signatářem Charty 77, publikoval v samizdatu i exilových časopisech. Dne 8. ledna 1990 byl jmenován generálním prokurátorem České republiky. V červnu 1990 se stal místopředsedou vlády ČSFR. Ze své pozice předložil Federálnímu shromáždění řadu ústavních zákonů. Od roku 1992 vykonával advokátní praxi a přednášel politologii na Fakultě mezinárodních vztahů VŠE v Praze. V letech 1996 až 2003 byl senátorem ve volebním obvodu č. 12 (Strakonice). Do jmenování místopředsedou vlády ČR zastával funkci předsedy Ústavně-právního výboru Senátu Parlamentu ČR, byl členem Mandátového a imunitního výboru a Organizačního výboru. Dne 6. srpna 2003 byl jmenován do funkce předsedy Ústavního soudu.

¹¹⁹ JUDr. Dagmar Burešová (* 1929) je česká advokátka. Působí v Praze, v období tzv. normalizace zastupovala v procesech disidenty. Od prosince 1989 do června 1990 ministryně spravedlnosti, 1990 předsedkyně České národní rady, od roku 1998 členka správní rady Česko-německého fondu budoucnosti. Jako ministryně spravedlnosti iniciovala vydání osobních dopisů JUDr. Milady Horákové do rukou pozůstalých.

Koho jste v OF vnímal jako nejdůležitější osoby, jako authority, bylo to stejné jako v Chartě?

Podívejte, Charta byla trochu jiné společenství. To nebylo společenství lidí, kteří by se soustavně scházeli. To bylo společenství založené na určitých shodných ideových a morálních postojích, které stvrzoval podpis Charty. A potom se to ukazovalo v práci na dokumentech, případně na stanoviscích k určitým věcem, které byly pro Chartu z hlediska její pozice důležité. Ale setkání chartistů v té době nebylo mnoho, vždycky to bylo omezeno, protože to bylo spojeno s rizikem policejního zásahu. OF bylo společenství jiné. V prvních dnech a týdnech, když jsme se potom přesunuli do Laterny Magiky,¹²⁰ tam byly opravdu desítky lidí, Suk to popisuje opravdu přesně, tam se neustále tvořily scénáře organizační struktury, krizový štáb, komise politická a jiná a tak dále... Ale podle těch scénářů to nikdy nefungovalo, ani fungovat nemohlo. To byl takový plynulý pohyb dějů i lidí, s tím, že se vydělovala vedoucí skupinka a samozřejmě rozhodující úlohu v té době měl Václav Havel, to bylo nesporné a nepochybné.

Máte nějaké vzpomínky na řečnění na demonstracích?

Vím, že poměrně brzo jsem byl ve Vinohradském divadle, to ještě bylo v počátcích. Tam, co si vzpomínám, mluvil Čestmír Císař, pak ještě mluvil někdo za Národně Socialistickou stranu, další osoby si už nevybavuji.

Prvním větším úspěchem OF bylo odstoupení Miloše Jakeše a předsednictva sekretariátu strany, jak jste v té době vnímal Jakeše? Mnoho lidí se na něj dívalo jako na komickou figuru...

Komickou figurkou se stal zejména tím projevem na Červeném hrádku, který se rozšířil mezi lidi. Asi to byl záměr těch struktur, které ho neměly moc v lásce. Jinak já si ho pamatuju z roku šedesát osm, kdy on patřil k těm, kdo se postavili za sovětský zásah, takže v tomto směru jsem o něm neměl žádné iluze a byl to pro mě typický představitel aparátu, ne příliš přemýšlivý.

---

¹²⁰ Laterna magika - divadlo v Praze na Národní třídě, které se v polovině sedmdesátých let stalo součástí Národního divadla. V prvních dnech Sametové revoluce zde sídlil Štáb OF, 4. prosince 1989, se odstěhoval do budovy Špalíčku na druhém konci Jungmannova náměstí, kterou OF přidělily úřady.

To je hezky řečeno. Po stávce 27. listopadu 1989 vyšlo stanovisko OF a VPN k jednání s předsedou vlády Adamcem. Ten se zavázal do 3. prosince sestavit novou vládu, a také předložit Federálnímu Shromáždění návrh ústavního zákona, kterým se vypustí vedoucí úloha KSČ. Já jsem se v jedné pramenu¹²¹ dočetla, že jste, při jednání zástupců OF s Adamcem o tomto bodu, navrhol místo vedoucí úlohy strany vedoucí úlohu dělnické třídy, nebo pracujícího lidu, proč?

No, to psal Václav Havel, nic takového nebyla pravda, nevím, jak Václav Havel na to přišel. Ověřoval jsem si to, protože přece jenom, paměť není dost spolehlivá. Takže jsem volal Mariána Čalfa¹²² a ten mi potvrdil, že žádné setkání, nebo jednání o této věci, o němž Václav Havel píše, se nekonalo, takže to je Havlova fabulace. Nic takového nepřipadalo v úvahu.

Ptám se, protože v Sukovi jsem se to nedočetla.

Tohle tam Suk nemá. Také jsem si to ověřoval a on potvrdil, že nic takového v dokumentaci není. Proč to Václava Havla napadlo, to se zeptejte jeho.

OF také požadovalo odstoupení Gustava Husáka do 10. prosince, proč požadovalo odstoupení prezidenta, když ještě vůbec nemělo představu, kdo jiný by tu funkci vykonával za něj?

Nemůžete ty věci brát jako příběh o normálně fungujícím státě v normálních poměrech. Husák byl nejtypičtější postava normalizace. On ztělesňoval normalizaci, on ztělesňoval

---

¹²¹ In Václav Havel, Prosím stručně

¹²² Marián Čalfa (* 7. května 1946) slovenský právník a komunistický funkcionář. 1970 absolvoval v roce Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Pracoval nejprve v ČTK, později v legislativním odboru Úřadu vlády ČSSR. Od osmnácti let byl členem KSČ. 1988 byl jmenován ministrem pro legislativu a předsedou Legislativní rady vlády ČSSR. Mimo jiné dostal za úkol vypracování přísnějšího tiskového zákona (v lednu 1989). Po listopadových událostech 1989 se stal 1. místopředsedou rekonstruované Adamcovy vlády a členem týmu, který za KSČ jednal se zástupci Občanského fóra a VPN. Po odstoupení Adamce z jednání se stal hlavním vyjednávačem a následně premiérem v takzvané „vládě národního porozumění“, která dovedla zemi k prvním demokratickým volbám v roce 1990. V lednu 1990 vystoupil z KSČ a v červnových volbách pak úspěšně kandidoval na Slovensku za hnutí VPN. Po volbách se stal znovu premiérem a to až do roku 1992. V tomto roce kandidoval za Občanskou demokratickou unii (jednu z nástupnických stran VPN), tentokrát však neúspěšně. Po této volební porážce odešel Marián Čalfa z politiky (do které se v roce 1995 neúspěšně pokusil vrátit) a po rozdělení Československa zůstal v Praze, kde do současnosti soukromě podniká.

nástup normalizační moci v roce šedesát devět po svržení Dubčeka. Po těch dlouhých dvacet let byl on tím hlavním. Byť poslední dva roky nebyl generálním tajemníkem, to po něm převzal Jakeš. On byl přímo ztělesněním normalizace, takže jeho odchod byl nezbytný. Já si sám vzpomínám, že jsem v Laterně psal veřejný dopis Husákovi, aby odstoupil, že to je poslední služba, kterou může prokázat československému státu. Ale protože on tak učinil, už ten dopis ani nebyl zveřejněn.

OF požadovalo více změn ústavy, v tom jste určitě měl osobně podíl...

Ty požadavky, to už byly naše požadavky, vypuštění vedoucí úlohy strany, vypuštění článku o marxismu-leninismu jako státní ideologii. To byly naše požadavky a dosavadní moc to splnila a myslím že 29. listopadu to bylo přijato.

Adamec odjel začátkem prosince do Moskvy, už pátého byl zpátky a jednal s OF o změnách vlády. Jak se díváte na tuhle Adamcovu cestu? Jezdit do Moskvy pro radu bylo dříve normální, ale v té změněné situaci, která byla?

To bylo takové období, kdy OF bylo silou kritickou a měnilo se v politickou opozici a představitele občanské společnosti. Nebylo ale ještě silou, která by měla v rukou státní orgány. Působilo na ně zvenčí, takže co dělají představitelé státních orgánů, případně co dělají představitelé KSČ, to ještě nebylo v naší režii, to bylo v jejich režii. A vytvářela se zvláštní situace, což u Suka je, myslím, dost podrobně popsáno a taky se to projevilo i v našem jednání s Adamcem, včetně mého vystoupení na jednání s Adamcem, což je myslím u Suka taky dost podrobně zachyceno, kdy šlo o to, že Adamec se jistým způsobem vyčleňoval z té stranicko-státní struktury a chtěl hrát jistou samostatnou roli. Samostatnou roli mohl mít právě jako předseda vlády. Ale protože předseda vlády byl spjat s dosavadní mocenskou strukturou, tak si chtěl zajistit politickou podporu v Moskvě u Gorbačova. Což se mu nepodařilo, takže jeho pozice byla oslabena. Sověti dali najevo, že se už nehodlají vměšovat, což byl i pro nás důležitý signál. Nemyslím ve spojení s Adamcem, ale vůbec. Jednání Gorbačova s Bushem¹²³ na Maltě, na tom rozbouřeném moři, to byl pro nás nejdůležitější garant toho, že změny jsou možné a že se nemusíme bát. Když jsme byli zavřeni v té Laterně Magice, když tam člověk

---

¹²³ George Herbert Walker Bush (12. června 1924) byl 41. prezident USA v letech 1989–1993. Byl též kongresmanem za stát Texas (1967–1971), velvyslancem USA při Organizaci spojených národů (1971–1973), předsedou národní rady Republikánů (1973–1974), ředitelem CIA (1976–1977) a viceprezidentem předchozího prezidenta USA, Ronalda Reagana (1981–1989).

šel, tak si kolikrát kladl otázku, co by stačilo - zavřít jedny dveře, zavřít přívody vzduchu a jsme tam jak hmyz ve schránce. Ale tyhle obavy jsem neměl díky mezinárodnímu kontextu, z něhož bylo zřejmé, že to nejpodstatnější pro dosavadní poměry se mění, že už ta mocenská ruka Sovětů nad námi neleží a že budeme moci rozhodovat o věcech tak, jak budeme chtít.

Komunisté ze začátku skutečně váhali, jestli použít ideologické, nebo mocenské prostředky...

Václavík¹²⁴ mluvil o použití armády, dával jí k dispozici. A pak ještě byly snahy Lidových milicí, které opravdu táhly na Prahu, ale dostaly pak pokyny, aby do Prahy nedojely, nebo pokud už dojely, aby se vrátily.

Když se Adamec vrátil z Moskvy, jednal se zástupci OF o změnách vlády. Jaká byla jednání s Adamcem?

Těch jednání bylo víc a nešlo hned o změny vlády. První jednání bylo v Obecním domě, to bylo takové, řekl bych, ořukávací. Tam byl pozván na Letnou, na tu velkou demonstraci, kde ale v podstatě šanci nevyužil. Asi víte, jak tam promluvil. Lidi už chtěli něco jiného, takže reagovali nepříznivě. Potom bylo jednání ve Strakově akademii, který už bylo hlubší, ale že bychom tam přímo jednali o změnách vlády, to ještě ne, to byla až ta další fáze. Tam už potom nastaly takový zvláštní šachy, protože on začal uvažovat o tom, že by mohl být prezidentem... Ale ještě tam byla epizoda, kdy on sestavil vládu, ale takovou, kterou OF nemohlo přijmout. Bylo tam asi patnáct komunistů a ti lidé zvenčí nebyli tak významné typy aby pro společnost znamenali změnu. Takže z naší strany se proti tomu ozvala důrazná reakce, že takovou vládu ne. Nato on potom rezignoval a nastaly ty děje, kdy on počítal s tím, že by mohl být prezidentem. Komunističtí poslanci navrhli přímou volbu prezidenta, načež my jsme řekli, že jsme pro přímou demokracii, ale v tomto případě to musíme odmítnout.

Na mě to, že Adamec odjel do Moskvy, vrátil se a začal hrát o prezidentské křeslo, působilo tak, že jsem si říkala, jestli mu to tam někdo neporadil.

---

¹²⁴ Václavík Milán, (*31. března 1928) armádní generál (1986). Od 1951 důstojník ČSLA, 1983–85 první zástupce min. národní obrany ČSSR, od 1985 ministr národní obrany, 1981–85 poslanec ČNR, od 1985 poslanec SL FS. 1974 získal řád rudé hvězdy.

To myslím že ne, ale samozřejmě, o čem tam mluvil, to nevím.

Adamec pak odstoupil z funkce předsedy vlády a doporučil za sebe Mariána Čalfa.

Čalfa nebyl v první fázi v OF přijímán příznivě. Ten problém se ale postupně vyřešil. Zejména na to mělo velký vliv to, že jednal s Václavem Havlem o jeho zvolení prezidentem. Tam on sehrál roli, kterou my jsme dost dobře sehrát nemohli, protože přímý vliv na poslance jsme neměli. My jsme měli vliv zprostředkovaný vnějším tlakem na ně. Čalfa jim dal při jednání najevo, že v podstatě jinou volbu nemají, protože by z toho mohly hrozit i pro ně nepříznivé důsledky. To mělo myslím velký význam a kromě toho se Čalfa ukázal jako dobrý administrátor. Při jeho kritice se objevují názory lidí, kteří vůbec nemají ponětí, co to znamená vládnout.

Jaký si myslíte, že byl vztah Čalfy a Adamce? Přeci jen ho za sebe Adamec doporučil...

Já myslím, že před tím to byl asi docela loajální vztah, že Marián Čalfa se choval jako loajální člen jeho kabinetu. Nebyl politicky výrazná figura v té době. Řekl bych, že se před tím nesnažil v politickém dění nějak výrazněji vystupovat. Co si pamatuji, myslím, že hrál roli, ale ty detaily už vám nemůžu říct, protože jsem u toho nebyl, když se od roku 1988 začala připravovat nová ústava Československa, která měla být takzvaně trojdílnou ústavou. To znamená, měla to být ústava federálního státu a zároveň ústava Slovenské a České republiky, takový byl koncept. To bylo myslím pod vedením Mariána Čalfy, protože byl právník a měl na starosti legislativu. Ale jak říkám, nebyl jsem tehdy u toho, věci jsem mohl posuzovat jen zvenčí a pokud si vzpomínám, tak do toho listopadu jméno Mariána Čalfy nějaký zvláštní veřejný zvuk nemělo. Myslím, že málo lidí ho znalo a málo lidí vědělo, co dělá a co může dělat. Ale po sedmnáctém listopadu využil šanci, zachoval se jako racionální pragmatický člověk. Myslel samozřejmě i na sebe, ale myslel i na to, co je v té době vhodné pro zemi a myslím, že se zachoval odpovědně. Čili on se potom od Adamce musel oddělit. Osudy lidí se tehdy měnily dost rychle, stejně jako jejich pozice. Takže on velmi záhy zjistil, že Adamec se svými kroky odepsal a neměl důvod, aby se s ním spojoval. To nebyl žádný vztah založený na nějakém přátelství. Přišel sem ze Slovenska, tam byly za normalizace poměry jiné než v českých zemích, protože normalizace tam neměla tak tíživé důsledky, neměla tak likvidační charakter. Takže já myslím, že pro něj nebyl problém být v KSČ a prostřednictvím KSČ dělat

kariéru. Nebyla to myslím nějaká bytostná programová vazba, něco, co bylo spojené se vstupem do KSČ po pětačtyřicátém roce, jak jsme o tom mluvili... To už byla jiná záležitost.

Jak jste už zmínil, Marián Čalfa sehrál nezastupitelnou roli při zvolení Václava Havla prezidentem, myslíte, že by se zvolení Havla povedlo i bez Čalfy?

V téhle věci musíme vycházet z toho, jak to dopadlo. Samozřejmě, můžete spekulovat o to, co by bylo, kdyby... Já si zase nemyslím, že to bylo jenom na něm. On to skutečně zorganizoval, protože přímá vazba nás z OF k poslancům nebyla. Ale jinak, Suk také podrobně popisuje, že tam byla spousta politických prostředků, jak na poslance působit. Jestli chodili lidi k nim do domu, probíhaly demonstrace studentů, ti poslanci byli pod tlakem. Většina z nich si už uvědomovala, že režim s nímž bylo spojeno jejich poslancování končí. Nikdo neměl zájem, aby visel na nějaké lucerně. Jakkoliv velmi uznávám význam Čalfova postupu, byl to jen jeden z momentů celého procesu. Nejde to jen tak vytrhnout a říct, to byl ten svorník, na kterém to viselo.

Někteří lidé totiž přikládají největší význam při volbě Havla prezidentem tomu, že jednání parlamentu bylo v přímém přenosu, že kolem parlamentu byla demonstrace a lidé vyvolávali Havlovo jméno a proto ho poslanci zvolili jednomyslně...

Víte, že já jsem nejdřív pro Václava Havla nebyl. A nebyl jsem sám. Teďka v tom filmu¹²⁵ došlo k zvláštnímu zkreslení skutečnosti, které mě docela pobavilo, když tam Václav Klaus říká, že byl pro Havla, což vůbec není pravda. On tehdy pro Havla nebyl, měl věcné námítky proti Havlovi, z jiných pozic než já. Že Václav Havel není známý a tak dále. Ale bylo to v rámci normální diskuse, z toho nemá cenu vyvozovat nějaké závěry, že bychom Havla nechtěli... Jeho role byla, jak jsem řekl, nezpochybnitelná a já jsem ho vždycky v tomto směru uznával jako opravdového lídra revoluce. Potom, když se řeklo ano, já jsem ještě vyvolal jedno jednání, a to už se na mě zlobili. Znovu jsem tu otázku po nočním jednání učinil předmětem diskuse, ale když bylo jasně řečeno, že Havel, tak to pro mě nebylo něco, co bych přijímal negativně. Takže jsem udělal maximum pro to, aby byl Havel volen. S Křižanem¹²⁶

---

¹²⁵ TV Dokument Labyrintem revoluce

¹²⁶ Jiří Křižan (*26.října 1941), filmový scénárista, spisovatel, politický činitel. 1964–1968 studoval na FAMU dramaturgii u profesora Osvalda, současně pracoval jako redaktor Mladé fronty. Od poloviny sedmdesátých let byl zaměstnán jako dramaturg filmového studia Barrandov. Od roku 1975 ve svobodném povolání. V červnu

jsem pak ověřoval, jak je ta schůze zajištěná. Ale chci říct jednu věc. V OF byli lidé z dramaticko-umělecké scény, Petr Oslzlý¹²⁷ a podobně, a ti řekli, že je to záležitost krátké doby, aby se on z toho neznáma dostal do popředí. Takže se potom dělaly nejrůznější akce, a ty lidi to uměli, který jméno Havel dostaly do veřejnosti a v poměrně krátké době on se opravdu tím, čím byl v Praze, stal v celé zemi.¹²⁸ Potom přišly takové ty otázky, že normální volba prezidenta se konala a taky se předpokládalo, že se bude konat, tajným hlasováním. Tak to jsme řekli, že ne, že to je starý parlament, i když tam byla provedená kooptace, ale to nebylo ani třicet lidí. Takže se musely změnit některé ústavní předpisy, včetně toho, že volba byla veřejná. Když se teď říká, že se měl někdo ozvat a někdo hlasovat proti, tak to jsou myslím dost komické úvahy.

Zkusme shrnout důvody, proč jste chtěl jako prezidenta raději Dubčeka, než Havla: kontinuita s rokem 68, popularita mezi lidmi v Česku i na Slovensku a také jste zastával názor, že by do funkcí neměli být jmenováni přímo lidé z OF.

Tady je snad nejvýznamnější argument, že jsem říkal, že Dubček je spojující moment mezi Čechy a Slováky. V rámci OF jsem byl jeden z mála, který k problému česko-slovenského soužití něco věděl. Většina lidí si ten problém nepřipouštěla.

Změnil jste později názor, že by členové OF neměli aktivně působit ve funkcích?

1989 jeden z organizátorů petice Několik vět, v listopadu 1989 spoluzakladatel Občanského fóra. 1989–1992 poradce prezidenta republiky Václava Havla pro vnitropolitické otázky, 1991–1992 ředitel sekce vnitřní politiky Kanceláře prezidenta republiky, 1992–1994 náměstek ministra vnitra ČR. Od roku 1995 pedagogicky působí na FAMU. Autor scénářů řady úspěšných českých filmů - Stíny horkého léta, 1977, Signum laudis, 1980, Tichá bolest, 1990, Je třeba zabít Sekala, 1998 - oceněno Českým lvem - a televizních inscenací - cyklus Na lavici obžalovaných justice, 1998–1999. V současné době žije v Brankách u Valašského Meziříčí.

¹²⁷ Petr Oslzlý (*1945), dramaturg, divadelní pedagog, scénárista, herec. Byl protagonistou experimentálního, dnes již neexistujícího, divadla Quidam. Od roku 1973 vůdčí osobností Divadla na provázku, resp. Divadla Husa na provázku. Svou divadelní práci reflektoval v řadě studií, knižně vydal monografii o divadelní skupině Living Theatre (1981, spolu s J. Kořánem), dokument o tajném filozofickém semináři Podzemní univerzita, monografie Jan Šimek - Příběhy soch a Divadlo Husa na provázku 1968(7)–1998 (kniha v pohybu I). Je autorem (a spoluautorem) řady divadelních scénářů. V letech 1990–1992 byl poradcem prezidenta Václava Havla. Od roku 1992 působí na Divadelní fakultě JAMU, kde je proděkanem a na Ústavu divadelní vědy FF MU. Od dubna 1993 je ředitelem Centra experimentálního divadla v Brně

¹²⁸ rozhovor je přerušeno telefonátem do kanceláře, ZJ jej rychle ukončuje a vrací se k přerušnému tématu

Podívejte se, to byla jen určitá první fáze. Já jsem byl jedním z autorů a hlavních původců té myšlenky zákona o kooptacích. Bylo jasné, že do těch struktur vstoupit musíme, jenom šlo o to kdy. Byla jistá fáze, kdy jsem si myslel, že ta doba ještě nedozrála, že to je příliš brzo.

Co se týče slovenské otázky, řešil jste ji už v roce 1968 v době federalizace a pořád se to s Vámi táhne. Kde je kořen Vašeho vztahu ke Slovensku? Proč jste se o Slováky pořád tak zajímal, když to tak řeknu? Máte tam nějaké příbuzné?

Ne, nic takového. Slovensko jsem měl vždycky rád jako zemi, kam jsem jezdil. Byl jsem tam už jako malej kluk v osmatřicátém roce. Potom, zejména po roce šedesát jsem se česko-slovenskou problematikou začal zabývat i teoreticky, psal jsem s Jiřím Grospičem studie o federativním uspořádání. Byl to předmět mého teoretického zájmu. Potom v roce osmašedesát jsem byl, na základě těchto mých dřívějších prací, povolán do komise pro přípravu federalizace a potom do České národní rady. Pochopitelně jsem se dostal do styku s mnoha slovenskými politiky a představiteli slovenské veřejnosti. Od té doby byl ten vztah, řekl bych, hlubší, nebo s větší znalostí věci, než u většiny mých partnerů v OF.

Federativní uspořádání Československa bylo jedinou reformou Pražského jara, která zůstala formálně zachovaná. Když se ten zákon dával dohromady, měl jste k němu řadu výhrad, dostal jste se kvůli tomu do sporu s Husákem. Po listopadu jste zase ten samý zákon musel proti jiným lidem obhajovat. To je docela zajímavá situace.

To jsou takové ty složité situace, kdy něco, co v určité době kritizujete pak musíte jindy hájit... Protože to kritizujete proti něčemu. Ale pak se ta kritika začala ozývat z úplně jiné strany, takže jsem federaci musel zase hájit proti lidem, kteří o tom neměli ponětí. Vám už ta jména nic neříkají, možná že jméno Stanislav Devátý¹²⁹ znáte, teď vystupuje jako advokát. Tehdy to byl představitel Charty a potom Občanského fóra. Potom v rámci tvořící se ODS

---

¹²⁹ Stanislav Devátý (*8. června. 1952), Původně vyučen elektrikářem, absolvent průmyslovky. Z několika zaměstnání musel odejít pro konflikty kvůli kritice vůči vedení podniku. Od 20.5.1985 signatář Charty 77. 1986 člen VONS. V době od 2.1.1988 do 2.1.1989 byl mluvčím Charty 77. V průběhu roku 1989 opakovaně brán do vazby, kde opakovaně držel protestní hladovku. 29.8.1989 odsouzen ke 20 měsícům vězení, k odvolacímu řízení se nedostavil a uchýlil se do ilegality (Polsko), odkud se vrátil až po revoluci v roce 1989.

měl dost významnou roli Petr Čermák,¹³⁰ který byl místopředsedou ODS, byl to politik z Liberce. Potom po kratší době zapadl, měl taky blízké vztahy s Koženým.¹³¹ Tak ti prostě vystupovali v rámci Federálního shromáždění, s tím, že to je komunistická ústava a tak dále. Ale že je to především ústavní úprava vztahu dvou národů na federativní bázi si neuvědomovali. A takových věcí bylo mnoho.

Vy jste prosazoval, aby nově zvolený prezident zůstal na Hradě pět let, jak je stanoveno v ústavě. Nakonec to dopadlo jinak, prezident měl úřadovat jen do voleb, asi dva roky. Proč jste trval na těch pěti letech?

Tehdy jsem měl výhrady i proti dvouletému období, na které bylo zvolené Federální shromáždění a všechny orgány, protože jsem říkal, že je to příliš krátká doba, alespoň pro určité projekty. To se týkalo i období prezidenta. Kratší období z demokratického hlediska nemůžete prodloužit. Delší období můžete zkrátit, to není nedemokratické. Moje argumenty ale nebyly dost přesvědčivé, takže se stalo co se stalo. Dneska už nemá nějaký zvláštní smysl uvažovat, zda by to mělo takový význam, kdyby se to období nezkrátilo, a zda by to průběh těch dějů ovlivnilo... To už těžko soudit, protože to byly v rámci našich dějin děje dost převratné, kdy se určité věci na povrchu uskutečňují v průběhu krátké doby.

Zástupci OF se postupně dostávali do politických funkcí. Kdy došlo i na Vás, kdy jste začal politicky působit za OF?

To bylo v souvislosti s akceptováním zásady kooptace. Potom jsme vybrali první skupinu lidí, kteří byli kooptováni jako poslanci do Federálního shromáždění. Na Slovensku si to udělali do Slovenské národní rady a tady potom do České národní rady a v rámci toho potom - ale musím říct, že to bylo jednání nějaké skupiny u Václava Havla, kterého jsem se neúčastnil -

---

¹³⁰ Petr Čermák, ekonom, před rokem 1991 pracoval na ministerstvu financí a připravoval metodiku účetnictví. V letech 1991–1995 pracoval jako náměstek ministra pro správu národního majetku a jeho privatizaci, poté jako 1. místopředseda výkonného výboru FNM ČR (1995–1998). Řadu zkušeností získal v dozorčí radě Komerční banky a ve statutárních orgánech řady významných společností. V letech 1999 až 2000 pracoval jako auditor renomované auditorské firmy Arthur Andersen a ve společnosti Callino. V současnosti vede v rámci Value Added tým auditů a podílí se na finančních a ekonomických analýzách a oceňování.

¹³¹ Viktor Kožený (*28. června 1963), kontroverzní podnikatel a finančník českého původu, momentálně ve vězení na Bahamách, o jeho vydání k soudu usiluje ČR i USA

mi bylo sděleno, že mám být místopředsedou Federálního Shromáždění. Já jsem to přijal, ale řekl jsem, aby příště, jestli chtějí o mě rozhodovat, tak abych u toho byl.

Ale vzal jste to a šel jste do té funkce.

Neměl jsem důvod to odmítat, protože v rámci tehdejších poměrů jsem byl asi jeden z mála, kdo o parlamentu něco věděl a dokonce tam nějakou dobu působil.

Co bylo vašimi hlavními cíli?

Jestliže jsme se před tím soustředili na to, že si přejeme přechod moci k demokratickému uspořádání relativně pokojným způsobem v rámci - nemůžu říct stávajících ústavních norem, protože jsme je do určité míry mohli změnit - určitých pravidel, aby tady nedocházelo ke zvůli a podobně. Národní shromáždění a samozřejmě Česká národní rada byla důležitá a my jsme museli připravovat zákony, podle kterých se politická scéna měla spravovat. Takže jsme poměrně brzo připravili zákon o politických stranách, zákon o svobodě shromažďovací, společovací, petiční právo a podobně, to byla celá řada věcí, měnil se trestní zákon, zrušil se trest smrti... Byla spousta zákonů, které se připravovaly a které jsem dělal já s řadou svých přátel. A ve Federálním shromáždění jsme to museli prosadit. Představa, že to bylo úplně snadné, není pravdivá. Museli jsme jistým způsobem opakovat první vlnu kooptací, protože přeci jenom ten sbor byl příliš spjat s minulostí, než aby mohl spolehlivě a z hlediska veřejnosti, představovat orgán, který umožňuje cestu k demokracii. Tam byly na začátku ostré srážky. Vám už to nic neříká, ale třeba Jan Ryško, což byl ředitel normalizačního rozhlasu a celá řada těch lidí proti nám vystupovala... Byť ti hlavní, jako třeba Bilak,¹³² už se vzdali a odešli. Takže byly vlny kooptací a máte-li orgán, který byl zvyklý fungovat úplně jinak, uvést do chodu ve smyslu nových požadavků, tak to jednoduché opravdu není.

---

¹³² Vasil Bilak (*11.srpna 1917) slovenský politik rusínského původu, Původním povoláním krejčí (řemeslu se věnoval do 1949), 1945 vstup do KSČ, 1954–89 člen ÚV KSČ, 1955–68 tajemník a člen předsednictva ÚV KSS. Od ledna do srpna 1968 první tajemník ÚV KSS, od dubna 1968 do prosince 1988 člen předsednictva ÚV KSČ, od listopadu 1968 do prosince 1988 tajemník ÚV KSČ. 1959–62 pověřenec školství, 1960–62 současně ministr čs. vlády, 1960–63 místopředseda SNR. 1960–69 poslanec NS, 1960–69 1960–69 poslanec NS, 1969–89 poslanec SL FS. V roce 1968 patřil k vůdčím představitelům konzervativních sil v KSČ, vystupujících proti reformnímu proudu ve straně, podněcoval sovětskou intervenci a v následujícím období se významně podílel na likvidaci všech výdobytků Pražského jara. V 70. a 80. letech hlavní exponent brežněvovského vedení v Československu s rozhodujícím vlivem v aparátu KSČ, zahraničně politické a ideologické sféře, reprezentant neostalinského dogmatismu a posléze odpůrce gorbačovské přestavby v prosinci 1989 zbaven všech funkcí a 21.12.1989 vyloučen z KSČ. Žije na penzi v Bratislavě.

V té době také došlo k tomu ne příliš šťastnému jednání o změně názvu republiky, armády a změně státního znaku. Prezident Václav Havel předstoupil před poslance se svými návrhy, ale ty nebyly přijaty hned, jak předpokládal. Vy jste byl jedním z těch, kteří vystoupili proti. Na tuhle událost jsou různé reakce, Václav Havel se obhajuje tím, že v jiných postkomunistických zemích se tyto záležitosti vyřešily ve zrychleném řízení během několika hodin. Vy jste argumentoval tím, že poslanci měli být s těmito návrhy obeznámeni dříve, že nestačí jen přijít, ukázat od řečnického pultu nový znak a sdělit nový název státu a armády... Myslíte, že v ostatních postkomunistických státech znali poslanci tyto návrhy předem?

To byla jedna z námitek... Podívejte, tady musím bohužel říct, že Václav Havel to nepopisuje přesně a z jistých důvodů můžu litovat, že ani po tolika letech k určité sebereflexi nedospěl. A někde to - já nevím, jestli je to v Sukovi - Petr Pithart píše, že on - Havel - měl takovou představu, že mezi nás vlítne a my se nezmůžeme na nic, než na to zvednutí ruky a vyslovení souhlasu. Ale tam se právě projevovalo to, o čem jsme mluvili před chvílí, že federace tady existovala. A byť existovala z hlediska jaksi formálního, tak pro Slováky to nebyla formální záležitost, rozumíte? Že mají stát v rámci federálního uspořádání, který má své symboly a tak, to pro ně nebyla formální záležitost, kterou za ně mohl rozhodnout Václav Havel. Čili moje hlavní námitka proti tomu, jak to Václav Havel udělal byla, že on spojil do jednoho několik věcí, které spolu nesouvisely. On měl vždycky ty projevy dramaticky vystavěny a argumentačně dobře podloženy, takže kdyby to tam tak detailně a přesvědčivě nevysvětloval, že všechny ty tři návrhy, změna názvu státu, armády a změna státního znaku, se musí schválit najednou, no tak opravdu nebyl problém aby Federální shromáždění, i když ten návrh nemělo písemně, aby zvedli ruku pro změnu názvu státu a pro změnu názvu armády. V tom skutečně nebyl problém. Ale prostě shora nemohlo Federální Shromáždění změnit státní znaky České a Slovenské republiky. Protože to jsou znaky republik, ty znaky vytvářejí republiky a znak federace se vytváří na základě znaků republik, což je záležitost federálních rad! Rozumíte? Takže to byl ten hlavní důvod, který Václav Havel vůbec nevzal v úvahu, protože o tom, co to je federace málokdo věděl. A proto jsme to nemohli přijmout. Tak jsme řekli, že se tím bude Federální shromáždění dál zabývat. Okamžitě potom jsem vyvolal vytvoření skupiny pod vedením akademika Josefa Macka,¹³³ historika, která se začala problematikou státního znaku

---

¹³³ Josef Macek (8. dubna 1922– 10. prosince 1991), český historik, medievista. Tématem jeho studií bylo nejprve husitské hnutí, později italská renesance a jagellonské období v českých zemích. Po únoru 1948 se jako mladý komunista stal předním režimním historikem. V šedesátých letech ve své práci z marxistických pozic

federace zabývat. To opravdu není záležitost toho, že si někdo namaluje znak a... To by prostě nebylo... Kdyby se to stalo, tak by to bylo přijato velmi špatně a nutně by na Slovensku to, co tam bylo ještě teprve v začátcích, se nepochybně vyvalilo v mnohem větší intenzitě hned. Ale samozřejmě to je spekulace, protože to bylo jak to bylo.

Když na situaci na Slovensku vzpomíná Havel, říká, že to byl prostě přirozený vývoj slovenského národa, že to ani nemohlo dopadnout jinak, než rozdělením Československa.

Podívejte, to je jiná věc, já netvrdím, že kdyby některé věci byly jinak, že by se podařilo rozpadu zabránit. To nemůžu tvrdit a vzhledem k tomu, jak to pak dopadlo na Balkáně, byť to je jiná záležitost. Průběh mohl být jiný, kdyby bylo referendum... Prostě mohlo to mít všechno jiný průběh...

To je asi počátek těch rozporů mezi Vámi a Václavem Havlem. On občas něco pustil do tisku, jako třeba že zkušenost ho naučila dělat vždy pravý opak toho, co mu radíte Vy...

Já jsem na to ale reagoval, že nejsem jeho rádčem...

Od vás jsem se zase dočetla, že většina neúspěchů, se kterými se Václav Havel setkal byla způsobena tím, že jeho poradci se nevyznali ve fungování pravidel hry, v ústavě a podobně.

To je pravda. Měl například řadu návrhů zákonů, které nebyl sto realizovat, protože jeho poradci nebyli připraveni a ve Federálním shromáždění většinou prohráli.

On to ale vnímal tak, jako že mu shromáždění chce dělat problémy.

Suk o tom píše. Jestli to tak bylo, to nemůžu potvrdit ani popřít, to by se k tomu musel Havel vyjádřit, případně Čalfa, pokud měli o tom nějaká bližší jednání. Já jsem si to tehdy tak neuvědomoval, ale možná, že to tak bylo. Protože byla taková představa, že Havel s Čalfou to vlastně budou ovládat, že Federální shromáždění bude jakýmsi povolným instrumentem. Ale

---

ustupoval. Jako historik (tzv. Černá kniha) i jako poslanec Federálního shromáždění se jasně postavil proti okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy. V roce 1970 byl zbaven všech funkcí, vyloučen z KSČ a Historický ústav, který budoval a vedl, byl reorganizován. Doma nemohl publikovat, proto vydává v zahraničí. Posmrtně vyšlo (mj.) jeho velké dílo Jagellonský věk v Čechách.

to byla představa vadná, protože jestliže tam OF i VPN poslali své představitele, tak ti tam nemohli hrát roli pouhé schvalovací mašinerie. A to nemluvím o tom, že se měly připravovat svobodné volby. Parlament z tohoto hlediska musel fungovat jako orgán, který lidem měl naznačovat, co to parlament je a jak se tam o věcech, které jsou z hlediska demokratického uspořádání důležité, jedná.

V tomto období byly požadavky na hlubší zásahy do ústavy, jak jste se k tomu stavěl?

Já jsem byl pro to, ať se změny dělají, ale s jistou uvážeností, já jsem proti žádným změnám nebyl. Taky těch změn se uskutečnila celá řada. Myslím že v květnu, nebo kdy, byl přijat velmi významný zákon zasahující do ústavy, který se týkal změn vlastnictví. Zrušení dominantní pozice státního vlastnictví v ústavě, zrovnoprávnění všech forem vlastnictví. Tahle věc se dělá a já jsem neměl žádný důvod být proti.

Václav Havel vždycky volal po zjednodušení ústavy, jaký na to máte názor?

Podívejte, Václav Havel má své představy, on je formuloval poměrně nedávno, v televizi, když říkal, že si myslí, že ústava by se mohla celkově nějak změnit a že by měla být podstatně kratší a tak dále... To si myslím, že není představa reálná a že z tohoto hlediska nemá dostatečný vhled, jak ústava má a může být koncipovaná a jak má působit. Já myslím, že on od ústavy a jejího působení na společnost očekává víc, než ústava může, ale zároveň ústava musí obsahovat přece jenom poměrně přesná pravidla, aby to fungovalo. Když se on odvolává na americkou ústavu, tak ta má sice základní články méně obsáhlé, ale má k tomu spousta dodatků a je tam usměrňující praxe Nejvyššího soudu. Takže americká ústava rozhodně není tak jednoduchá.

Aby Václav Havel mohl být zvolen prezidentem, musel mu Marián Čalfa podepsat papír, že je propuštěný, protože byl odsouzený do vězení. Vy jste pod žádnou klatbou nebyl? Nečekal jste stále na proces?

Já jsem narozdíl od Václava Havla nebyl nikdy odsouzený, kdežto Václav Havel byl dvakrát odsouzený. Já jsem si myslel, že ten soud už spíš nebude. Celkově už osmdesátá léta byla jiná, takže se k velkému procesu už neodhodlali. Lidi, kteří byly tehdy vzaty do vazby, tam byli asi rok, mám na mysli Rumla, Šimečku, Kantůrkovou, myslím, že jich bylo asi deset. Pak

byli propuštěni a k procesu už nedošlo. Ale obviněných nás tehdy bylo víc, včetně mě, to obvinění nad námi pořád viselo. Ale v tomto směru nebyl ani z formálního hlediska žádný problém, protože já jsem odsouzen nebyl, kdežto Václav Havel byl a musela se provést rehabilitace, aby nebyly právní námitky, že nemůže být prezidentem, když nemá čistý trestní rejstřík.

Jak se díváte na vývoj vztahu Havel - Čalfa? Jak jste řekl, na začátku byla nedůvěra, potom postoj jako: dobře, je to člověk, který pro nás udělá tu špinavou práci, ale potom byl najednou Čalfa podruhé zvolen premiérem, což už některým lidem nesesedělo.

Čalfa byl představitelem VPNky,¹³⁴ VPN ho vzala na svou kandidátku. Samozřejmě, že zejména v té české veřejnosti - Slovensko bylo komplikovanější - byly názory, kdo kde má být. Už se začal objevovat výrazný antikomunismus, takže každý, kdo byl někdy nějak spojen s KSČ, už byl jistým způsobem diskvalifikován, ale nemělo to ještě takovou váhu. Úloha Václava Havla v tom byla nepochybně velká, protože byl přece jen hlavním představitelem revolučního procesu a jeho zkušenost s Mariánem Čalfou byla pozitivní, tak to asi převážilo při tom, když se sestavovala vláda.

Jak se ze začátku projevoval problém se stigmatem exkomunismu, jak jste to pozoroval ve svém okolí?

To se projevilo už při sestavování vlády, toho já jsem se neúčastnil, protože to vedla vedoucí skupina OF, Petr Kučera a další... Já jsem pomáhal rozjet nový parlament... A tam se tohle projevilo taky, když po politických jednáních vedení byl navržen Dubček, jako předseda, což bylo pokračování funkce. Já jsem byl navržen jako první místopředseda. To byla změna, protože před tím jsem byl jedním z místopředsedů a ne prvním místopředsedou, tím byl tehdy Stanislav Kukrál, který už nebyl zvolen. To byl ústupek, aby Národní shromáždění nečinilo potíže, aby lidé, kteří tam byli, podporovali nový demokratický proces. Při volbě měl Dubček

---

¹³⁴ Verejnost' proti násiliu (VPN), občanské politické hnutí, které vzniklo po 17. listopadu 1989. K jeho zakladatelům patřili Milan Kňažko, Ján Budaj, Fedor Gál, Jozef Kučerák a další. Hrál na Slovensku obdobnou roli jako v českých zemích Občanské fórum. Z VPN se postupně vydělilo několik slovenských politických stran, např. Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS - Hnutie za demokratické Slovensko). Zdroj: Wikipedie

řadu hlasů proti a já taky. E. Mandler s B. Doležalem vystoupili proti mé kandidatuře. Takže tam už se tyhle projevy ozývaly.

Jak jste prožíval atmosféru voleb, těch prvních svobodných voleb? Jezdil jste na mítinky?

Samozřejmě, já jsem tehdy objezdil celé východní Čechy, byl jsem tam kandidátem OF. Tehdy byly spojené kraje Hradec a Pardubice, takže já jsem tam byl na prvním místě kandidátky do Sněmovny národů, Petr Kučera do Sněmovny lidu a absolvovali jsme spoustu mítinků na náměstí a tak.

Jak vás bral „dav“ na náměstích, pozitivně?

Pozitivně, já jsem tam byl myslím s Vladimírem Čechem,¹³⁵ to je ten herec, co dělal potom Milionáře, jestli víte. Je teď na Kladně. On byl tehdy hercem v Pardubicích, je to syn Hedy Čechové. Kandidoval do ČNR a my dva jsme spolu měli nejvíc preferenčních hlasů. Samozřejmě se tu nebo onde ozvali, to bych lhal, že ne. Byli lidé, kteří se mě ptali na moji minulost, že jsem spojen s ústavou z roku šedesát a takové věci, ale na těch náměstích ne. To bylo spíš na různých schůzích v sálech a podobně, kde bylo možno vést nějakou podrobnější diskusi.

Jak se vůbec ty obvody vybíraly? To jste si mohli zvolit?

To jsme rozhodovali tady v pražském centru, kdo kde bude v čele kandidátek. A potom už krajská a místní Fóra dosazovala lidi na další místa. Ale ty centrální kandidatury, jak jsem říkal, se projednávaly v Praze a vybíralo to vedení OF.

---

¹³⁵ Vladimír Čech (* 6. července 1951), matka rozhlasová a pak televizní hlasatelka, v roce 1969 vyhozena z Čs. televize. Otec herec, známý zejména z práce v Čs. rozhlase, zemřel r. 1990. Po absolvování SVVŠ (dnešní gymnázium) r. 1970 postupně vystřídal 13 krátkodobých zaměstnání (m.j. kopáč u archeologů, průvodčí v tramvaji, uklízeč v nemocnici), jednu nástavbu pro rtg. laboranty a učební obor pro filmové laboranty (vše nedokončeno). Roku 1973 napodruhé přijat na pražskou DAMU obor herectví, absolvoval r. 1977, hrál v různých divadlech. 1989 zakládající člen Občanského fóra v Pardubicích, 1990 zvolen poslancem České národní rady. Mezitím hostování v Činoherním klubu v Praze (1 inscenace). Desetitýdenní politická stáž v USA. R. 1992 ČNR i politiku opustil. Působil v divadle rozhlasu a televizi (soutěže Chcete se stát Milionářem, pořad sazky T-Mobile Renta. Má dvě děti z prvního manželství - Petru (23 let) a Vladimíra (15) - a dvě děti z druhého manželství s loutkoherečkou Miladou - Sárú (10) a Matěje (narozen v květnu 2003). Zdroj: www.hdk.cz/

Ve volbách zvítězilo OF, ale situace uvnitř OF už nebyla jako dřív, bylo jasné, že v něm postupně krystalizují politické strany.

To byste to hodně zrychlila, dva roky by zmizely, ještě je pro to první období důležitý spor s Václavem Havlem, který se týkal volebního systému. To je důležitá věc, on se k tomu taky vrací v té své knize a na to jsem taky musel reagovat, protože on říká, že to jaksi se mnou prohrál, že prohrál boj o volební systém. Reagoval jsem tím, že nejde o můj osobní spor s Václavem Havlem. Většina OF po složitých jednáních rozhodla pro systém poměrný, kdežto Václav Havel byl spíše pro systém většinový. Spoléhal na individuality, na silné osobnosti. Systém spojený se stranickými kandidátkami mu moc nevyhovoval. Když to řeknu zjednodušeně, tak o to byl velký spor, většinově se prosadil většinový názor OF na systém poměrného zastoupení. My jsme měli opravdu mnoho velkých diskusí i s lidmi zvenku, kteří doporučovali to nebo ono. Myslím, že jsme se rozhodli po zralém uvážení a myslím, že to bylo dobře, protože ten systém poměrného zastoupení, byť je dneska kritizován, umožnil vytvoření relativně pevné stranické základny pro fungování politického systému. Taky jsme řešili otázku, má-li být jeden volební obvod nebo ne, pak jsme se rozhodli pro kraje, protože přece jenom je třeba kandidáty přiblížit lidem, aby věděli, kdo kde tu kandidátku představuje.

Od té doby jste svůj názor na poměrný volební systém nezměnil? Četla jsem totiž, že jste tento systém podporoval jen proto, že se Vám to v té chvíli hodilo.

To říká Václav Havel a myslím, že se velmi mýlí.

Zase se nám tu objevuje určitý rozpor s Václavem Havlem, co je podle Vás jádrem vašeho neustálého vzájemného srážení?

To byste to zase příliš dramatizovala, když byste řekla *neustálého srážení*, ale byly prostě určité věci, určité závažné otázky, na které jsme měli rozdílný názor. Myslím, že to souviselo i s tím, že každý z nás je jiný člověk, který působil v jiné oblasti. Václav Havel je člověk, který přišel z umělecké sféry, dramatik, což se projevuje trochu jiným pojetím politiky. Klade důraz především na osobnosti. Kdežto já jsem právník a politolog a jsem si vědom toho, že společnost spočívá především na institucích, ne na lidech. Prostě instituce jsou základem toho, že politická organizace nějak působí, bez ohledu na to kdo momentálně tu nebo onu instituci představuje.

Jaké věci byly pro Vás osobně v roce 1990 ještě zásadní?

Tam už se potom začaly projevovat vážné problémy v česko-slovenských vztazích. Na podzim 1990 byl problém otázky dělby kompetencí, to byly myslím Trenčianské Teplice. Tam došlo k velkému vyhrocení česko-slovenských vztahů a obtížně se to dávalo dohromady. A potom spousta jiných věcí, které už ale asi přesahují tenhle rámec. Česko-slovenské vztahy byly také vystaveny velkému napětí proto, že hospodářské změny začaly mít vliv na fungování podniků. Na Slovensku byla spousta velikých a v podstatě moderních podniků zbrojní výroby, který neměly v téhle podobě perspektivu a tím jak změny začaly velmi rychle, tak důsledky dopadaly velmi výrazně i na Slovensko. A musím říct, že to česko-slovenské vztahy zprostředkovaně poznamenávalo. To už bychom ale museli brát tu historii hodně podrobně. Těch věcí bylo mnoho...

Říkal jste, že když začala revoluce, byli Vaši synové na Vojně, chodili potom na demonstrace?

V době, kdy už začal listopad, tak se nějak vraceli z vojny, takže já vím, že už na nějakých demonstracích byli. Dokonce syn má na to nepříjemnou vzpomínku, že mu tam někdo ukradl hodinky, takže to jsou takové ty kolaterální¹³⁶ jevy. Taky si vzpomínám, když potom byl slavnostní koncert v Obecním domě, kde Stanislav Neumann hrál Beethovenovu devátou, tak že jsem je tam poslal ze Špalíčku. Že tam s Václavem Havlem a s Otou Šikem šel jeden z mých synů.

---

¹³⁶ souběžné

4. Závěr

Rozhovor je u konce. Proč právě v tomto okamžiku? V roce 1990 se rozjela další etapa aktivního politického působení Zdeňka Jičínského, nejdříve v rámci Občanského Fóra, a od roku 1992 a až po současnost v ČSSD. Tato kontinuální angažovanost by podle mého názoru rušila otevřenost rozhovoru. Oběma stranám by chyběl určitý nadhled, který umožňuje časový odstup. Člověk hodnotí jinak období svého života, která považuje za uzavřená, než ta, která jsou ještě stále otevřená. Některé paprsky současnosti určitě zasáhly i do hodnocení některých událostí před rokem 1990, ale tomu se v rozhovoru s aktivním člověkem, pokračujícím v politické kariéře, nedá nikdy zcela vyhnout. Každý si skládá svůj svět po svém a v tomto rozhovoru jsme mohli nahlédnout do minulého půl století očima Zdeňka Jičínského, tak jak to viděl v roce 2006.

V závěru se obvykle očekává, že autor práce zaujme nějaká závěrečná shrnující stanoviska. Ti, kdo znají metodu Orální historie ale vědí, že tento kvalitativní přístup nemá za cíl generalizaci. Jeho podstatou je unikátní sdělení. Proto zůstanu jen u toho, že rozhovor hodnotím z mé strany jako velmi přínosný. Otevřel mi nové pohledy na různá témata a inspiroval mě k další činnosti. To je podle mě ten nejlepší výsledek, jaký práce může mít, a doufám, že na další čtenáře bude působit podobně.

Protokoly k rozhovorům

1. rozhovor

Místo: Poslanecká sněmovna, kancelář Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc.

Tazatel: Veronika Mayerová

Narátor: Prof. JUDr. Zdeněk Jičínský DrSc.

Datum: 31.5.2006

Doba nahrávání: 8:30 – 10:00

Záznam bohužel není k dispozici

2. rozhovor

Místo: byt Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc., Pařížská 12, Praha 1

Datum: 10.8.2006

Doba nahrávání: 8:00 – 8:51

3. rozhovor

Místo: byt Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc., Pařížská 12, Praha 1

Datum: 16.8.2006

Doba nahrávání: 8:00 – 9:17

4. rozhovor

Místo: byt Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc., Pařížská 12, Praha 1

Datum: 30.8.2006

Doba nahrávání: 18:00 – 18:54

5. rozhovor

Místo: byt Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc., Pařížská 12, Praha 1

Datum: 20.9.2007

Doba nahrávání: 08:00 – 9:02

6. rozhovor

Místo: Poslanecká sněmovna, kancelář Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc.

Datum: 3.11.2006

Doba nahrávání: 8:00 – 9:30

7. rozhovor

Místo: Poslanecká sněmovna, kancelář Prof. JUDr. Zdeňka Jičínského DrSc.

Datum: 15.11.2006

Doba nahrávání: 8:00 – 9:30

Životopis

Prof. JUDr. Zdeněk Jičínský DrSc.

Narozen: 26.2. 1929 v Ostřešanech u Pardubic, ženatý, 2 synové

Studoval na Právnické fakultě UK v Praze, kterou absolvoval v roce 1952.

1952 - 1954 asistent na PF UK Praha,

1954 - 1964 docent na Vysoké škole politické

1964 - 1970 profesor PF UK Praha

1971 - 1977 právník v České pojišťovně

1977 propuštěn a do 1. 1. 1979 nezaměstnaný

1979 - 1989 právník v obchodní organizaci.

1968 poslanec ČNR, předseda ústavněprávního výboru a místopředseda ČNR

1969 po potlačení Pražského jara nucen odejít z veřejného života a v r. 1970 i z PF UK

1977 signatář Charty 77

Od 17. 11. 1989 jeden z představitelů OF a jeho koordinačního centra, od prosince 1989 poslancem Sněmovny národů a místopředsedou Federálního shromáždění, v červnu 1990 opět zvolen. Od 1990 - 1992 1. místopředseda FS. 1992 opět zvolen poslancem FS a členem jeho předsednictva. Byl rozhodným odpůrcem rozdělení Československa. Nově zvolen poslancem Parlamentu ČR 1998 a opět 1998 je místopředsedou ústavněprávního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu, předsedou odborné právní komise ČSSD a komentátorem Práva.

Zabývá se ústavním právem, teorií státu a práva a politologií. Autor četných publikací z těchto oborů, některé vyšly i v zahraničí. Knižně „K politické ideologii I. ČSR“ (1962), část učebnice Teorie státu a práva I. a II. (1968), „K vývoji právního myšlení v Československu v 60. letech a za normalizace“ (1989), „Vznik ČNR v době Pražského jara 1968 a její působení do podzimu 1969“ (1993), „Československý parlament v polistopadovém vývoji“ (1993), „Ústavní a politické problémy ČR“ (1994). Externě spolupracuje s PF UK Praha.

Od 26.7.2003 je členem poslaneckého klubu České strany sociálně demokratické, jeho volebním krajem je Vysočina

Zájmy: sport, zejména lyžování, plavání a jízda na kole.

Použitá Literatura

Dokumentární literatura:

Suk, Jiří: „Občanské fórum. Listopad – prosinec 1989.2. díl – dokumenty,“ Brno, 1998

Memoárová literatura:

Bilak, Vasil: „Paměti Vasila Bilaka“, Praha, 1991

Havel, Václav: „Prosím stručně, Rozhovor s Karlem Hvížd'alou, poznámky, dokumenty“

Horáček, Michal: „Jak pukaly ledy“, Praha, 1990

Jičínský, Zdeněk: „Československý parlament v polistopadovém vývoji“, Praha, 1993

Kosatík, Pavel: „Fenomén Kohout“

Měchýř, Jan: „Velký převrat či snad revoluce sametová?“, Praha, 1999

Otáhal, Milan: První fáze opozice proti tzv. normalizaci. Dvě desetiletí před listopadem 89.

Ed. E. Mandler. Praha, Maxdorf 1993, str. 11–33

Tigrid Pavel: „ Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu“

Odborná literatura:

Arendt, Hannah: „O násilí“, Oikuméné, Praha 1995, „Původ totalitarismu“, Praha 1996

Bureš, Jan: „Jednání delegací opozice a státní moci o vytvoření vlády národního porozumění jako proces politické změny v Československu roku 1989“, Diplomová práce FF UK, Praha, 2001

Burke, Edmund: „Úvahy o revoluci ve Francii“, CDK, Brno 1997 R

Hayek, Fridrich. von: „Fata morgána sociální spravedlnosti“, Academia, Praha 1991

Jičínský, Zdeněk: „Problémy československé politiky. Stati z let 1968 – 1992“, Praha, 1993

Jičínský, Zdeněk: „Některé problémy vývoje státní a politické organizace v Československu po roce 1956“, Praha, 1962

Maier, Herman: „Politická náboženství“, CDK, Brno 1999

Rousseau J.J.: „O původu nerovnosti mezi lidmi“

Tocqueville, Alexis, de: „Starý režim a revoluce“

Vaněk Miroslav: „Orální historie ve výzkumu soudobých dějin“, Praha 2004

Vaněk Miroslav a kol. (edit): „Vítězové? Poražení?“ (1. díl Disent v období tzv. normalizace, 2. díl Politické elity v období tzv. normalizace), Prostor, Praha 2005

Beletrická literatura

Škvorecký, Jan: „Zbabělci“

Drda Jan: „Vyšší princip“

Kundera Milan: „Žert“

Internetové zdroje

www.totalita.cz

www.wikipedie.cz

www.hiu.cas.cz

www.kan.cz

www.literatura.kvalitne.cz

www.zivotopisyonline.cz

www.aktualne.cz

www.cepin.cz

www.posters.nce.buttoebi.net

www.libri.cz

www.verafilm.cz

www.periodik.cz

www.obec-hovezi.cz

www.kapr.vse.cz

www.vaclavhavel.cz

www.ruzyne.vscr.cz

www.socialnirevue.cz

www.obecprekladatelů.cz

www.blisty.cz

www.lite.cojeco.cz

www.sds.cz

www.csds.cz

www.psp.cz

www.ideon.cz

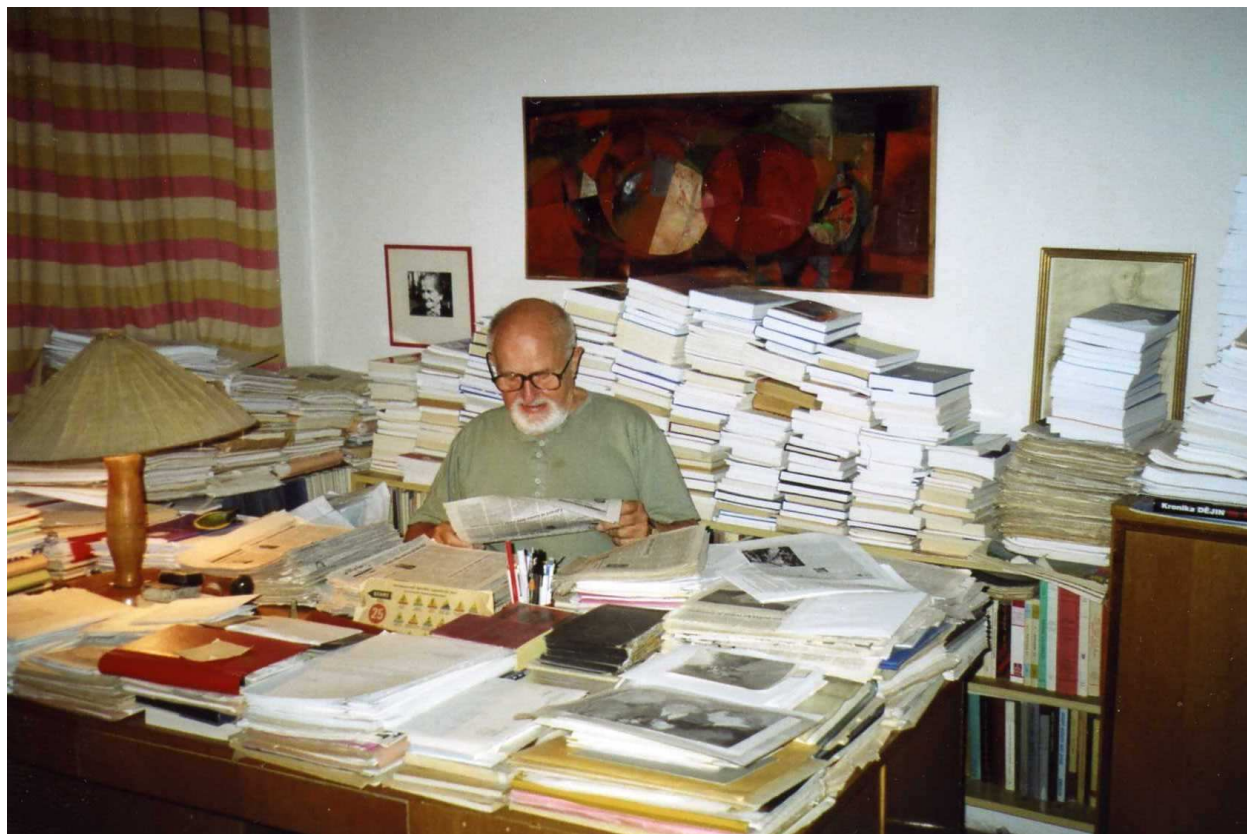
www.hdk.cz

Seznam příloh

1. Fotografie Zdeňka Jičínského v bytě v Pařížské ulici v Praze, srpen 2006
2. Fotografie zachycující dramatickou atmosféru první volby Václava Havla prezidentem
3. Dva texty Centra Orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR
4. CD se záznamy šesti rozhovorů, první rozhovor nedopatřením smazán

Příloha 1.

Fotografie Zdeňka Jičínského v bytě v Pařížské ulici v Praze, srpen 2006, pořízeno autorkou v průběhu nahrávání 4. rozhovoru

Příloha 2.

Fotografie zachycující dramatickou atmosféru první volby Václava Havla prezidentem. Zleva Marián Čalfa, Alexander Dubček, Zdeněk Jičínský, Václav Havel.

zdroj: archiv Zdeňka Jičínského

Příloha 3. Dva texty Centra Orální historie

A. Rozhovor se Zdeňkem Jičínským 12.3.2003

W.: Já bych se chtěl pane profesore zeptat, jestli byste mohl vzpomenout na to, z jakého pocházíte prostředí, jaká byla vaše rodina, jak jste prožíval dětství a jestli tam nebyly nějaké osoby třeba, který vás nějak ovlivnily nebo výrazně zasáhly do vaší výchovy.

Z.J.: Podívejte se, to je, vzhledem k tomu, že jsem už poměrně starší člověk, už záležitost dosti odtažitá od toho vlastního tématu. No tak já jsem prostě pocházel z rodiny, otec byl zaměstnanec ČSD, maminka byla v domácnosti, měl jsem docela dobré dětství, protože rodiče se o rodinu starali, považovali ji jaksi za velmi důležitou hodnotu, takže mně umožnili, ačkoliv jaksi naše majetkové poměry nebyly nijak vynikající, abych šel studovat jak na gymnázium, tak po gymnáziu na právnickou fakultu. Jinak v době svého dětství a mládí jsem byl ovlivněn těmi dějinnými událostmi té doby, to znamená především koncem první ČSR, protektorátem, druhou světovou válkou a poznatky, které na mě jako na mladého člověka silně působily, jako samozřejmě i poválečnou dobou a jejím nadšením tehdy pro budování nové společnosti, což tehdy byla představa, kterou sdílelo hodně lidí a já jsem jí sdílel s nimi, ale tyto věci jsou myslím dostatečně zpracovány literárně v mnoha jak dílech literatury krásné, tak i v dílech teoretické, takže já tu nemám žádné nějaké mimořádné poznatky, kterými bych to jako obohatil.

W.: Mohl byste nějak kontinuálně popsat vaše vzdělání, kam jste chodil do školy...

Z.J.: Studoval jsem reálné gymnázium v Pardubicích a po jeho absolvování ukončeném maturitou v roce 48 jsem nastoupil na právnickou fakultu v Praze, to bylo období, kdy tedy už, po únoru 48, takže právnická fakulta v té době se začala přeměňovat z hlediska odstraňování představitelů buržoazně právní nauky a začala se tedy přeměňovat v onom smyslu, který byl pro tehdejší dobu charakteristický. Což samozřejmě se promítlo i do té jako linie právnického studia, takže moje právnické studium už se lišilo od těch, kteří studovali do roku osmačtyřicet, protože už například římskému právu nebyla věnována ona pozornost, jako v předchozím období. Takže v tomto směru tedy my, co jsme studovali v této době, už jsme byli poznamenáni jistým pojetím práva a právnického studia příznačným pro tu dobu. Ukončil jsem v roce 52, ale už koncem svých studií jsem začal pracovat na katedře teorie

státu a práva, nejprve jako pomocná vědecká síla, potom jako asistent, takže po studiu jsem zůstal jako asistent, potom jsem byl přijat do studia vědecké aspirantury a psal jsem práci, která se zabývala problematikou politické ideologie první republiky, kde jsem se zabýval zejména dílem Masaryka, Beneše a ideologií sociální demokracie. Z právnické fakulty jsem potom přešel na vysokou školu stranickou, která se po čase změnila ve vysokou školu politickou, tu dobu přesně už si nepamatuju, kdy došlo ke změně názvu, ale i ke změně řek bych statutu, protože byla to součást tedy systému vysokých škol, kde jsem působil na katedře základů práva. Ale dělal jsem tedy zároveň tu vědeckou aspiranturu, práci jsem obhájil myslím v roce 58, potom na jejím základě jsem byl jmenován docentem, i když jsem tedy pracoval na té vysoké škole politické, udržoval jsem si pracovní i lidský kontakt s právnickou fakultou, s řadou kolegů, a v té době jsem byl členem vědeckého kolegia pro vědy o státu a právu v Akademii věd. V roce 60, respektive na konci roku 59-60 jsem byl členem té komise pro přípravu nové ústavy ČSR, která se potom tedy změnila v Československou socialistickou republiku, a začátkem 60. let ale už začaly probíhat intenzivněji určité procesy kritické, které u nás začaly zejména po šestapadesátém roce, po 20. sjezdu KSSS a po známém Chruščovově projevu, který odhalil to, co se potom eufemisticky nazývalo kult osobnosti Josefa Vissarionoviče Stalina, byl to prostě ten systém nezákonností, zločinů spojených s likvidací politických odpůrců, i prostě s masovými procesy, takže tohleto probíhalo i tady, samozřejmě toho jsem se účastnil v rámci nejrůznějších jaksi diskusí na té stranické půdě i v těch různých jiných shromážděních vědeckých a podobně, které se tou problematikou porušování socialistické zákonnosti zabývaly, i tady u nás byly různé komise, které zřizoval ústřední výbor na revizi těch politických procesů, a ty byly zvláště na začátku 60. let, v jejich rámci byla potom zřízena také jedna komise, která se měla zabývat kritickým zkoumáním procesu proti tzv. buržoazním nacionalistům, v té komisi jsem působil, byla to tzv. Barnabitská komise, a myslím, že to byla práce, která byla velmi významná společensky, ale byla významná pro každého, kdo se jí účastnil, a byla to činnost, která byla spojená s velmi ostrými diskusemi, protože většina z nás, kteří jsme tam pracovali, jsme měli zájem o, řekl bych, nejenom o poznání pravdy, ale aby z toho poznání pravdy byly vyvozeny také praktické důsledky, což tehdejší

2

vedení strany nechtělo jaksi připustit, takže i závěr, který vzešel z této komise, byl upraven do podoby politických jaksi provedení přijatelné, což se promítlo i v tom, že tehdejší rehabilitace Gustáva Husáka zůstala jenom omezená. Pro mě to potom mělo ty důsledky, že tyto jako jevy, tyto kritické střety měly za následek, že na vysoké politické škole byla provedena určitá jaksi čistka proti učitelskému sboru, v jejímž rámci já jsem byl také propuštěn a vrátil jsem se vlastně na právnickou fakultu, což už jsem předtím chtěl, protože jsem měl zájem se víc věnovat tedy teoretické práci v oboru teorie státu a práva. Takže od léta 1964 jsem působil na právnické fakultě na katedře teorie státu a práva, kterou tehdy vedl Jiří Boguszak, tehdy v ní se mnou působil ještě nynější profesor nebo tedy profesor Šamalík a byli tam také jako mladší pracovníci Petr Pithart a Vojtěch Cepl. Myslím, že ta katedra tehdy působila velmi pozitivně, že ta teoretická produkce i pedagogický proces byl myslím něčím, co patřilo do toho reformního hnutí tehdy velmi silného, organicky se jaksi do něj zapojilo, zároveň tedy jej podporovalo. Takže v tomto směru pracovníci té katedry se účastnili celé řady nejrůznějších akcí, jež v těch 60. letech, zejména ve druhé polovině probíhaly, no a v roce osmašedesát na právnické fakultě bylo vypracováno velmi dobré memorandum, které se týkalo jaksi celé tady požadavků v oblasti státu a práva, které by v rámci demokratizace měly být realizovány, já jsem v té době ještě nejdřív v polovině 60. let jsem se stal členem právní komise ÚV KSČ, která byla zřízena na základě nebo v souvislosti s těmi různými revizemi těch politických procesů, a měl to být takový poradní orgán pro právní politiku strany. Ale v souvislosti s tím, jak jsem byl zase pro jaksi politickou nespolehlivost propuštěn z vysoké stranické školy, tak to mělo ty důsledky, že jsem tedy byl zbaven členství v této právní komisi ÚV KSČ, v roce 1968, jak jsem už se zmínil, jsem se stal členem komise pro přípravu akčního programu, takže jsem pracoval na akčním programu, a potom zejména, protože do té partie do akčního programu jsem zpracoval ještě s dalšími kolegy partii týkající se česko-slovenských vztahů a jejich ústavně právních důsledků, takže na základě toho zřejmě jsem se potom stal členem té komise, která zpracovávala návrh na federalizační, na uspořádání Československé republiky, tam jsem myslím měl dost významnou roli, o čemž svědčí ta kniha dokumentů, kterou zpracoval Žatkuliak, takže na to odkazují, v té souvislosti jsem s Grospičem napsal řadu takových

3

teoretických prací kolem různých polemických statí týkajících se různých návrhů na konkrétní podobu československé federace, a zřejmě proto, že jsem se jaksi z české strany těmito problémy nejvíce zabýval, tak jsem byl potom navržen ústředním výborem Národní fronty za člena nově zřizované České národní rady. Stal jsem se tedy v červnu 1968 členem České národní rady, členem jejího předsednictva a předsedou ústavně právní komise, která připravovala jaksi na české straně ty příslušné návrhy k federativnímu uspořádání, po 21. srpnu samozřejmě jsme všichni si uvědomili, že tedy něco jaksi skončilo, ale představa, jak... prostě co všechno se stane, jak ten retardační proces půjde, jak rychle atd., to se ukázalo v průběhu času. Čili 1. ledna 69 Česká národní rada se z takového konzultačního orgánu stala orgánem jaksi zákonodárným v rámci tedy federativního uspořádání ČSSR a já jsem se stal místopředsedou České národní rady, kde jsem tedy působil vedle Čestmíra Císaře, který byl předsedou. V rámci té ČNR jsme tedy se snažili dělat to, co bylo možné, ale probíhal už tam velmi ostrý diferenciační proces, jak teda uvnitř ČNR, tak zároveň, protože Česká národní rada i její předsednictvo bylo řekl bych produktem toho pražského jara 68, tak jeho složení bylo poměrně řekl bych pokrokové, nebo bylo jaksi proreformní. A když začínaly ty retardační procesy, to obnovování stavu quo ante, tak jsme se dostávali do rozporu zejména s nově zřízeným byrem ÚV KSČ pro české země, které vedl Lubomír Štrougal. A tam byla celá řada těch ostrých střetů, o některých píšu v té své knížce Vznik České národní rady a její působení v roce 1968-1969, takže i na to mohu odkázat. Ta knížka vyšla dokonce ve Vaculíkově Petlici, potom vyšla i v zahraničí v Indexu Müllerově a okamžitě tedy po listopadu ji vydala Svoboda, na začátku roku 90. No tohleto jenom pro doplnění, jako člen České národní rady jsem se stal i členem Federálního shromáždění, jeho Sněmovny národů. Ale to bylo v podstatě už jenom epizodické, protože už jaksi byla, zejména po dubnu, kdy se do čela strany místo Alexandra Dubčeka dostal Gustáv Husák, tak samozřejmě ten proces normalizace už začal probíhat velmi intenzivně, takže jsme potom měli, ale to je všecko popsáno v té knize, spor, zejména se to týkalo jmenování velkého tedy konzervativce a dogmatika, sektáře, profesora Hrbka, kterej se stal ministrem školství, my jsme byli proti tomu, ale v podstatě bez... [přerušeni] byli jsme proti jmenování profesora Hrbka ministrem a ačkoli bylo nás několik, Jaromír Čivrný, Ivan Kříž, myslím že někdo další, takže

h

nedostal jaksi v předsednictvu potřebný počet hlasů, přesto se tato věc jakoby nestala a prostě Hrbek fungoval jako ministr, protože tyhle věci už se jevily jako formální a praktický význam už ztrácely, ale byl z toho vyvozen politický závěr, že tedy nemůžeme být nadále členy předsednictva, což jsme... s tím jsme počítali, takže v tomto směru jsme tedy přestali být členy předsednictva, to bylo rekonstruováno, a potom na podzim 69 byly prováděny se všemi členy České národní rady jaksi pohovory stranicko-politické, na jejichž základě tedy, což nám bylo dost jasné už předem, bylo řečeno, že tedy máme podat rezignaci, pokud bychom nerezignovali, budeme odvoláni. Uplatnil se ten mechanismus jaksi změny složení zákonodárných sborů bez voleb, takže značná část členů České národní rady včetně mě tedy rezignovala, několik, kteří nerezignovali, byli odvoláni a Česká národní rada byla rekonstruována. Takto bylo rekonstruováno i Federální shromáždění. Potom jsem se vrátil na právnickou fakultu, ovšem možnosti působení byly omezené, bylo zřejmé, že tedy tady moc jako vědecko-pedagogický pracovník působit nemůžu. Jo, to chci říct ještě jenom pro doplnění, mezitím v té druhé polovině 60. let jsem napsal tedy doktorskou práci a proběhlo také řízení o mém jmenování profesorem v roce osmašedesát. Takovou jaksi jistou pikantnost nebo historickou ironickou poznámku, že dekret o jmenování profesorem, protože to podepisoval tehdy prezident republiky, mně předával právě onen zmíněný profesor Hrbek jako ministr školství. To už jsou prostě takové ty jevy, které se někdy dějí. Byl jsem tedy na právnické fakultě, ale možnost jaksi učit už byla v podstatě omezena a čekal jsem jenom tedy, kdy vlastně jí budu muset opustit, což souviselo s mou stranickou prověrkou, která se z nějakých důvodů mně neznámejch jako táhla, takže do té doby, než jsem byl vyloučen, jsem nebyl ani jaksi povinen odejít z fakulty, a... takže prostě jsem tu jako setrval ještě v roce 70, ale už jsem neučil. Prostě byl jsem jaksi, to byl takový zvláštní stav, že jsem tedy byl v pracovním poměru, ale učit jsem nesměl. A potom jsem tedy byl... už byl se mnou pracovní poměr ukončen a te_ byl problém jako najít místo. Tak přestože mi původně Evžen Erban, kterej byl tehdy ČNR po Čestmíru Císařovi, jaksi sliboval, že budu moci nastoupit do Encyklopedického ústavu, tak jsem tam přijat nebyl a hledal jsem zaměstnání, ale žádné zaměstnání odpovídající aspoň v určité míře mé kvalifikaci bylo nedosažitelné, tak jsem posléze nastoupil do České pojišťovny jako

5

likvidátor pojistných událostí. Byl jsem tam přijat, protože tam pracoval na ředitelství bývalý ministr plánování české vlády, zřízené tedy v souvislosti s federací, doktor Dvořák, se kterým jsem se dobře znal, který tedy mně pomohl, abych tam byl přijat, stejně ještě jako třeba mému kolegovi z právnické fakulty Vladimíru Mikule. Takže jsem prostě pracoval tam, což pro mě nebylo vůbec jaksi jednoduché, protože ten rozdíl v povaze práce byl velmi výrazný, no a musel jsem se to jaksi učit, protože jsem přeci o tom vůbec nic jaksi nevěděl, včetně toho, že jsem se musel učit klapat na stroji, abych si aspoň těch pár prostě řádků při vyřizování pojistných událostí dovedl napsat, což jsem předtím... to, co jsem psal, jaksi své práce jsem psal rukou a pak jsem je jaksi přediktovával nebo je písárka přepsala. Takže jsem se musel učit psát na stroji, abych vyřizoval tu běžnou korespondenci, jinak v té pojišťovně bylo z lidského hlediska prostředí slušné, ti lidé mě tam přijali jaksi dobře, v tomto ohledu jaksi jsem si nemohl stěžovat, ale samozřejmě z hlediska povahy práce, jejího finančního ohodnocení jsme byli drženi na té dolní hranici. Pak z nějakých důvodů, přesně nevím to pozadí, mě volal ředitel oblasti pro Prahu, že jako budu přeřazen do právního oddělení, abych jako nepřicházel tolik do styku s lidmi. Prostě říkám, pozadí mně není úplně zřejmé, ale já jsem to jaksi přivítal, protože přeci jenom práce v právním oddělení více souvisela s mou jaksi kvalifikací než vyřizování těch různých drobných škod spojených s tím, že někomu někdo něco ukradl a nebo že se promáčel byt a bylo tam poškozeno bytový zařízení a požadovali jsme tedy výši škod atd. Takže jsem potom začal pracovat v tom právním oddělení při vyřizování tedy těch právních důsledků různých pojistných událostí, to znamená spory vedené i u soudu o majetkové náhrady, nebo když my jsme jako zase pojišťovna vymáhala na různých občanech peníze za třeba neodůvodněné zaplacení nějaké náhrady, nebo když oni byli povinni platit něco v souvislosti s pojistnými událostmi, takže tam jsem působil do toho roku 77 a po podpisu Charty přišel jaksi politický pokyn, že tam jaksi býti nemohu a že mě pojišťovna musí propustit, což se tedy stalo, na rozdíl od některých jiných institucí bych řekl, že tedy ten ředitel plnil pokyn, který mu byl dán, nevyvíjel v tom žádnou zvláštní iniciativu, takže jsem nedostal to okamžité rozvázání pracovního poměru, ale bylo to prostě normálně ve vypovědní lhůtě, no ale rozsudek byl dán předem, takže i když jsem se odvolal, tak jsem samozřejmě svůj pracovní právní spor

prohrál, stejně jako ho prohrál Zdeněk Mlynář, kterého jsem jaksí v tom sporu soudním zastupoval, protože on už v té době emigroval do Vídně. Když jsem tedy byl propuštěn z pojišťovny, tak jsem skutečně nemohl najít nikde místo, protože jaksí místa právnícká volná byla, ale nikdo mě nechtěl jako přijmout. Dokonce mám myslím ještě doma nějakou korespondenci, bylo to několik desítek míst, které jsem navštívil, kde jsem jednal o přijetí, ovšem když zjistili, že jsem tedy signatář Charty, tak mě prostě sdělili, že to nepřipadá v úvahu. Ty vzpomínky jsou někdy i zajímavé, protože když, už nevím ani, co to bylo za podnik, když jsem tam přišel a jednal jsem tam, já nevím, jestli to byl personalista nebo tak, když jsem tedy říkal, že jsem podepsal Chartu, no tak on se úplně jaksí zachvěl, protože zřejmě nikoho takového jaksí neviděl atd. No tak to už jsou... už je to dávno. No a potom... takže jsem jako skutečně žádné pracovní poměr nesehnal a podařilo se mi jako získat jenom takové pracovní... prostě smlouvu na dobu určitou v jednom bytovém družstvu, už ani nevím, kdo mi to jaksí zprostředkoval, kde jsem tedy byl vlastně v průběhu roku 77 a 78, a v roce 78 se začala v Mezinárodní organizaci práce v Ženevě projednávat stížnost Konfederace svobodných odborů se sídlem v Bruselu na to, že v Československu, zejména tedy v České republice, protože Slovensko bylo trošku jiná věc, se porušuje úmluva 111 o zákazu diskriminace v zaměstnání a povolání, a jaksí ty příklady byly součástí té stížnosti a v rámci toho tam bylo také i uvedeno moje jméno. Nevím, kdo tam... nebyl jsem samozřejmě jediný, těch příkladů tam bylo víc, kdo všechno tam byl v tom uveden, to už ani nevím. A na základě toho potom orgány jaksí rozhodly, že tedy nějakým způsobem bych zaměstnán býti měl, takže jsem potom měl nějaké jednání na ministerstvu práce, tehdy se to tedy jmenovalo práce a sociálních věcí, a oni mě jaksí... nebylo to vůbec jednoduché, táhlo se to a oni mě potom odkázali na národní výbor, dostal jsem nějaké nabídky, ale když jsem jaksí prakticky tam začal jaksí s nimi jednat, tak se opakovaly ty zkušenosti, že tedy mě nezaměstnají. A potom... to se jako takhle táhlo a potom přišel zřejmě takový jaksí asi politický pokyn, že teda zaměstnán bych býti měl, ale ne uvnitř Prahy. Takže z těch různých možností se to redukovalo na dvě, TOS Hostivař, kde když jsem tam byl, tak mně nabídli místo nějakého jaksí člověka, který by měl se zabývat technickými patenty a překládáním té příslušné literatury, něco prostě podobného, což pro mě bylo zcela nepřijatelné, protože jsem tomu

vůbec jaksi nerozuměl zase, ani mé jazykové znalosti v takovéto oblasti nebyly toho druhu, abych to moh dělat, takže to jsem jaksi odmít, a druhou, vlastně už poslední možností bylo, že bych pracoval jako právník v oblastním závodě 32 Mototechny, což byl velký závod na okraji Prahy při výpadovce na Plzeň. Je to Praha Stodůlky, kde byl obrovský velkosklad a k tomu prostě ten oblastní závod, který vlastně zabezpečoval zásobování všech těch závodů a provozoven Mototechny po celé České republice. Takže tam jsem byl v tom právním oddělení až do jaksi listopadu 89, po právní stránce až do 1. ledna 90, ale po 17. listopadu už jsem po dohodě s ředitelem do práce v podstatě nechodil. Takže to je stručná charakteristika a teď co vás jaksi zajímá.

W.: Ještě bych se chtěl zeptat... teď bysme se mohli zaměřit na vaši politickou angažovanost. Já nevím, kdybysme mohli začít třeba od vstupu do strany, proč jste se rozhodl vstoupit do komunistické strany, vy jste tam trochu popsal, jak vypadala vaše angažovanost společensko-politická v průběhu vašeho pracovního zaměření v různých těch komisích během 60. let, že jste měl snahu prosadit ty změny a to dodržování té zákonnosti, a pak teda proč jste se rozhodl podepsat Chartu, jestli jste působil nějak v tom nezávislém hnutí před Chartou 77.

Z.J.: Podívejte, tam pokud jde o ty 50. leta, tak to skutečně myslím, že tam není toho tolik nějak mimořádně zajímavého, to opravdu spadá do toho, co jsem říkal, že to byla, řekl bych, historie lidí, kteří jaksi uvěřili, že je možné tedy po těch zkušenostech války a i těch kritických zkušenostech třeba k tomu stranickému systému první republiky tady budovat společnost lepší, myšlenky socialismu se mi zdály jako dobré, tak v tomto směru jsem se tímhle způsobem angažoval, no a já myslím, že podstatnější je to potom v roce osmašedesát, protože pokud jde o to období předchozí, to už jsem s ředitelem Tůmou vedl nějakou řeč, takže on to tam v nějaký podobě bude mít, tak možná, že vám to poslouží. Podívejte se, pokud jde o to období po osmašedesátém, tak to jsem tady charakterizoval, samozřejmě to, co jsme dělali, to bylo výsledkem těch předchozích jaksi postojů a rozhodnutí angažovat se tedy ve prospěch té reformy, mysleli jsme, že reforma je možná, sice jsme si byli vědomi jako rizik spojených se začleněním Československa do sovětské sféry vlivu, a přesto jsme si mysleli, že v určité míře to možné je, no a když se ukázalo, že to možné není, no tak jsme tedy

nesli ty důsledky existenční, ale jaksi svých postojů jsme se nevzdali, mám-li na mysli sebe a skupinu jaksi mých přátel, k nimž patřil Zdeněk Mlynář, Rudolf Slánský a prostě celá řada těch, kterým se říká reformní komunisté, nebo se jim říkalo reformní komunisté, později potom osmašedesátníci, no a v tomto směru tyto jaksi lidské a přátelské vztahy trvaly i poté v průběhu normalizaci, protože my jsme se jako pravidelně setkávali, to bylo potom už od začátku 70. let [přerušeni] jsme se pravidelně setkávali se Zdeňkem Mlynářem a Rudou a další přátelé, scházeli jsme se u mě v bytě jaksi pravidelně, říkalo se tomu jako... říkalo se já myslím, že úterníci nebo středečníci, protože ten termín se měnil. Takže to byly jaksi pravidelné schůzky, vedle toho jsem měl ještě další takovou jako skupinu přátel, tam patřil ten Vladimír Mikule, Lumír Čivrný, profesor Chytil, to byl člověk, který byl jaksi... byl to funkcionář lidové strany, po pětačtyřicátém roce byl místopředseda Národního shromáždění, po únoru jedna z prvních obětí těch procesů, v Jáchymově, v 60. roce amnestován a v osmašedesátém jako výraz určité rehabilitace se stal také členem České národní rady a působil na právnické fakultě na katedře myslím ekonomie. A s tím jsme se jako tehdy velmi spřátelili, takže potom... ještě potom sou-dce Byčovský, s tím jsme se pravidelně jaksi scházeli, to byla taková druhá skupina vedle tedy samozřejmě ještě dalších přátelství a styků. Ale pokud jde o takovou tu politickou problematiku, tou jsme se zabývali především na těch schůzkách se Zdeňkem Mlynářem, Vladimírem Kadlecem a dalšími, s Milošem Hájkem, Jiřím Hájkem, a ty schůzky trvaly v podstatě permanentně celou dobu, až do listopadu, s tím, že tedy Zdeněk Mlynář emigroval a okruh těch lidí se jako různě měnil. Potom to, že jaksi bezpečnost to sledovala, tak potom v určité fázi, když jaksi dělala potíže i pokud jde o studium mých dětí, tak schůzky se konaly většinou u Miloše Hájka, v té poslední fázi u Rudolfa Slánského. Takže občas, zejména tedy po Chartě, že to bylo spojeno s tím, že ta bezpečnost jako to kontrolovala, čili v určitých fázích stáli před dveřmi a každého, kdo vstoupil, legitimovali, prostě děly se tyto věci, které jsou různě popsány, a v rámci těchhle diskusí jsme tedy hovořili o určitých věcech, připravovala se určitá stanoviska, třeba při výročí okupace a podobně. Že jsme posílali stanoviska třeba do italských pokrokových novin a časopisů a podobně, a tam jsme taky třeba když byl ten Havlův dopis Gustávu Husákovi, tak všechny tyhle věci samozřejmě byly předmětem

našeho zájmu, psaly se k tomu, zejména později, různé jako studie, materiály, které vycházely v těch různých samizdatových časopisech, něco vycházelo, co se podařilo poslat i ven, tak něco vycházelo i venku, po roce 81 jsem byl zatčen v souvislosti s tím tzv. kamionem, byl jsem několik dní v Ruzyni, v podstatě dodrželi dvakrát těch osmačtyřicet hodin s jedním prodloužením, takže mě potom jaksi propustil, na rozdíl od těch tuším 11, kteří byli obviněni, ale kteří byli myslím téměř rok ve vazbě. Takže já jsem byl jaksi propuštěn, ale měl jsem nad sebou ten: Damoklův meč té obžaloby, kdykoliv samozřejmě to mohlo spustit, když ale to ten... prostě ti, co byli ve vazbě, byli propuštěni, tak bylo zřejmé, že už tedy režim politický proces v této věci nepovede, už jaksi to nepatřilo do té režie. Takže tohleto asi byly ty takové ty aktivity v té době.

W.: Účastnil jste se nějak přípravy Charty?

Z.J.: Ano, ano, byl jsem i na tom... se Zdeňkem Mlynářem jsem byl potom na tom... bezprostředně nikoli, to popisuje Petr Uhl, to byla ta užší skupinka, a potom jsem byl na té první schůzce, která se konala v bytě Václava Havla, a tam se jaksi diskutovalo o tom, co tedy by potom mělo následovat, no musím jaksi přiznat, že už tehdy jsem měl jaksi dojem, že někteří lidé si nepřipouštějí reálné možnosti, které jaksi tu jsou, a že ty aktivity vidí příliš optimisticky, což se mně záhy potvrdilo, protože jsme se nějak dohodli, že by se utvořila taková jako právní skupina nebo něco takového, a bylo jaksi dohodnuto, že se sejdeme v určité době v bytě Ivana Medka **[přerušeni]** myslím, že jsem v té době byl nějak na horách a prostě už bezpečnost jaksi nepřipustila a ten tlak byl veliký, takže samozřejmě jaksi různé představy o tom, co všechno ta Charta bude dělat, se minimalizovaly, pak v rámci Charty se vytvořila ta skupina VONSu atd., takže to už je myslím dost různě popsáno, tyhle ty různé skupiny.

W.: Jak vy jste to vnímal, te _jde o ten váš dojem?

Z.J.: No podívejte se, já jsem, chcete-li, patřil k těm spíše zdrženlivějším, protože jsem jaksi... nevycházel jsem z toho, že má nějaký radikální střet, že to má smysl, tím netvrdím, že jsem odsuzoval ty, co tedy tvořili VONS, měl jsem ale pochybnosti, zda tedy ta represe, kterou jsem vůči nim očekával, nepovede i k tomu, že tedy to může dopadnout na širší společenství Charty, no a přiznávám se také, že vzhledem k tomu, že jsem měl dva syny, kteří v té době studovali, neměl jsem záměr je vystavovat takovému tlaku, který by

jim zcela studium znemožnil. Takže synům se podařilo jaksí vystudovat, i když třeba jeden by asi studoval, kdyby byly normální podmínky, něco jiného než vystudoval, takže oba vystudovali elektrotechniku. No myslím, že to byla i taky ta hra, kterou ten režim jaksí rozehrával, že jaksí znemožnili studium synovi Jiřího Hájka, ale zase v různých souvislostech argumentovali, podívejte se, synové profesora Jičínského studují atd., takže prostě volili takovéto jaksí diferenciační metody.

W.: Jak na vás působilo nebo jak vypadalo prostředí disentu, když se tam přetahovaly různé ty názorové skupiny, od vás, reformních komunistů, přes křesťany...

Z.J.: Podívejte se, ty skupiny působily relativně nezávisle. Takže my jsme byli, jaksí ta skupina, o které jsem hovořil, jsme se nejdříve scházeli u mě, ale to ještě bylo dávno před Chartou, a potom i po Chartě zejména u Miloše Hájka a potom u Rudolfa Slánského, no tak to už byla ta skupina chartistů, většinou ty účastníci těchto schůzek Chartu podepsali, ale také ne všichni, někteří nepodepsali, ale to jaksí na vztazích nic neměnilo, no a takže z té naší skupiny vždycky byl taky někdo jedním z té trojice mluvčích, a na tyhle ty schůzky docházeli také ti další mluvčí, občas. Ne pravidelně, ale občas, zejména třeba když se projednávaly nějaké dokumenty Charty. Takže v tomto směru jaksí ty vztahy byly dobré, bylo to opravdu takové zvláštní společenství, že když jste se setkal s někým, kdo taky podepsal Chartu, no tak to byl... hned tu vznikl takový nějaký vztah důvěry, a podobně. Zdrženlivý v tomto ohledu byl Václav Benda, ale i s ním jsem měl v rámci Charty jako normální korektní vztahy. Takže i s ním byla normální spolupráce, když byl mluvčí nebo když jsme jaksí diskutovali určité otázky, jestli je vhodné vznášet nějaké požadavky nebo ne. Ty vztahy byly jako dobré, ale jak říkám, ty skupiny působily různě a třeba takové ty jaksí undergroundové skupiny, s nimi my jsme přímo do styku vlastně nepřicházeli. Ale jaksí třeba ten proces proti skupině Plastic People, ten byl takovým jedním z těch podnětů, kdy i my jsme do toho vlastně vstoupili podepisováním nějakých těch dokumentů nebo požadavků a petic a podobně za propuštění. Takže tam se to jaksí slilo, to je popsáno, při tom, jak Charta vznikala, ale těch personálních kontaktů v tomto ohledu tolik nebylo s těmito různými skupinami.

W.: Jak potom na vás působilo, jak jste se zapojil na konci 80. let, když

začaly vznikat další nezávislé skupiny?

Z.J.: No tak to jsem se zapojil tím způsobem, že řada z těch jejich představitelů chodila třeba za mnou, protože se radili o svých právních postupech, tak v této souvislosti zejména i Vladimír Mikule, to je můj přítel, který se mnou spolupracoval na řadě dokumentů Charty, ale Chartu nepodepsal, aby nebyl vystaven tomu přímému tlaku, takže prostě s nimi jsme o těchto věcech jako diskutovali, co je možný, co není možný, jak to udělat atd., takže v tomto směru ty aktivity se jako rozšiřovaly a v této míře jsem jich byl účasten taky.

W.: Myslíte si, že pak na konci, když už začal určitý pohyb ve společnosti i v tý straně, na to nezávislý hnutí reagovalo adekvátně z vašeho pohledu, že jaksi ten přesun od tý pozice jaksi mravní k tý politický opozici byl dostatečný?

Z.J.: Podívejte, to je věc asi, na kterou lze mít různé názory a není to taky žádná míra. Jenom ještě chci říct, že potom v té druhé polovině 80. let se tady taky vytvořila ta česká skupina Helsinského výboru, které jsem se taky jako účastnil, takže tuhle aktivitu nelze jako zapomenout, no a jinak, podívejte se, to je věc... jako to, jak ten režim se jako mění nebo co, jak reaguje třeba, zejména po tom nástupu Gorbačova na jaksi tzv. perestrojku, no tak to jsme samozřejmě, protože v rámci té skupiny to byli všichni lidé, kteří politiku znali, znali to fungování té strany, byť už v ní nebyli, ale znali některé lidi v těch strukturách, takže se posuzovalo, co asi můžete očekávat. Pak vznikala, začala se tvořit ta Obroda, já jsem nebyl členem Obrody, ale jako řada těch jejích zakladatelů patřila k mým blízkým přátelům, no tak v té věci jsem se účastnil posuzování těch dopisů, které byly na ÚV nebo bylo nějaké jednání představitelů Obrody s nějakými prostě lidmi, to všecko je popsáno, takže to je známo, takže o tom o všem jsem věděl, byl jsem u těch jednání, u těch návrhů co je vhodné, co není vhodné, potom v létě 89, když tu byl na několika návštěvách Alexandr Dubček atd., takže prostě ty věci se dostávaly do pohybu, ale jaksi jakkoli jsme ctili nebo uvědomovali si, že chod historie se zrychluje, no tak nikdo nevěděl, že ten konec přijde tak rychle, že to už potom... pak se dalo jaksi očekávat, že už se teda rychle něco změní, když začli ti občané NDR přes Ma_arsko odcházet to Rakouska a do NSR, potom když tady byl ten exodus přes německé vyslanectví v Praze, no tak to už bylo... a když padla berlínská ze_, tak bylo zřejmé, že už tady se

taky něco stane, ale jak se to stane a tak, to jako nemůžete nikdy předem vědět.

W.: Moh byste ještě říct pár slov, na to jsme zapomněli, o vašem působení po roce 90 ve Federálním shromáždění?

Z.J.: Podívejte se, tak to je věc, která je popsána...

W.: Mně jde spíš o váš dojem z toho všeho. Jak to bylo objektivně, to si najdu.

Z.J.: No podívejte se, objektivně. Jinak ten příběh dějů i moje vystupování je svým způsobem zachyceno v těch dvou knihách, které zpracoval Jiří Suk, Občanské fórum, no a jinak kdybych měl jako líčit své zážitky a tak, tak to by byla jaksi záležitost dlouhá, teda já paměti psát nehodlám, no tak samozřejmě bylo to z mnoha hledisek neobyčejně pozoruhodné, setkávali se tam lidé z nejrůznějších těch, zároveň si člověk uvědomoval, řekl bych, nepřipravenost na ty změny, protože lidi, kteří měli nějaké znalosti jaksi z politiky, z veřejné činnosti, těch bylo minimum, takže... ale to už by byla asi obsáhlejší kapitola, na kterou dneska už nemám čas.

Konec rozhovoru

Druhý rozhovor se Zdeňkem Jičínským 2. 4. 2003

D.E.: Pane profesore, já bych se chtěl dneska zeptat, co vás vedlo k tomu, že jste po roce 1969 zaujal aktivně opoziční pozici? Proč jste se stal disidentem? Proč jste si neřekl, je to všecko prohraný, a moje aktivita povede akorát k problémům a já to nemám zapotřebí?

Z.J.: Podívejte se, to není otázka nějakého okamžiku. Prostě jestliže jste zaujímal určité postoje a ty postoje se vyvíjely v průběhu zejména tedy 60. let, ale měly kořeny už v té polovině 50. let, zejména tedy už jsme zmiňovali ten 20. sjezd KSSSS, Chruščovův projev, odhalení Stalinových zločinů a všechny tyhle věci, tak jestliže se jaksi dlouhodobě nějak vyvíjíte a ten vývoj nemá nějakou konjunkturální podobu, že byste to dělal proto, abyste dosáhl nějakého... jaksi nějaké výhody, a pramení to z těch vnitřních, řek bych, potřeb nebo zdrojů osobnosti, no tak když potom člověk dostal určitou možnost výrazněji tyhle názory projevit, což se stalo zejména tedy na jaře 68, no tak pokud máte nějaký charakter, tak od toho nemůžete jednoduše ustoupit. To prostě byste přestal být sám sebou. A když jsem mluvil o tom, že to není záležitost okamžiku, no tak mám na mysli to, že po... podívejte se, já jsem na jaře 68, to lze literárně doložit, jaké jsem vlastně měl názory a tak, tak jsem samozřejmě zastával tuhle politiku, říkal jsem, že jsem dělal i na tom akčním programu KSČ, pracoval jsem na té federalizaci a podobně, ale byl jsem si vědom složitosti věci, čili já jsem v tomhle směru nepatřil k těm nejradiálnějším, protože jsem si uvědomoval, že jsme v nějakém geografickém prostoru, že jaksi jsme součástí impéria, které ovládá Sovětský svaz, že tu dokonce nejenom na hranicích, ale i v Československu jsou sovětské vojska a že ta možnost, že ten reformní proces bude zastaven, to jsme si uvědomovali. Takže v tomto směru já jsem nebyl nějaký naivní idealista, ale jestliže ty věci se dostaly do chodu, tak jsem nepovažoval za možné stát stranou a prostě jenom říkat, to stejně všecko špatně dopadne, prostě pokoušel jsem se tedy v rámci svých možností o to, aby to špatně nedopadlo, že to špatně dopadlo, to je věc, která už nebyla záležitostí kohokoliv v Československu. A když tedy potom jsem se stal součástí toho nově utvořeného českého parlamentu, České národní rady, no tak jsem se tam samozřejmě snažil působit v duchu těchto svých jaksi myšlenek některých, a to jsem už říkal minule, že jsme prostě věděli po 21. srpnu, že nastal zlom, že určité věci

nastal zlom, že určité věci skončily, no ale v té době jako nikdo nevěděl, kam až jaksí ten ústup půjde. To jsme si ověřovali, řek bych, v té každodenní praxi, v těch politických střetech, o kterých jsme minule hovořili, no a prostě takhle se to vyvíjelo, že ten prostor pro naše působení se samozřejmě neustále jaksí zužoval, pak to vedlo k tomu, že tedy z té veřejné činnosti jsme byli jaksí odstaveni, o tom jsem mluvil, o té čistce v České národní radě i ve Federálním shromáždění. Takže prostě takové bylo rozdělení, řek bych, karet. A já jsem jaksí v rámci těch jednotlivých kroků nebo jednotlivých věcí, které se v té ČNR řešily, kde jsem moh zaujímat nějaká stanoviska, tak jsem se je snažil zaujímat v logice těch svých postojů, s tím samozřejmě, že jsem byl vědom, že ten prostor se neustále zužuje, ale nepovažoval jsem za možné, udělat nějaké salto, nějaký koperníkovský obrat, že bych se přidal k normalizátorům. To jsem nepovažoval za možné a budu-li mluvit cynicky, ale takhle jako jsem nevažoval, i kdybych se o to pokusil, tak by to nebylo přijato, protože to už bylo prostě někde jinde. Čili já jsem třeba dostal nějak v roce 69 nabídku od tehdejšího ředitele nakladatelství Svoboda, protože jsem svého času, koncem 50. let, jsem napsal knihu zabývající se ideologií první republiky, kde jsem měl postoje k Masarykovi a k sociální demokracii, a on v tom 69, když jako se věci vracely jistým způsobem zpátky, tak on mi jako nabídl, mě žádal, abych souhlasil s reedicí. No tak to já jsem odmít, protože v tomto směru jsem nepovažoval za možné, aby to, co z mého hlediska už bylo překonaným postojem, abych teď dával do služeb jaksí normalizace, ale nemyslím si, že i kdybych to udělal, že by to vyšlo, protože ty důvody, pro které jsem jaksí musel zmizet byly silnější, takže si nemyslím, že by mě třeba tenhle ten krok, pokud bych ho udělal, že by mně pomohl. Takže já si myslím, že to bylo prostě už jaksí rozhodnuto a prostě ty konzervativní síly velmi pečlivě jaksí měly vytipovano, kdo jak působil a měly prostě vytipovány ty kroky, které je prostě vedly k tomu, jak byl potom nasměrován ten jejich další osud, to znamená jejich politický postih i do jisté míry existenciální postih.

D.W.: Proč jste se tomu relativně nevyhnul tím, že byste se nepustil do žádné takové činnosti, že by potom na vás už nic neměli?

Z.J.: Myslite, že bych jako byl úplně... že by mě to úplně jako přestalo zajímat? No tak podívejte se, jestliže jsem se až do té doby jaksí o to politické dění zajímal, nejdřív tedy především filozoficky a potom prakticky,

no tak to je součást, chcete-li, mého naturelu. Já jsem neviděl důvod, proč bych teď se měl uchýlit jenom do soukromého světa, starat se o něco, co s tím vnějškem nemá vůbec nic společného. To prostě nejsem tak pružná povaha, abych prováděl takové prudké obraty.

D.W.: Mohli bychom se vrátit k vaší činnosti v disentu? Mluvil jste o setkávání vašich přátel u vás, pak jste mluvil o vaší činnosti v Chartě a v Helsinském výboru. Je ještě nějaká další činnost, kterou byste považoval za důležitou. Já jsem si třeba našel, že jste pro Obrodu připravoval nějaké právní přednášky, že jste byl považovaný za ústavního odborníka při přípravě ústavy, když byla v roce 1989 diskuse ve veřejnosti o přípravě ústavy, že i disent připravoval svůj návrh ústavy.

Z.J.: No podívejte, tohleto byly všechny takové ty činnosti, který spolu jaksi souvisely, takže potom to bylo, myslím, že jsme o tom minule už mluvili, ale já už teď přesně vám to časově neurčím, jestli to bylo jako reakce, když oficiální kruhy ohlásily tehdy, že chtějí připravit novou ústavu, jestli tedy v rámci takových těch ústavních odborníků vyloučených tedy z toho normálního působení vznikla ta myšlenka, že bychom měli připravit sami nějaký vlastní návrh, takže tam jsme se jaksi scházeli, já nevím, jestli jsem už o tom nemluvil?

D.W.: Ne.

Z.J.: To byla jako skupina František Samalík, Petr Pithart, Václav Pavlíček, Vladimír Mikule, já plus ještě někteří další, myslím, že někdy tam byl kolega Medrický taky, a prostě diskutovali jsme takové ty vychozí koncepce ústavy, ale tak daleko, abychom vytvořili nějaký návrh, to nedošlo. Ale přesto jaksi ty práce, ty diskuse o tom měly smysl, takže potom, když po 17. listopadu.. Pavel Rychetský taky, takže když začaly ty úvahy, že by bylo vhodné, protože stará ústava samozřejmě vydržet nemohla, že by bylo vhodné, abychom tedy rychle pracovali na nějakém návrhu ústavy, tak toho se chopil Pavel Rychetský a ten jaksi navázal na tyhleto diskuse předtím a poměrně velmi rychle ten návrh ústavy, tehdy jako návrh Občanského fóra, připravil v konzultaci s námi. Takže prostě to byly tyhleto aktivity, jejich součástí bylo to, že jako rada jiných i já jsem psal různé dopisy se stanovisky tehdejšími vedoucími činitelům, kde jsem třeba kritizoval proces s představiteli VONSu, a psal jsem tehdy Ladislávu Adamcovi jako předsedovi vlády atd. Některé věci dokonce vyšly po 90. roce v mé knížce o problémech československé

politiky a o Chartě v tom sborníku stati o Chartě 77. Takže to byly různé tyhleto aktivity a jak říkám, některé ty dokumenty z té doby jsou i v té mé knížce Charta 77, kterou jsem vydal potom po listopadu 89.

D.W.: Jak se díváte na práci ostatních skupin, těch, které nevycházely z Charty. Teď mě napadá třeba strana okolo Emanuela Mandlera, z níž potom vznikla Demokratická iniciativa. Myslíte, že to byl tak rozdílný proud od vašeho snažení, oni sami říkali, že jsou realističtější, jestli byli realističtí nebo nebyli?

Z.J.: Podívejte, to nechám historikům, ať se tím zabývají, posuzují, protože už je to věc jaksi minulosti a nemyslím... Podívejte se, určité spory nebo diskuse, které byly, no tak ty probíhaly tehdy v podobě těch různých samizdatových materiálů, i v rámci Charty byly různé názory na postup, byli představitelé jako radikálnějšího postupu, byli představitelé toho, že jaksi nemá cenu zbytečně se dostávat do konfrontačního přímo střetu s moci, protože samozřejmě ten střet se tehdy vyhrát nedal, takže to bych považoval, řek bych, za takový normální projev plurality názorů a politických postojů v těch zvláštních podmínkách. Takže proto taky, když budete sledovat ty různé aktivity, no tak vidíte, že okruh jejich účastníků se někdy překrýval, takže to prostě... z toho vyvozovat nějaké zvláštní závěry myslím nemá už podle mého soudu ani nějaký smysl. Já bych to prostě chápal tak, že v rámci generálního stanoviska odporu vůči komunistickému režimu se samozřejmě objevovala pluralita stanovisek pokud jde o to, co by se mělo dělat, co je účinnější, co je méně účinné, co má větší smysl, co má menší smysl. Takže konec konců teď probíhal v televizi ten několikadílňý seriál o samizdatu, tak vidíte, že prostě i tam se projevovaly různé složky té občanské společnosti různým způsobem, někde to mělo politický charakter, někde v podstatě ten politický charakter byl jenom zprostředkovan tím, že jaksi ti lidé nechtěli mít s tím starým režimem nic společného, ale nemělo to svůj politický obsah, protože život se neredukuje na politiku, pro mnoho lidí je důležitější, já nevím, otázka umění, možnosti, já nevím, nějak svobodného projevu v té umělecké sféře, takže to bych posuzoval asi takto.

D.W.: Mohli bychom se vrátit k roku 90 a k tomu, jak jste se do politiky vrátil a jak na to své působení teď hledíte?

Z.J.: Podívejte se, já jsem se skutečně do toho vrátil jako mnoho dalších lidí, že jsme byli strženi tím proudem těch událostí. A myslím si s odstupem, že

odstupem, že moje působení bylo pozitivní v té době, že jsem... protože tím, že jsem byl na rozdíl od jiných lidí starší, že jsem měl přece jenom určité zkušenosti třeba z parlamentarismu, tak v rámci, byť tedy to byl parlamentarismus zvláštní v tom 68. a 69. roce, ale přece jenom jsem o tom něco věděl na rozdíl od těch mých kolegů, kteří se mnou byli kooptováni, kteří o tom nevěděli vůbec nic. Takže si myslím, že v tomhle tom jsem měl určité teoretické znalosti pokud jde o ústavní právo a vůbec jaksi tu právní problematiku, takže si myslím, že jsem moh působit tehdy pozitivně jako zdroj určitých poznatků a informací, které ostatní neměli. Což zase někdy bylo i zdrojem jaksi sporů nebo napětí, protože někteří... vzpomínám si na určitou scénu, kdy v rámci takové schůze OF John Bok mě kritizoval, že je chci manipulovat a podobně. Takže to samozřejmě mohou posoudit jiní, protože v tomhle ohledu člověk nikdy není dobrým soudcem, ale já si myslím, že moje působení jak v OF, tak potom ve Federálním shromáždění jak v té fázi do voleb, tak i ve fázi po volbách myslím si, že bylo celkově pozitivní. Tam se dělo příliš mnoho věcí, než abych o nich teď jaksi hovořil, to jsou jednotlivé, já nevím, návrhy zákonů, jednotlivé střety a to je zachyceno ještě v parlamentních protokolech, pokud to probíhalo jako na schůzích Federálního shromáždění nebo jeho předsednictva, a samozřejmě byla spousta věcí za tím, kdy zejména v té první fázi, když jsme přišli, bylo nás ve Federálním shromáždění pár, byl tam starý aparát atd., takže bylo třeba postupně ten aparát měnit, ale zároveň i s tím aparátem starým pracovat, aby to Federální shromáždění působilo, jednat [nesrozumitelné — hluk] zástupci KSČ, kteří tam tehdy byli, taktéž i zástupci jiných stran, čili tehdy jsem byl v úzkých stycích třeba s Petrem Kučerou a spoustu těch personálních otázek jsme takto vyřizovali. Takže toho bylo příliš jaksi mnoho.

D.W.: Jaký je váš dojem z těch společenských změn po 90. letech. Myslíte, že byly jenom k lepšímu...

Z.J.: Podívejte se, já si myslím, že žádná takováto prudká změna, i když u nás se myslím někdy s odstupem doby ten význam těch změn určitým způsobem i znevažuje, když se říká prostě, že moc ležela na ulici, komunisti to prostě vzdali atd., tak já si myslím, že prostě ten přechod proběhl relativně, myslím, že jsme o tom hovořili minule, relativně jak pokojně, tak svým způsobem hladce, že takových těch excesů, ke kterým v takových dobách dochází, mnoho nebylo nebo že jsme se snažili je

omezovat a myslím, že se nám to zdařilo, čili v tomto směru to já považuju za pozitivní, no a prostě jak ale přicházelo na pořad řešení těch už nových problémů, tak tady se ukazovala malá připravenost, malá znalost, prostě jsme nevěděli, jak to v podstatě, ta politická demokracie a svoboda, co všechno to znamená třeba promítnuto, vezměme si dneska problém televize Nova, tehdy zavádění duálního systému a všechny tyhle věci. Čili vezměte si privatizaci jako novin, Mladou frontu atd., prostě my jsme věděli, že tady je tenhle problém, že je třeba s tím něco dělat, ale ne vždycky jsme byli dost připraveni, abychom měli pozitivní řešení a určité věci se rychle valily a ne vždycky to dopadlo dobře. Takže to potom... zejména potom v tom období už po volbách, když přicházely problémy té ekonomické transformace, tak tam už se začala projevovat poměrně dost velká názorová diferenciacie a taky, řek bych, někdy naivní představy ať už v dobré víře a nebo za nimi mohly být i jiné úmysly, že v rámci toho obrovského majetkového převratu mohu k něčemu přijít. Takže tam samozřejmě se řada věcí už dobře podle mého soudu nestala, ale říkám prostě ty síly změny byly příliš velké a ti, kdo třeba varovali nebo chtěli, aby určité věci šly postupně, no tak se jevíli jako konzervativci nebo prostě že chtějí udržovat staré pořádky a podobně, protože tam už ten problém antikomunismu, který byl vztažen i na ty lidi, co představovali reformu 68. roku a prostě jaksi se vyvinuli v tom směru, že řekl bych přešli nebo si v průběhu doby prostě osvojili ty pozice sociálně demokratické, no tak prostě ti byli zahrnováni taky do toho jednoho houfu nebo jednoho rámce, který byl prostě takovou tou radikální pravicí odsouván a byla snaha jaksi politicky je vyřídít, to byly ty snahy odvolat mě z funkce, nejdřív mě, potom... protože na Dubčeka jako... vzhledem k tomu, že byl Slovák atd., tak ta česká pravice byla opatrnější, ale potom to byl prostě boj proti němu, proti mně, ale to se jako tehdy nepodařilo, ty síly k tomu jaksi neměly, ale to už byl prostě doklad toho politického zápasu, který se tady začal takovým dost už potom zvláštním způsobem rozvíjet a ta pravice v něm těžila z toho, že jaksi ten starý režim, o tom jsme mluvili už minule, neumožňoval ani to, co umožňoval v Polsku a v Maďarsku, tu takovou otevřenější diskusi a možnost určitých politických reforem, takže potom najednou se to všechno jako vyvalilo v tu totální negaci toho, co bylo. Ačkoliv zase každej, kdo měl nějaké zkušenosti jak životní, tak politické a zejména i to, jak fungují určité instituce a podobně, no tak věděl, že

žádné takové jaksi převraty, kdy se všechno dá zlikvidovat, možné nejsou a že takovéto snahy jsou spíše destruktivní než pozitivní, a zároveň taky, a to není něco, co bych teď říkal jako svou dodatečnou moudrost, ale prostě takovéto jednoduché černobílé vidění, no tak to už moje životní zkušenost mně bránila takové vidění přijmout, protože k tomu jsem vždycky byl, čili viděl jsem, že to není tak, že by jako ta změna od socialismu ke kapitalismu pro všechny lidi byla jenom pozitivní. Že je to mnohem složitější proces, to se teď ukazuje.

Konec rozhovoru

Příloha 4. CD se záznamy šesti rozhovorů, první rozhovor nedopatřením smazán